Ш.Чоймаа, Ө.Цэндсүрэн, Б.Батчимэг,
Н.Мөнхцэцэг, М.Мөнхзул

ҮНДЭСНИЙ БИЧИГ
VII

Ерөнхий боловсролын сургуулийн
7 дугаар ангийн сурах бичиг

Боловсрол, Соёл, Шинжлэх Ухаан, Спортын
Яамны зөвшөөрлөөр хэвлэв.

Гурав дахь хэвлэл

СУРГУУЛИЙН НОМЫН САНД ОЛГОВ.
БОРЛУУЛАХЫГ ХОРИГЛОНО.

Улаанбаатар хот
2020 он

ННА 74.2
ДАА 373
Ү-825

Үндэсний бичиг VII: Ерөнхий боловсролын сургуулийн 7 дугаар ангийн сурах бичиг. /Чоймаа.Ш., ба бусад; Ред Дэмчигмаа.О. - УБ. 2018. -124х.

Энэхүү сурах бичиг нь "Монгол Улсын Зохиогчийн эрх болон түүнд хамаарах эрхийн тухай" хуулиар хамгаалагдсан бөгөөд Боловсрол, Соёл, Шинжлэх Ухаан, Спортын Яамнаас бичгээр авсан зөвшөөрлөөс бусад тохиолдолд цахим болон хэвлэмэл хэлбэрээр бүтнээр эсхүл хэсэгчлэн хувилах, хэвлэх, аливаа хэлбэрээр мэдээллийн санд оруулахыг хориглоно.

Сурах бичгийн талаарх аливаа санал, хүсэлтээ textbook@mecs.gov.mn хаягаар ирүүлнэ үү.

© Боловсрол, Соёл, Шинжлэх Ухаан, Спортын Яам

ISBN 978-99978-61-79-5

ГАРЧИГ

Өмнөх ангид үзсэнийг сэргээн давтах 4

I БҮЛЭГ. ЁС ЗАНШИЛ, УЛАМЖЛАЛАА ДЭЭДЭЛЬЕ

Урт эгшгийг тэмдэглэх ёсыг мэдэх 14

"ЭГЭ" бүтэцтэй урт эгшгийг таних 15

"ЭЭ" бүтэцтэй урт эгшгийг таних 28

"Э" бүтэцтэй урт эгшгийг таних 32

Юу сурснаа шалгацгаая 38

II БҮЛЭГ. ӨВ СОЁЛОО ЭРХЭМЛЭЭ

Хос эгшгийг тэмдэглэх ёсыг мэдэх 40

Юу сурснаа шалгацгаая 52

III БҮЛЭГ. ЭХ ОРНОО ХАЙРЛАЯ

Үйл үгийн язгуур, үндсийн бичлэгийн онцлогийг мэдэх 54

Эгшгээр төгссөн үйл язгуур, үндсийг таних 56

Гийгүүлэгчээр төгссөн үйл язгуур, үндсийг таних 66

Юу сурснаа шалгацгаая 74

IV БҮЛЭГ. МОНГОЛ ХҮНИЙ ЭРХЭМ ЧАНАРААС СУРАЛЦЪЯ

Холбох ёс, түүнийг мэдэх 76

Цагаар төгсгөх нөхцөлийг бичих 84

Юу сурснаа шалгацгаая 90

V БҮЛЭГ. ӨӨРИЙГӨӨ ТАНЬЯ

Дүрс ялган бичдэг үгсийг мэдэх 92

Юу сурснаа шалгацгаая 106

VI БҮЛЭГ. ТАНИН МЭДЭХҮЙН ЕРТӨНЦӨӨР АЯЛЪЯ

Гадаад үг, өгүүлбэрийг зөв бичих 108

Юу сурснаа шалгацгаая 121

Хавсралт 1 Гадаад үгийн толь 122

Хавсралт 2 Дүрс ялган бичих үгийн толь 123

ТАНИХ ТЭМДЭГ

Дасгал Д 1

Нүдлэн тогтоох үг

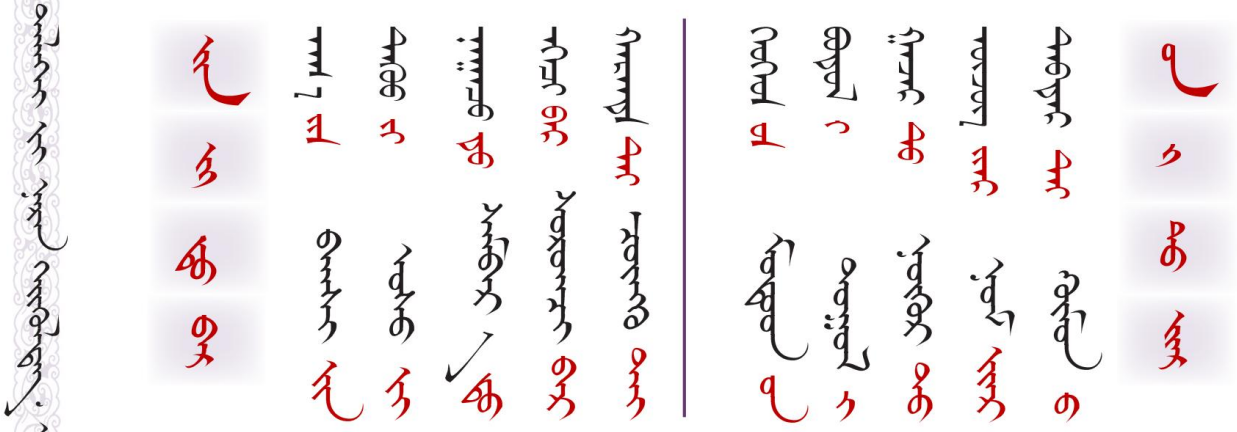
Дүрэм, тодорхойлолт

Үгийн утгын тайлбар

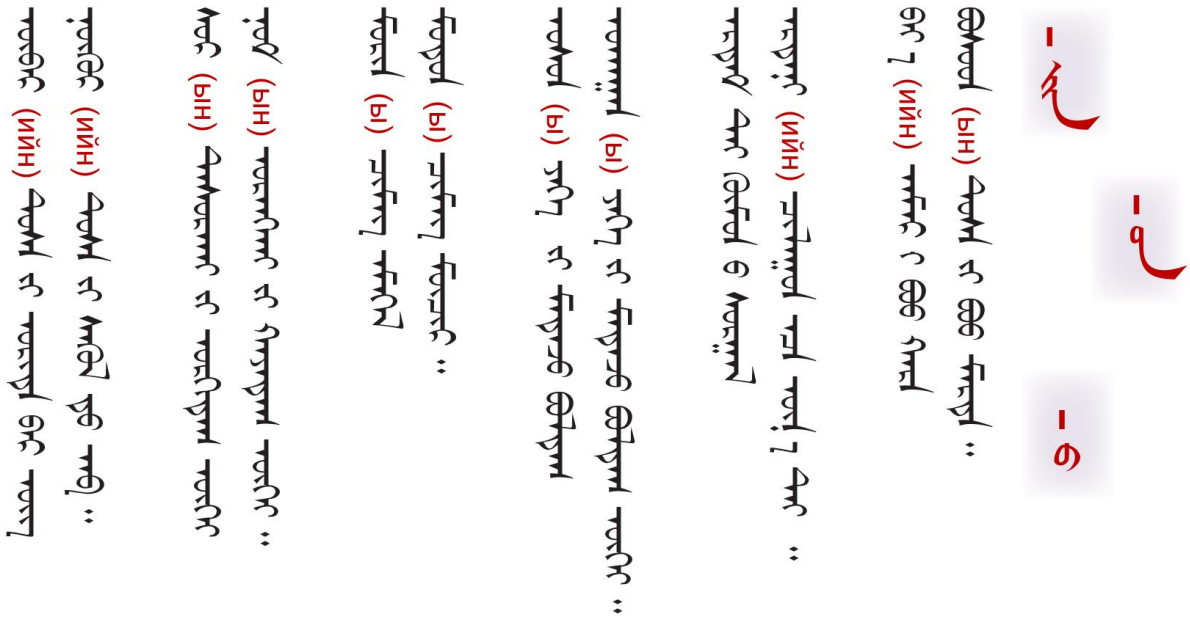
Асуулт даалгавар

ӨМНӨХ АНГИД ҮЗСЭНИЙГ СЭРГЭЭН ДАВТАХ

Д 1 Дараах үгсийг уншаад, хичээнгүйлэн бичээрэй. Тийн ялгалын нөхцөлтэй үгсийг хоёр бүлэглэсний учрыг хэлээрэй.



Д 2 Зүйр цэцэн үгийг уншаад хуулж бичихдээ харьяалахын тийн ялгалын нөхцөлийг зөв дагуулаарай.

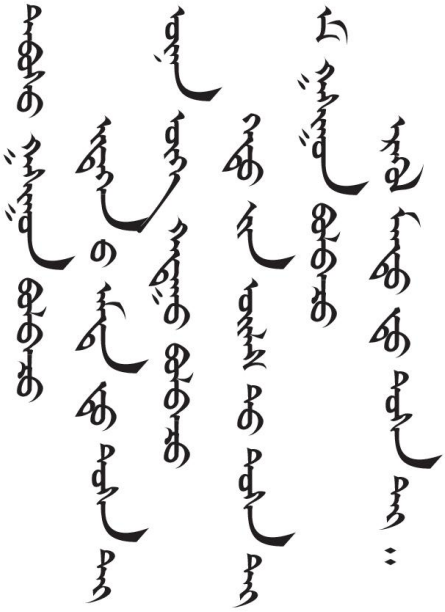


Д 3 Дараах холбоо үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

бичгийн ширээ	сурагчийн дүрэм	багшийн зөвлөгөө
бийрийн эрдэм	хичээлийн хуваарь	найзын тус
будгийн сав	ханын зураг	хүүхдийн бүтээл
булгийн ус	зургийн дэвтэр	хүслийн далай

Д 4 **а.** Ертөнцийн гурвыг хичээнгүйлэн бичээд, өгөх оршихын тийн ялгалтай үгийг яаж бичдэгийг сэргээн санаарай. **б.** Цэгийн оронд өгөх оршихын тийн ялгалын (-ᠳᠤ᠋ / -ᠲᠤ᠋) нөхцөлийг тохируулан залгаж бичээрэй.

А.

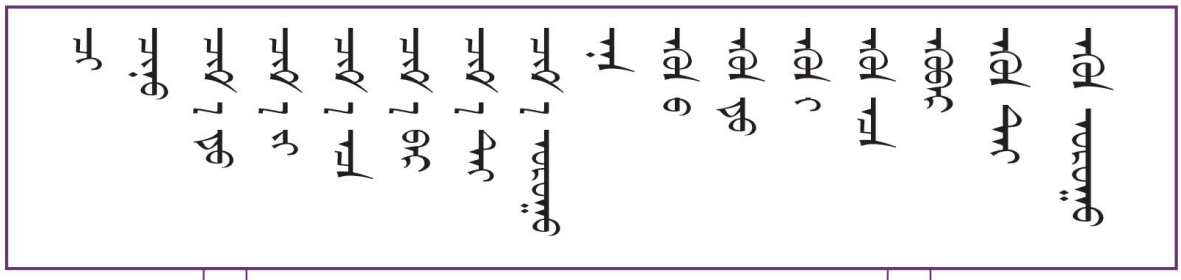


Б. Нөхцөл залгах үгс:

ᠨᠤᠰᠤᠨ ...	ᠡᠭᠡᠯ ...	ᠮᠠᠭᠠᠨ ...
ᠬᠥᠯ ...	ᠬᠥᠬᠡ ...	ᠬᠥᠮᠥᠭ ...
ᠬᠥᠰᠡᠭ ...	ᠬᠥᠭᠵᠢᠮ ...	ᠬᠥᠲᠥᠯ ...
ᠬᠥᠷᠡᠨᠭᠡ ...	ᠬᠥᠷᠢᠨᠭᠡ ...	ᠬᠥᠰᠥᠨ ...
ᠬᠥᠲᠥᠴᠡ ...	ᠬᠥᠭᠵᠢᠯ ...	ᠬᠥᠭᠵᠢᠯᠢᠨ ...
ᠬᠥᠭᠵᠢᠮ ...	ᠬᠥᠭᠵᠢᠯᠢᠨ ...	ᠬᠥᠭᠵᠢᠯᠢᠨ ...

Д 5 **а.** Тийн ялгалаар хувилгасан төлөөний үгийг уншаад, хуулж бичээрэй. **б.** “**би, тэр**” гэсэн төлөөний үгсийн хувиллыг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

А.



Б.

ᠪᠢ (би)	ᠲᠡᠷ (тэр)
миний	түүний
надад	түүнд
намайг	түүнийг
надаас	түүнээс
надаар	түүгээр
надтай	түүнтэй
над руу	түүн рүү

Д 6 Дараах үгсийг хичээнгүйлэн бичээд, “**Бялзуухай”** эхэд юуны тухай гарахыг таамаглан ярилцаарай.

Д 7 **а.** Эхийг уншаад, шаазгай ихэд уурлаж хэлсэн үгийг олж, хуулж бичээрэй. **б.** Эхэд байгаа төлөөний үгийг түүж бичээд, үйлдэхийн тийн ялгалын нөхцөлөөр (- ᠳᠤ ᠂ - ᠲᠤ) хувилгаарай.

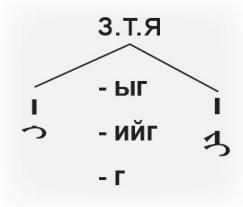
Д 8 Эхийг дахин уншаад, асуултад хариулаарай.

Д 9 Доорх үгсийг өгөх оршихын тийн ялгал, эзэнд хамаатуулах нөхцөлөөр хувилгаарай.

Д 10 **а.** Дараах үгсийг уншаад, олон тооны дагавраа сэргээн санаарай.
б. Тус бүрт тохирох жишээ 3-ыг нэмж бичээрэй.

в. Олон тооны дагаврыг яаж дагуулан бичихийг бодоорой.

Д 11 Дараах үгсэд олон тооны дагавар, заахын тийн ялгалын нөхцөлийг зөв дагуулан, хуулж бичээрэй.



хүүхэд	(-ийг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ууд)	(-ыг)	(-ыг)	(-ийг)	(-ийг)	(-ыг)	(нар) (-ыг)	(-ыг)	(-д)	(-д)	(-д)	(-д)	(-ийг)
хүүхдүүд	(-ийг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ууд)	(-ыг)	(-ыг)	(-ийг)	(-ийг)	(-ыг)	(-с)	(-ыг)	(-д)	(-д)	(-д)	(-д)	(-ийг)
хүүхдүүдийнхээ	(-ийг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ууд)	(-ыг)	(-ыг)	(-ийг)	(-ийг)	(-ыг)		(-ыг)	(-д)	(-д)	(-д)	(-д)	(-ийг)
хүүхдүүддээ	(-ийг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ууд)	(-ыг)	(-ыг)	(-ийг)	(-ийг)	(-ыг)		(-ыг)	(-д)	(-д)	(-д)	(-д)	(-ийг)
хүүхдүүдээ	(-ийг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ууд)	(-ыг)	(-ыг)	(-ийг)	(-ийг)	(-ыг)		(-ыг)	(-д)	(-д)	(-д)	(-д)	(-ийг)
хүүхдүүдээсээ	(-ийг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ууд)	(-ыг)	(-ыг)	(-ийг)	(-ийг)	(-ыг)		(-ыг)	(-д)	(-д)	(-д)	(-д)	(-ийг)
хүүхдүүдээрээ	(-ийг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ууд)	(-ыг)	(-ыг)	(-ийг)	(-ийг)	(-ыг)		(-ыг)	(-д)	(-д)	(-д)	(-д)	(-ийг)
хүүхдүүдтэйгээ	(-ийг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ууд)	(-ыг)	(-ыг)	(-ийг)	(-ийг)	(-ыг)		(-ыг)	(-д)	(-д)	(-д)	(-д)	(-ийг)
хүүхдүүд рүүгээ	(-ийг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ыг)	(-ууд)	(-ийг)	(-ууд)	(-ыг)	(-ыг)	(-ийг)	(-ийг)	(-ыг)		(-ыг)	(-д)	(-д)	(-д)	(-д)	(-ийг)

Д 12 **а.** Олон тооны дагавар, тийн ялгал, эзэнд хамаатуулах нөхцөлтэй нэр үгсийн хувиллыг хуулж бичээд тогтоогоорой. **б.** “**хүүхэд, залуу, сурагч**” гэсэн үгсийн хувиллыг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

А.

хүүхэд							
	хүүхэд						
		хүүхдийг					
			хүүхдүүд				
				хүүхдийн			
					хүүхдүүдэд		
						хүүхдүүдээр	
							хүүхдүүдтэй

сурагч							
	сурагч						
		сурагчийг					
			сурагчид				
				сурагчийн			
					сурагчдад		
						сурагчдаар	
							сурагчидтай





Б.

хүүхэд	хүүхдүүд	залуу	залуус	сурагч	сурагчид
	хүүхдүүдийнхээ		залуусынхаа		сурагчдынхаа
	хүүхдүүддээ		залуустаа		сурагчдадаа
	хүүхдүүдээ		залуусаа		сурагчдаа
	хүүхдүүдээсээ		залуусаасаа		сурагчдаасаа
	хүүхдүүдээрээ		залуусаараа		сурагчдаараа
	хүүхдүүдтэйгээ		залуустайгаа		сурагчидтайгаа
	хүүхдүүд рүүгээ		залуус руугаа		сурагчид руугаа

Д 13 **а.** Эхийг уншаад, тийн ялгалын нөхцөлтэй үгсийг олж бичээрэй.

б. Бичмэл хэсгийг хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй

нүүдэлчин хүний гэр

Нүүдэлчин хүний гэр нь дөрвөлжин хэлбэртэй, дээвэр нь дөрвөн өнцөгт пирамид хэлбэртэй, дээвэр дээр нь утаа гаргах нүх байдаг. Гэрийн хана нь торон хаалга, уяа, дээвэр нь дээвэрийн дам, дээвэрийн хошуу, дээвэрийн туурга, дээвэрийн оосор, дээвэрийн ханцуй, дээвэрийн ирмэг, дээвэрийн хошуу, дээвэрийн туурга, дээвэрийн оосор, дээвэрийн ханцуй, дээвэрийн ирмэг зэргээс бүрдэнэ. Гэрийн хаалга нь зүүн тийш харсан байдаг. Гэрийн дотор тал нь эрэгтэй хүний зүүн тал, эмэгтэй хүний баруун тал гэж ялгадаг. Гэрийн голд зууханд, баруун талд эмэгтэй хүний ажлын зүйлс, зүүн талд эрэгтэй хүний ажлын зүйлс, хойд талд бурхан, шүтээн, ном, зүйлс тавьдаг. Гэрийн хаалганы баруун талд эмэгтэй хүний ажлын зүйлс, зүүн талд эрэгтэй хүний ажлын зүйлс, хойд талд бурхан, шүтээн, ном, зүйлс тавьдаг. Гэрийн голд зууханд, баруун талд эмэгтэй хүний ажлын зүйлс, зүүн талд эрэгтэй хүний ажлын зүйлс, хойд талд бурхан, шүтээн, ном, зүйлс тавьдаг. Гэрийн хаалганы баруун талд эмэгтэй хүний ажлын зүйлс, зүүн талд эрэгтэй хүний ажлын зүйлс, хойд талд бурхан, шүтээн, ном, зүйлс тавьдаг.

Д 14 Амьтдын хэлсэн үгийг дээрх үлгэрээс түүж, дэвтэртээ бичээрэй.

(…) хүүхэн

(…) могой

(…) мэлхий

(…) эрвээхэй

(…) сармагчин

(…) тогоруу

самж-нэгэн зүйл бяцхан мич (бич)

Д 15 Үлгэрт гарч буй дүрүүдийн нэрийг үндэсний бичгээр бичээд, харьяалахын тийн ялгалын (– ᠲᠤ · – ᠳᠤ · – ᠥ) нөхцөлөөр хувилгаарай.

найз
туулай
дэглий
сармагчин
мэлхий

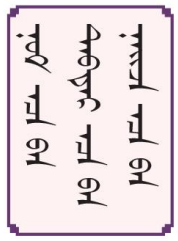


эрвээхэй
тэд
амьтан
могой
нөхөд

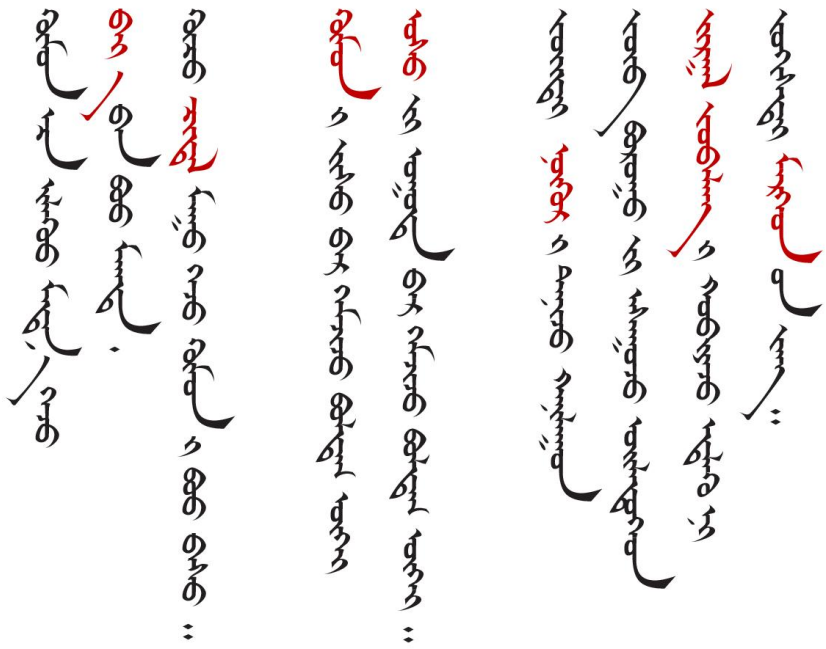


Д 16 **а.** Өмнөх эхийн утгад тохирох зүйр үгийг олж уншаад, хуулж бичээрэй. **б.** Онцолсон үгсийг гарахын тийн ялгал (– ᠠᠴᠠ), эзэнд хамаатуулах (– ᠲᠤ · – ᠲᠤᠶ) нөхцөлөөр хувилгаарай.

Жишээ нь



- номоосоо
- дэвтрээсээ
- найзаасаа



Д 17 Дараах нэр үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлэхдээ өгсөн нөхцөлүүдийг зөв дагуулаарай.

(– ᠲᠤ – ᠲᠤᠶ) – ᠬᠡᠰᠡᠭ · – ᠬᠡᠰᠡᠭ

нутгаасаа
талаасаа
гэрээсээ
айлаасаа
ахаасаа
дүүгээсээ
уургаасаа
уснаасаа
уулнаасаа

(– ᠳᠤ – ᠳᠤᠶ) – ᠪᠠᠷᠢᠭᠠ · – ᠪᠠᠷᠢᠭᠠ

аавыгаа
ээжийгээ
сүргээ
адуугаа
бэлчээрээ
хичээлээ
багшийгаа
таныгаа
намайгаа

(– ᠳᠤ – ᠳᠤᠶ) – ᠵᠢᠯᠢ · – ᠵᠢᠯᠢ

хүүтэйгээ
нөхөдтэйгээ
найзтайгаа
олонтойгоо
түүнтэйгээ
түмэнтэйгээ
охинтойгоо
хүүхдүүдтэйгээ
морьтойгоо

Д 18 **а.** Эхийг уншаад, тийн ялгалын нөхцөлтэй үгсийг ялгаж бичээрэй.

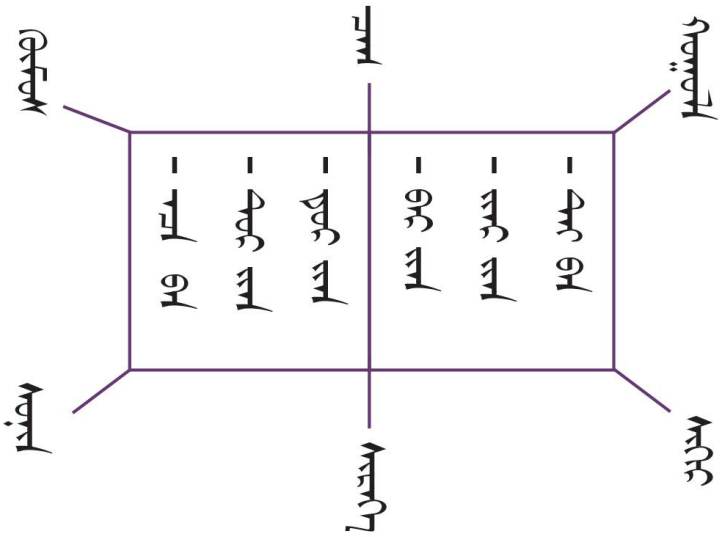
б. Бичмэл эхийг хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй:

в. Асуултад хариулаарай.

Д 19 Дараах үгсийг эхээс олоод, өгсөн тийн ялгалын нөхцөлөөр хувилгаарай.

Д 20 **а.** Доорх үгсийг уншаад, тийн ялгалын нөхцөлөөр хувилгаарай. **б.** Үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлэхдээ (- ᠲᠤ᠋ · - ᠳᠤ᠋ · - ᠳᠦ᠋ · - ᠳᠣ᠋) нөхцөлийг тохируулан дагуулаарай.

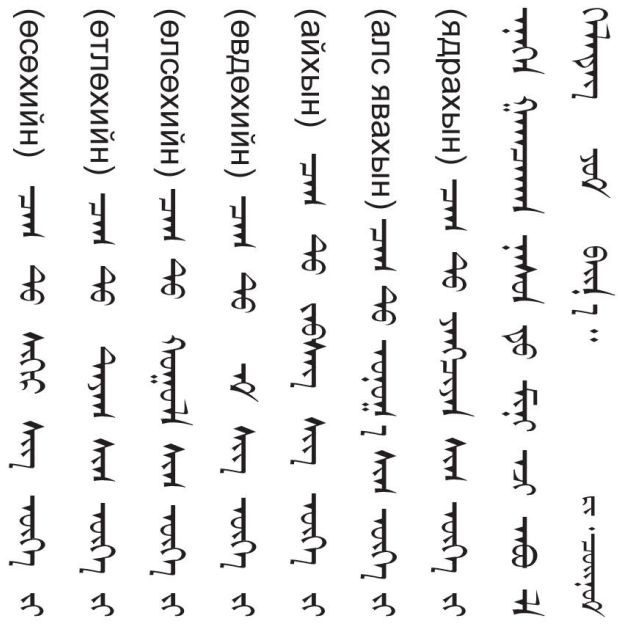
А.



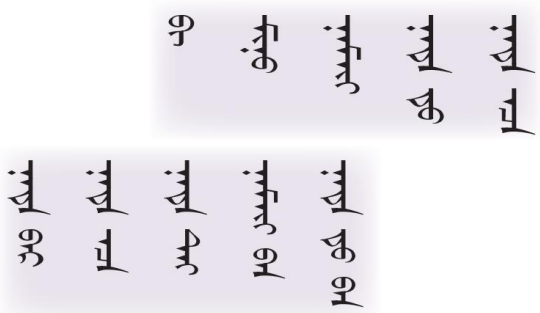
Б.

хоолондоо
ногоондоо
хүнсэндээ
тогоондоо
аягандаа
ширээндээ
сандалдаа
цүнхэндээ
дэвтэртээ
номдоо
үзэгтээ

Д 21 **а.** Дараах шүлгийг уншаад, кириллээр бичсэн үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлэн, хуулж бичээрэй.



б. “**Би**” гэсэн төлөөний үгийн хувиллыг тогтоогоод, “**та, та нар, бид, тэд**” гэсэн үгсийг хувилгаарай.



Хувилгах үгс:



Д 22 Дараах оньсогыг үндэсний бичгээр бичээд таагаарай.

Хэрүлүн-эчэ ирэгсэн
Хэгэр-э цохур даг-а
Хэрий-э тонгшиху мих-а үгэи
Хэнгшигүү талбиху йасу үгэи. (...)

Тэг дөрбэлжин бэй-э-тэи
Тэгши үгэи дөрбэн тулгагури-таи
Субуд эрдэни нидү-тэи
Сагумал бурхан йангзу-таи. (...)

I БҮЛЭГ ЁС ЗАНШИЛ, УЛАМЖЛАЛАА ДЭЭДЭЛЬЕ.



Ёс заншлын сэдэвт эх уншиж ойлгох, уламжлалаас суралцах

Үндсэн ойлголт

- Монгол ахуйн соёлын онцлог, ёс заншлын талаар мэдэх, ойлгох.

Сэдэвчилсэн ойлголт

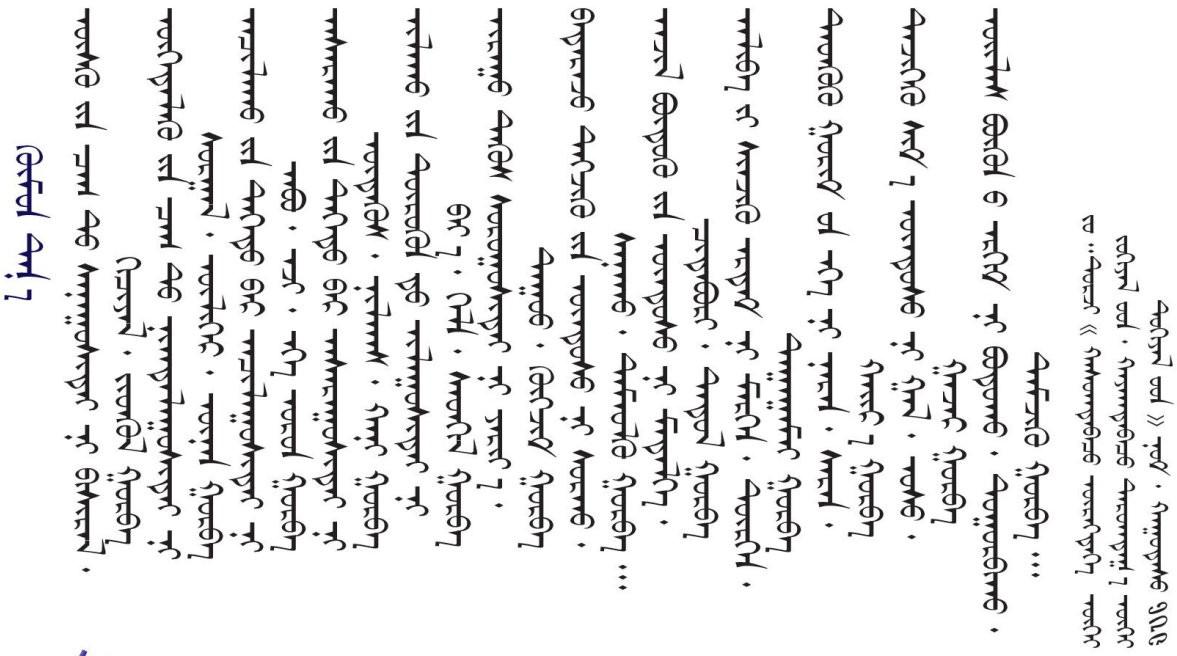
- Монгол ахуйн соёлын онцлог, ёс заншлын талаар мэдэх, ойлгох, ёс заншлыг дээдлэх, хүндэтгэх, өвөг дээдсээ хүндэтгэх, эрхэмлэх, ахмад настанд хүндэтгэлтэй хандах, ахмад настнаас суралцах, ёс заншлыг дээдлэх, хүндэтгэх, өвөг дээдсээ хүндэтгэх, эрхэмлэх, ахмад настанд хүндэтгэлтэй хандах, ахмад настнаас суралцах.

Сэдэв

- Монгол ахуйн соёлын онцлог, ёс заншлын талаар мэдэх, ойлгох.

УРТ ЭГШГИЙГ ТЭМДЭГЛЭХ ЁСЫГ МЭДЭХ

Д 1 **а.** Эхийг уншаад, **“өөдлөх, хичээл, сургаал, аав, ээж, даамай, дуу, тэмүүлэх, туурвих, ялууштай”** гэсэн үгсийг олж бичээрэй. **б.** Эдгээр үгийн урт эгшгийг үндэсний бичгээр яаж бичсэнийг тайлбарлаарай.

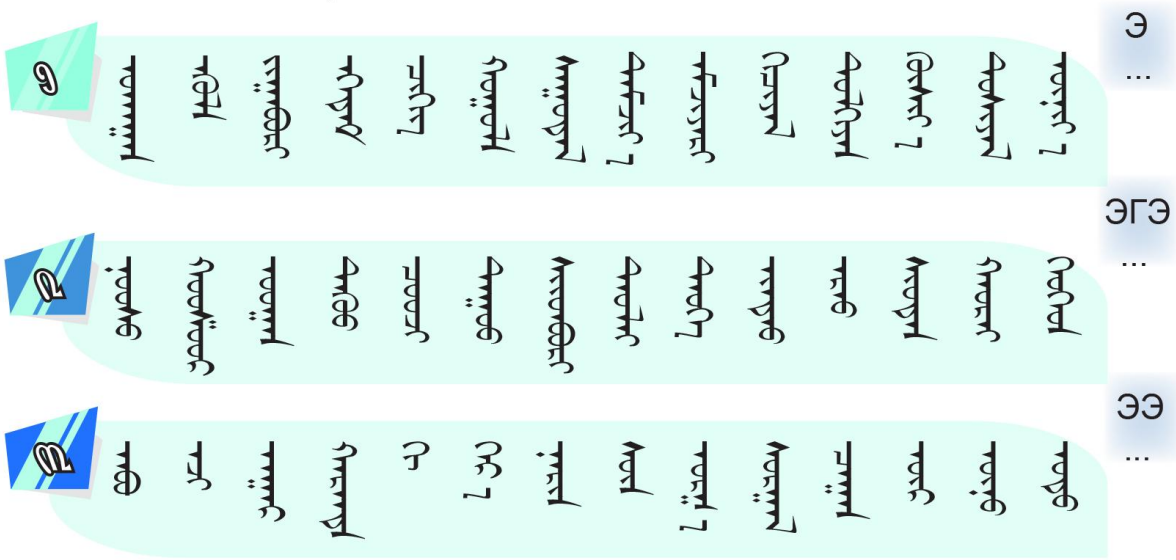


Санамж

(тан-ду, тан-а) танд, танаа

тан-а гэдэг нь танд гэсэн үг бөгөөд бичгийн хэлний (-ᠠ) “-аа” нөхцөл нь монгол хэлний өгөх оршихын тийн ялгалын эртний хэлбэр юм.

Д 2 **а.** Дараах үгсийг уншаад, хичээнгүйлэн бичээрэй. **б.** Хэсэг бүрийн урт эгшгийн бичлэгийн ялгааг олж, “**ЭГЭ, ЭЭ, Э**” гэсэн ангилалд оноож бичээрэй.

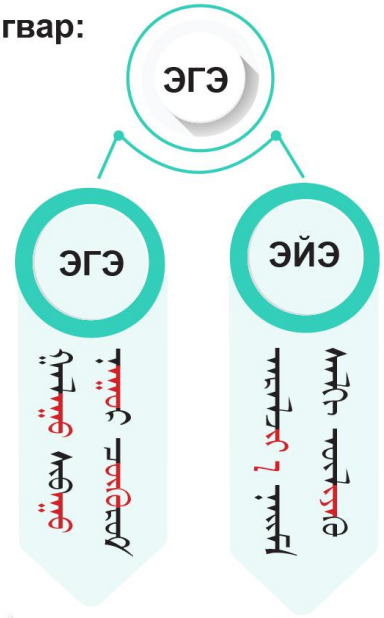


"ЭГЭ" БҮТЭЦТЭЙ УРТ ЭГШГИЙГ ТАНИХ

Д 3 **а.** Загварыг ажиглаад, **"ЭГЭ"** бүтэцтэй урт эгшгийн бичлэгийн хэлбэрийг дүгнэж хэлээрэй. **б.** Галигийг үндэсний бичгээр бичихдээ **"ЭГЭ, ЭЙЭ"** уртатгалтай үгсийг ялгаж тэмдэглээрэй.

Загвар:

А.



Б.

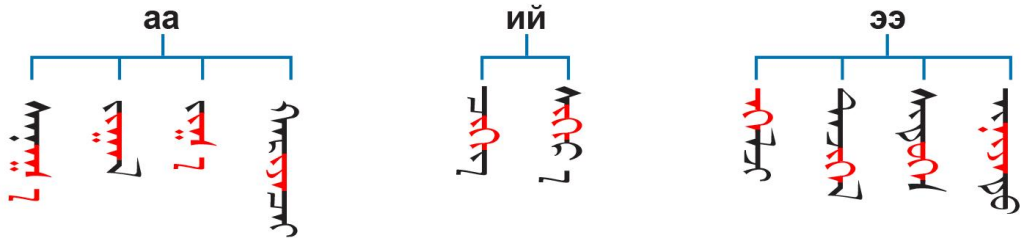
сэдхил булийахуу	ирүгэл магтагал
тогтагун дөлүгэн	ман-у намуржий-а
сагали сүн	буйан хурийахуу
эрдэм-дүү хичийэхү	хири хэмжий-э
гэр-үн ирүгэл	монгул эмэгэл
агула дабаг-а	хичийэл жидхүл
	инийэдү байасул

Санамж

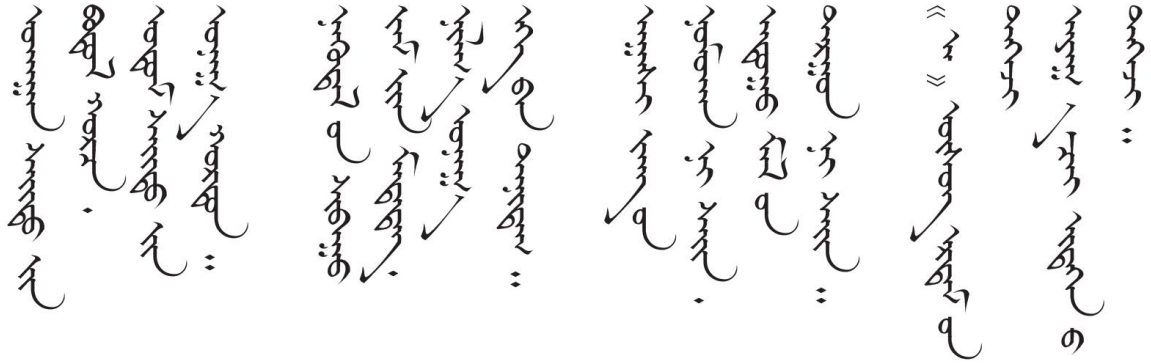
Үндэсний бичигт урт эгшгийг тэмдэглэдэг хамгийн түгээмэл нийлэмжнь **эгшиг + гийгүүлэгч+ эгшиг** (ЭГЭ) юм. Ийм нийлэмжийг уртатгал гэдэг. Монгол хэлний хөгжил хувьслын явцад «ᠠ · ᠤ · ᠡ» гийгүүлэгч сугарч, өнөөгийн урт эгшиг үүсчээ.

Д 4 **а.** Урт эгшигтэй үгсийг уншаад, кириллээр хөрвүүлж бичээрэй.

б. "аа, ээ, ий" урт эгшгийг яаж тэмдэглэснийг тайлбарлаарай.

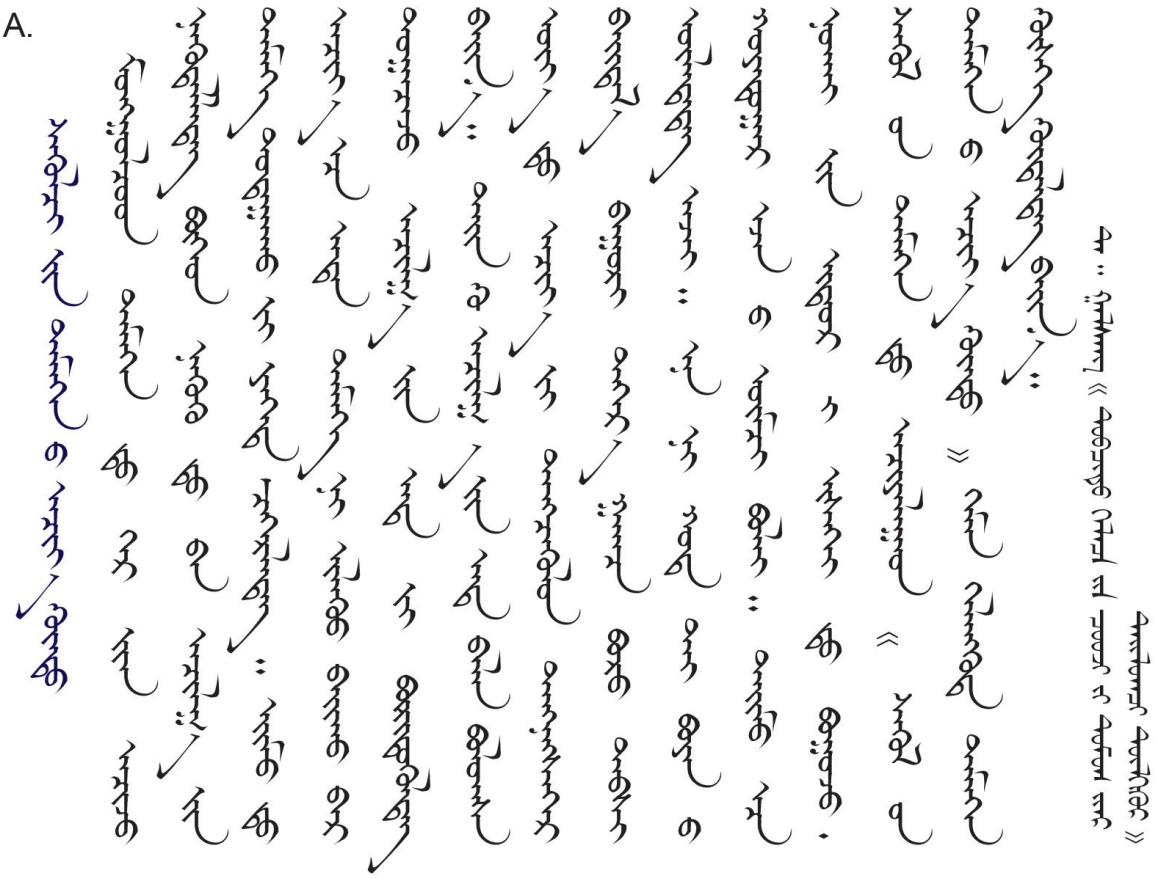


Д 5 Зүйр цэцэн үгийг уншаад, урт эгшигтэй 8 үгийг олж бичээрэй.



Д 6 **а.** Эхийг уншаад, урт эгшигтэй үгийг ялгаж бичээрэй. **б.** Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

А.



Б.

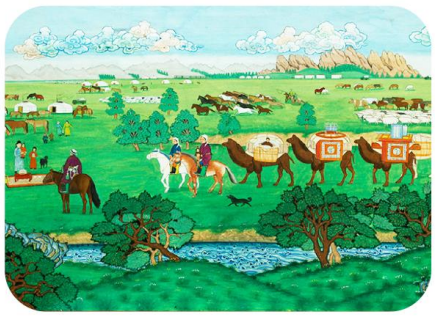
Нэгүдэл-үн цаи

Нэгүжү йабуг-а айил-ун бар-а харагдабал гэр-үн эзэгтэи цаи-бан чинан сабалажу абугад, идэгэн-ү-бэн дэгэжи-тэи хамту барин, нэгүдэл-и тосун очижу, дайиладаг сайихан уламжилал буи.

Д 7 Шүлгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, утга санааг дүгнэж ярилцаарай.

Нүүхийн өмнө нутгаа сонгох нь монгол ёс
Нүүсэн хойно бууриа цэвэрлэх нь монгол ёс
Хэлэхийн өмнө үгээ тунгаах нь монгол ёс
Хэлсэн хойно хэзээ ч буцдаггүй нь монгол ёс.

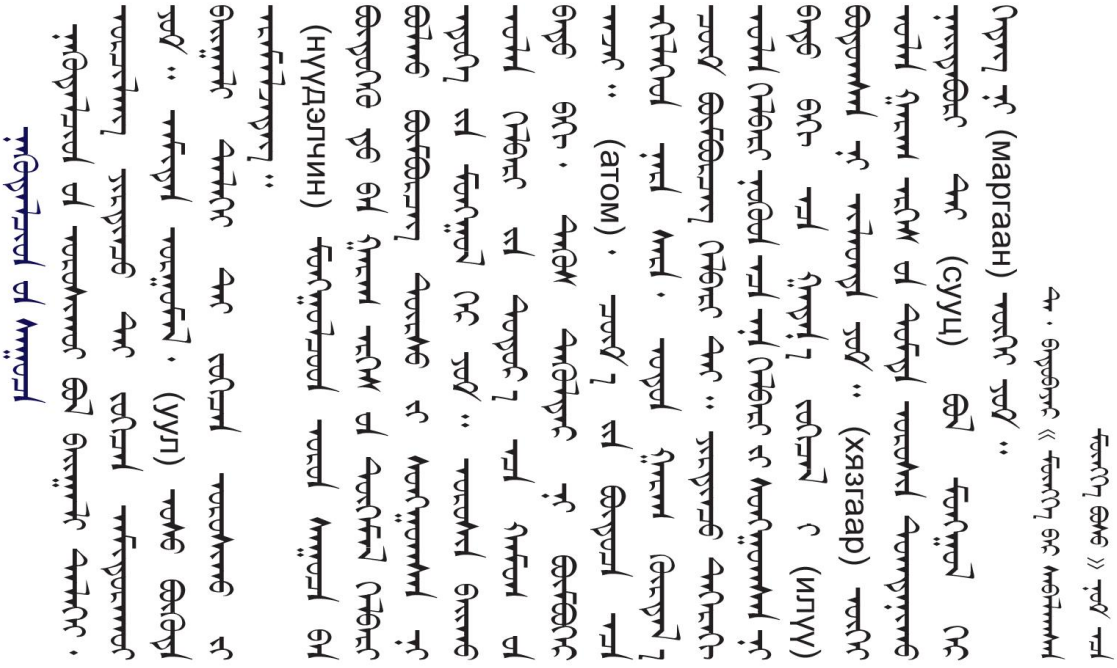
О.Дашбалбар



Д 8 **а.** Ертөнцийн гурвыг уншаад, хичээнгүйлэн бичээрэй. **б.** Урт эгшгээр төгссөн үйл язгуурыг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.



Д 9 Эхийг уншаад, кириллээр бичсэн урт эгшигтэй үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлэн хуулж бичээрэй.



Д 10 **а.** Галигийг уншаад, үндэсний бичгээр бичээрэй. **б.** Дөрвөн мөртийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

Сархинаг тогуну

Эртэн-ү монггулчуд-ун эдлэжү хэрэглэжү байигсан сархинаг тогуну ни эдүгэ-йин хадхугур тогунуту гэр-и бодубал илэгүү бөмбүгэр. Сархинаг тогунуту гэр йамбар чу догшин салхи, ширүгүн боруган-ду унадаг үгэи-бэр үлү барам хайаг-а-йи ни дэгэгши шигучихабал үйэр-үн усу дагаригад өнггэрэхү-эчэ бусу абугад йабучихадаг үгэи байин-а.

Гэр

Болзоор байхгүй газар
хааяа хөдөлдөг
Боржин уул ч гангар
шаазан шиг үйрдэг
Бор гэр л ганцаараа
босоо үлддэг
Ботготой цагаан ингэ
шиг тэшиж явдаг.

Т.Галсан "Жирмийн сүлжээ"

Д 11 **а.** Эхийг уншаад, “**хөөрөг, дээл, суудал, буурал**” гэсэн үгсийг түүж бичээд сайтар ажиглаарай. **б.** Галигийг үндэсний бичгээр бичээд, хөөрөг зөрүүлэн мэндлэх ёс заншлын талаар мэдэж авсан зүйлээ ярилцаарай.



Хөөрөг (хөхүр)



Ману, хас, гартам-а, шил, моду, эбэр, йасу-бар хигсэн олан йангзу-йин хөхүр байидаг. Мөн ширүү толугаи-таи, алтан нуух-а-таи, мөнггүн эсэбэл заган-у йасун халбаг-а-таи, йэхэ, думда, баг-а гар-ун хөхүр чү гэжү буи. Монггулчуд хөхүр-ийэн зэгүү орийажу, чаминг хигсэн далинг-ду хижү гойудаг байин-а.

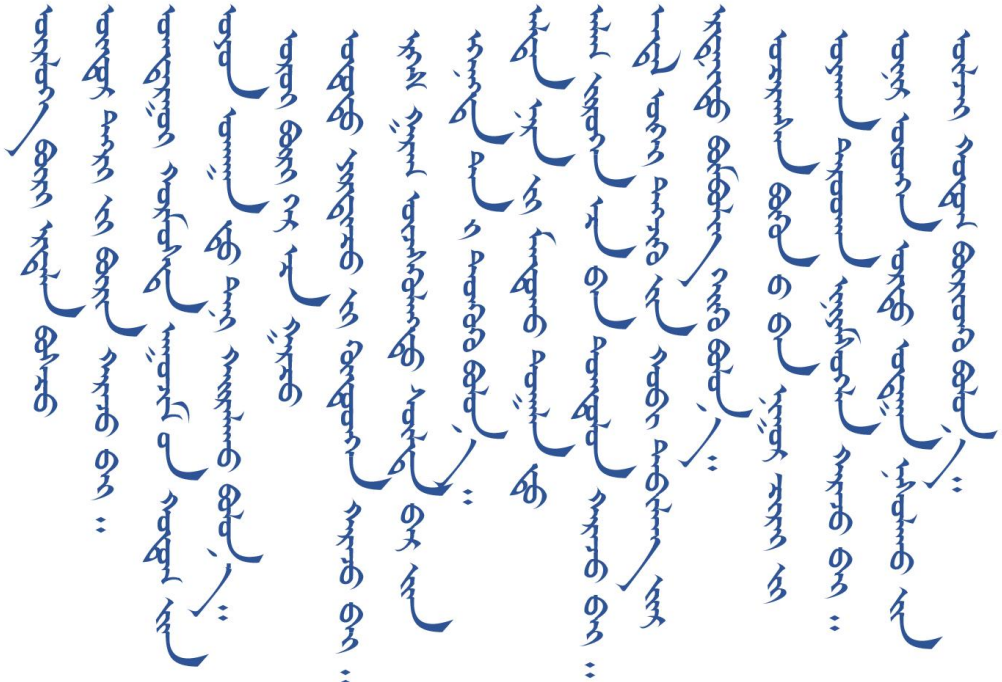
хаш-хас чулуу





Д 12 **а.** Сургаалын шүлгийг уншаад өөртөө сайхан санагдсан хоёр бадгийг хуулж бичээрэй. **б.** “**Өглөө**” гэсэн үгийг олж, урт эгшгийн бичлэгийг тогтоогоод, холбоо үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

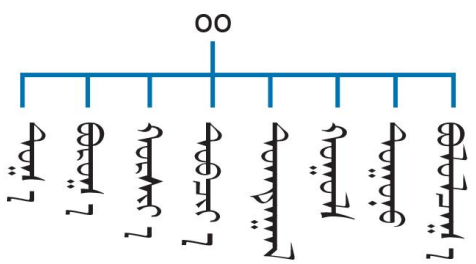
А.



Б. Гэгээн өглөө, өглөөний нар, маргааш өглөө, өнөө өглөө, бүрхэг өглөө, өглөө нэвтрүүлэг, өглөө үдэш, өглөө эрт, өглөөний мэнд

Д 13 **а.** Урт эгшигтэй үгсийг уншаад, хичээнгүйлэн бичээрэй. **б.** “**оо, өө**” урт эгшгийн бичлэгийн хэлбэрийг галигтай нь харьцуулан ажиглаад, үндэсний бичгээр яаж тэмдэглэж байгааг дүгнээрэй.

А.



Б.

тоо -тог-а
бороо -боруг-а
хоршоо -хорший-а
товчоо-тобчий-а
тогтоол – тогтагал
хоол-хогула
тооно – тогуну
бололцоо-болулцаг-а

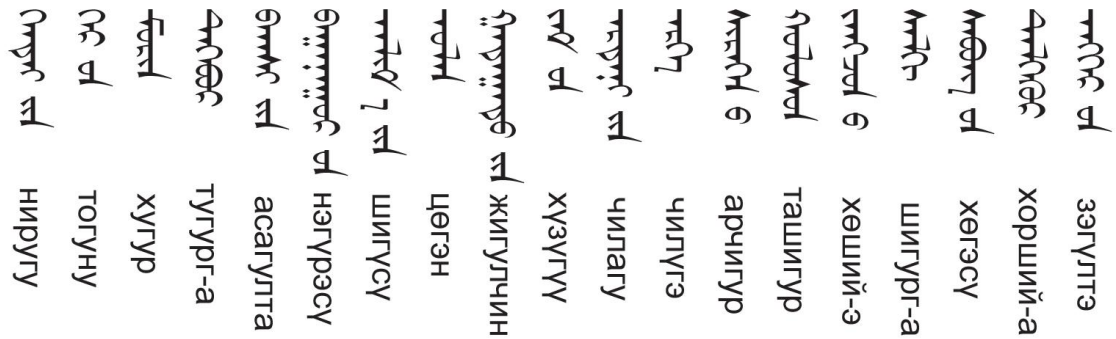
хөгэсү- хөөс
цөгэн – цөөн
нөгэцэ – нөөц
хөший-э – хөшөө
хөдэгэ – хөдөө
өртэгэ – өртөө
цөгүрүм – цөөрөм
хөбэгэ-хөвөө

Д 14 “**Уу, үү**” урт эгшигтэй үгсийг уншаад, кириллээр бичээрэй. Урт эгшгийг яаж бичсэнийг тайлбарлаарай.





Д 15 **а.** Галигаар бичсэн урт эгшигтэй үгийг үндэсний бичгээр бичээд, холбоо үг үүсгээрэй. **б.** Холбоо үгсээ өгөх оршихын тийн ялгалын нөхцөлөөр хувилгаарай.



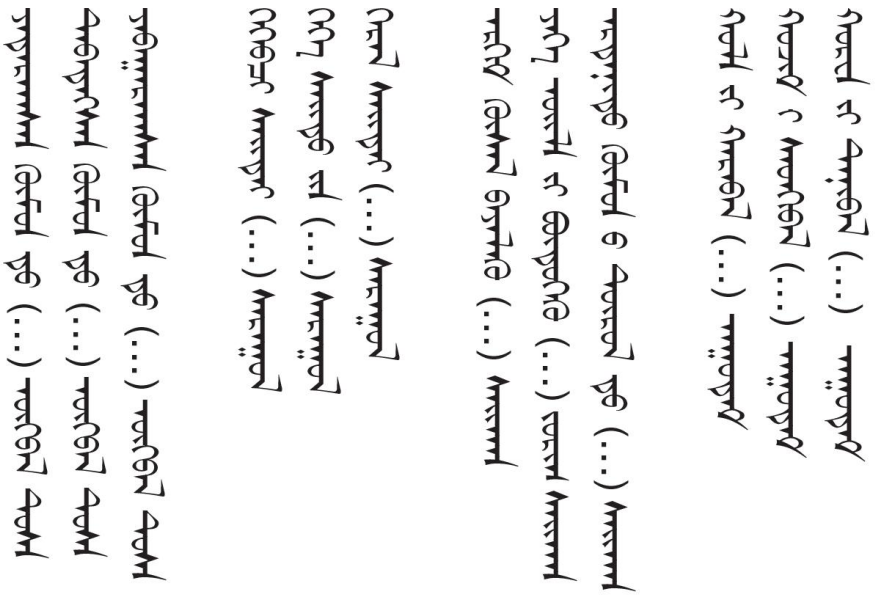
Д 16 Ертөнцийн гурвыг уншаад, кириллээр бичсэн үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлж, цэгийн оронд тохируулан хуулж бичээрэй.

ямаа, тэмээ, унаа

ирээдүй, ирмүүн, эрх чөлөө

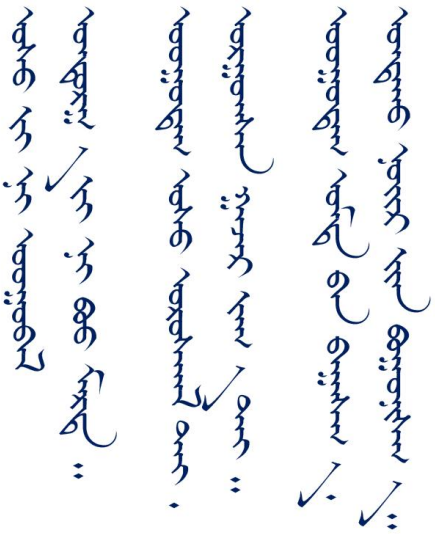
өргөө, цээж, хийд

хараа, санаа, ухаан



Д 17 **а.** Зүйр цэцэн үгийг уншаад, “**уу-**” гэсэн үйл үгийн язгуурыг яаж бичиж байгааг олж мэдээрэй. **б.** “**Ус уух ухаан**” эхийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

А.



Б.

Усу уугуху ухаган

Буцалугсан усу уугуху хэрэгтэи гэдэг-и хүмүн бүхүн мэдэдэг чү хэдүи-дү уугуху буи гэдэг-ийэн сайин ангзагарадаг үгэи. Хогула идэхү-эчэ эмүн-э болун хогулан-у дараг-а усу-йи йэхэ хэмжий-э-бэр уугужу болдаг үгэи ажэи. Урулдуган тэмэцэгэн-дү оруху, хурдун гүйүгсэн-ү дараг-а усу йэхэ хэмжийэ-бэр уугубасу эрэгүл мэндү-дү магу тула урида-бар ама-бан усу-бар зайилху буйу багахан дабусу-таи усу-бар аман-у-бан цанггаг-а-йи дарусхигэд хэсэг хугуцаган-у дараг-а хантал-а-бан усу уугужу болун-а гэжү уламжилалту анагаху ухаган-у судур-ту тэмдэглэгсэн буи.

в. Үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

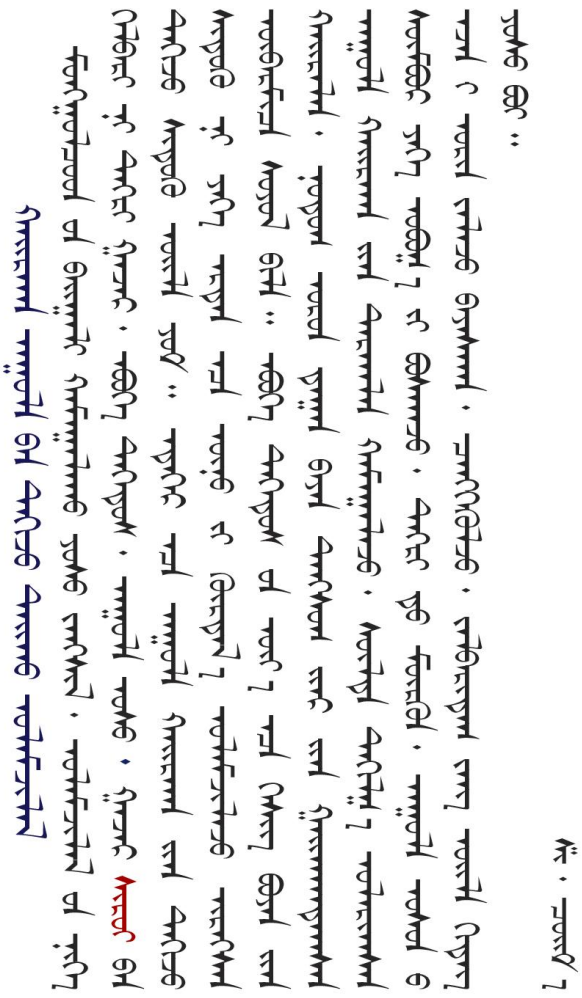
Цайлах заншил

Монголчуудын цайлах заншил өвөрмөц. Гэрийн эзэгтэй цайныхаа дээжийг хангай дэлхий, бурхан шүтээндээ өргөөд, дараа нь настан буурал, өрхийн тэргүүнд барина. Цай аягалахдаа бүтэн амсартай аяганд нар зөв эргүүлэн хийж өгнө.

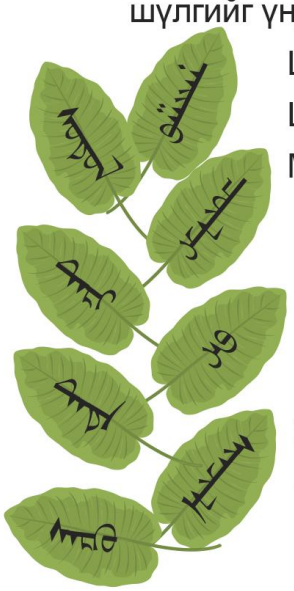
Д 18 **а.** Галигийг үндэсний бичгээр бичээд, “**Хайрхан уулаа тахиж тайх уламжлал”** эхийн утга санаатай холбон тайлбарлаарай. **б.** “**Шороо**” гэдэг үгийн урт эгшгийн бичлэгийг ажиглаад, тогтоогоорой.

Агула усу-бан тахин шитүхү-йин ачи туса

Хүмүн төрүлхитэн бидэн-ү цори-йин гагца гэр болху эхэ дэлэхэи-йи хайиралан хамагалаху үгэи бол бүхүли-дү-бэн сүйирэн-э. Амин хуби-бан хичийэхү өчүхэн үзэл-эчэ болжу, йамбар хоор хөнүгэл учаражу байиг-а-йи өнү-йин байигали дэлэхэи-йин хубирал тунг тодурхаи харагулжу байин-а. Эйимү-дү хүмүн хүмүн-тэи-бэн хигэд байигали-таи-бан эблэн зохицажу, хайиралан хамагалажу ажу төрүхү ни нэнг чихула йум. Дэлэхэи дахин-ийар-ийан нойир-ача сэригсэн мэтү йарижу буи байигали орчин-и хамагалаху асагудал-и монггулчуд-ун өни эртэн-эчэ сэдхил-дү-бэн шинггэгэгсэн сайихан уламжилал, бичигдэгэ үгэи хаули-бар-ийан зохицагулугсагар ирэжэи.



Д 19 **а.** Шүлгийг уншаад эх орныхоо байгаль орчныг хамгаалахад ямар хувь нэмэр оруулж чадахаа ярилцаарай. **б.** Өгсөн үгсийг ашиглан, шүлгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.



Цөлжсөн газар шороог мод тарьж нэг сэргээх
Ширгэсэн гол нуурыг суваг татаж нэг сэргээх
Мартсан үнэнийг судалж шинжилж нэг сэргээх



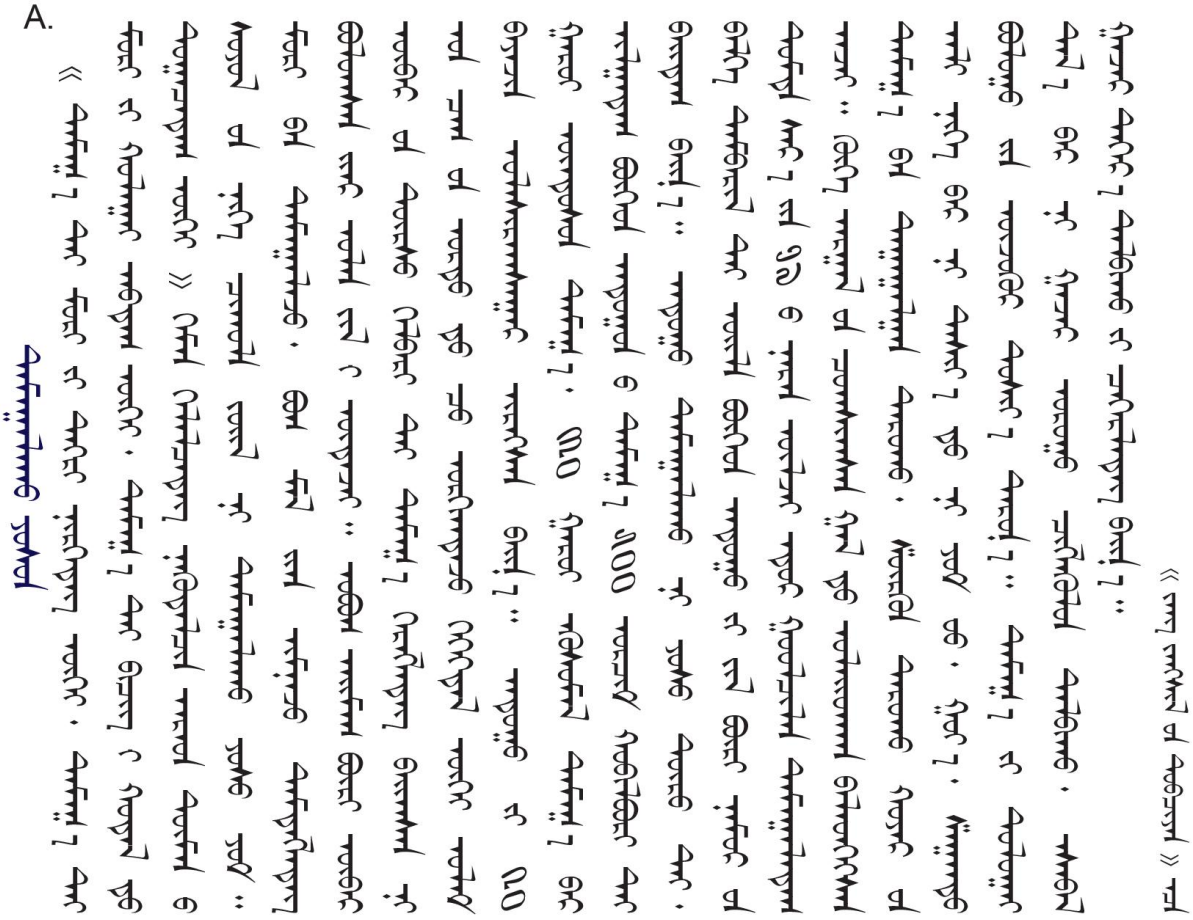
Нуурын хулс зэгс найгаж байвал нэг гоё
Нутгийн хөрс шороо бүтэн байвал нэг гоё
Нуга хөндийгөөр цэцэг алаглаж байвал нэг гоё





Д 20 **а.** Эхийг уншаад урт эгшигтэй 12 үг олж, хичээнгүйлэн бичээрэй.
б. Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

А.



Б.

Унаг-а тамагалаху

Намур-ун думда сар-а-ду унаг-а боргушин тэбэгэрэжү мори болху шинжи-бэн хэдүйин олугсан үй-э-дү барагун таший-а-ду ни сүрүг-үн эзэн-ү уламжилалту тамаг-а-бан йосу төрү-тэи-бэр дарун-а. Тамагалажу дагусугад тамаг-а-бан хубинг-таи айираг йум уу сагам-а-ду дүрүжү хөрүгэн-э. Унаг-а тамагалажу дагусугад найир хихү бөгэд эгүн-ү эмүн-э унаг-а-бан нигэ нигэ хүмүн барижу зогсугад адугу-бан гэгүү-йин зэлэ-эчэ холадугулун тагужу, алуслагулугад хойин-а-ача ни унаг-а-бан зэргэ талбижу уухайилан-а. Унаг-а ни түрүгүлэгсэн хүмүн нагадум-ду мори түрүгүлэгсэн-тэи адали бэлгэшийэжү байарлан-а. Унаг-а тамагалаху йосун эйимү буйу.

Д 21 Үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

сэрээ тамга
туурай тамга
саран тамга
саран дэвсгэртэй тамга
зоосон тамга
ээрүүл тамга
хүрээтэй дун тамга
сартай чандмань тамга

Д 22 Идээ ундаар зочлохтой холбоотой ёсыг уншаад, урт эгшигтэй үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлэн, хуулж бичээрэй.

ᠠᠭᠤᠷ᠎ᠠ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ ᠤᠳᠠᠭ᠎ᠠ ᠥᠭᠭᠥᠬᠦ (удаг) ᠪᠤᠷᠤᠭᠤ (бурууд) ᠬᠤᠭᠤᠣᠯᠳᠤᠭ᠎ᠠ (хоолдог) ᠮᠣᠳᠤ᠂

ᠮᠣᠳᠤ᠎ᠶᠢᠨ ᠠᠭᠤᠷ᠎ᠠ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ ᠰᠤᠭᠤᠯᠵᠤ᠂ ᠮᠣᠳᠤ᠎ᠶᠢᠨ ᠠᠭᠤᠷ᠎ᠠ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ ᠰᠤᠭᠤᠯᠵᠤ᠂

ᠮᠣᠳᠤ᠎ᠶᠢᠨ ᠠᠭᠤᠷ᠎ᠠ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ ᠰᠤᠭᠤᠯᠵᠤ᠃

ᠡᠭᠡᠴᠢ᠎ᠶᠢᠨ ᠠᠭᠤᠷ᠎ᠠ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ ᠰᠤᠭᠤᠯᠵᠤ᠂ ᠡᠭᠡᠴᠢ᠎ᠶᠢᠨ ᠠᠭᠤᠷ᠎ᠠ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ ᠰᠤᠭᠤᠯᠵᠤ᠂

ᠡᠭᠡᠴᠢ᠎ᠶᠢᠨ ᠠᠭᠤᠷ᠎ᠠ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ ᠰᠤᠭᠤᠯᠵᠤ᠃

ᠪᠠᠭᠠ ᠨᠠᠰᠤᠨ᠎ᠤ ᠬᠦᠮᠦᠰ᠎ᠦᠨ ᠪᠠᠭᠠ᠎ᠶᠢᠨ ᠠᠭᠤᠷ᠎ᠠ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ ᠰᠤᠭᠤᠯᠵᠤ᠂

ᠬᠦᠮᠦᠰ᠎ᠦᠨ ᠪᠠᠭᠠ᠎ᠶᠢᠨ ᠠᠭᠤᠷ᠎ᠠ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ ᠰᠤᠭᠤᠯᠵᠤ᠃

ᠬᠦᠮᠦᠰ᠎ᠦᠨ ᠪᠠᠭᠠ᠎ᠶᠢᠨ ᠠᠭᠤᠷ᠎ᠠ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ ᠰᠤᠭᠤᠯᠵᠤ᠃

ᠬᠦᠮᠦᠰ᠎ᠦᠨ ᠪᠠᠭᠠ᠎ᠶᠢᠨ ᠠᠭᠤᠷ᠎ᠠ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ ᠰᠤᠭᠤᠯᠵᠤ᠃

ᠬᠦᠮᠦᠰ᠎ᠦᠨ ᠪᠠᠭᠠ᠎ᠶᠢᠨ ᠠᠭᠤᠷ᠎ᠠ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ ᠰᠤᠭᠤᠯᠵᠤ᠃

ᠬᠦᠮᠦᠰ᠎ᠦᠨ ᠪᠠᠭᠠ᠎ᠶᠢᠨ ᠠᠭᠤᠷ᠎ᠠ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ ᠰᠤᠭᠤᠯᠵᠤ᠃

ᠬᠦᠮᠦᠰ᠎ᠦᠨ ᠪᠠᠭᠠ᠎ᠶᠢᠨ ᠠᠭᠤᠷ᠎ᠠ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ ᠰᠤᠭᠤᠯᠵᠤ᠃

Д 23 Дараах зүйр цэцэн үгсийг уншаад, онцолсон үгийн бичлэгийг кириллтэй нь харьцуулж, ямар ялгаа байгааг олоорой.

ᠨᠢᠭᠤᠷ ᠶᠡᠬᠡ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ ᠪᠠᠭᠠ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ᠃

ᠨᠦᠭᠦᠷ᠎ᠦᠨ ᠰᠤᠭᠤᠯᠵᠤ ᠪᠠᠭᠠ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ᠃

Нэрээ бодвол хичээж яв

Нүүрээ бодвол угааж яв

Нүүрэн дээр нь ерөөж

Нүднээс далд муулах

ᠨᠦᠭᠦᠷ᠎ᠦᠨ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ ᠨᠢᠭᠤᠷ ᠶᠡᠬᠡ᠂

ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ ᠪᠠᠭᠠ᠂

ᠨᠢᠭᠤᠷ ᠪᠠᠭᠠ᠂

ᠰᠢᠭᠰᠢᠭᠰᠡᠨ᠃

Д 24 **а. "Нүүр"** гэдэг үгийг үндэсний бичгээр “**нигур**” гэж бичдэгийн учрыг дараах эхээс уншиж ойлгоорой.

ᠨᠢᠭᠤᠷ ᠶᠡᠬᠡ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ ᠪᠠᠭᠠ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ ?

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠪᠢᠴᠢᠭ ᠳᠤ ᠶᠠᠭᠠᠵᠤ ᠨᠢᠭᠤᠷ ᠶᠡᠬᠡ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ ᠪᠠᠭᠠ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠪᠢᠴᠢᠭ ᠳᠤ ᠶᠠᠭᠠᠵᠤ ᠨᠢᠭᠤᠷ ᠶᠡᠬᠡ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ ᠪᠠᠭᠠ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠪᠢᠴᠢᠭ ᠳᠤ ᠶᠠᠭᠠᠵᠤ ᠨᠢᠭᠤᠷ ᠶᠡᠬᠡ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ ᠪᠠᠭᠠ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ

(дүүн) ᠭᠡᠵᠦ ᠪᠢᠴᠢᠭᠰᠡᠨ ᠪᠠᠶᠢᠰᠤ᠂ ᠨᠦᠭᠦᠷ ᠶᠡᠬᠡ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ ᠪᠠᠭᠠ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ

ᠪᠢᠴᠢᠭᠰᠡᠨ ᠪᠠᠶᠢᠰᠤ᠂ ᠨᠦᠭᠦᠷ ᠶᠡᠬᠡ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ ᠪᠠᠭᠠ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ

(дүүн) ᠭᠡᠵᠦ ᠪᠢᠴᠢᠭᠰᠡᠨ ᠪᠠᠶᠢᠰᠤ᠃

ᠪᠢᠴᠢᠭᠰᠡᠨ ᠪᠠᠶᠢᠰᠤ᠃

ᠬᠡᠯᠡᠨ᠎ᠦ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ « ᠨᠢᠭᠤᠷ » ᠭᠡᠵᠦ ᠪᠢᠴᠢᠭᠰᠡᠨ ᠪᠠᠶᠢᠰᠤ᠂ ᠨᠢᠭᠤᠷ ᠶᠡᠬᠡ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ ᠪᠠᠭᠠ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ

ᠬᠡᠯᠡᠨ᠎ᠦ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ « ᠨᠢᠭᠤᠷ » ᠭᠡᠵᠦ ᠪᠢᠴᠢᠭᠰᠡᠨ ᠪᠠᠶᠢᠰᠤ᠂ ᠨᠢᠭᠤᠷ ᠶᠡᠬᠡ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ ᠪᠠᠭᠠ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ

ᠬᠡᠯᠡᠨ᠎ᠦ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ « ᠨᠢᠭᠤᠷ » ᠭᠡᠵᠦ ᠪᠢᠴᠢᠭᠰᠡᠨ ᠪᠠᠶᠢᠰᠤ᠂ ᠨᠢᠭᠤᠷ ᠶᠡᠬᠡ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ ᠪᠠᠭᠠ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ

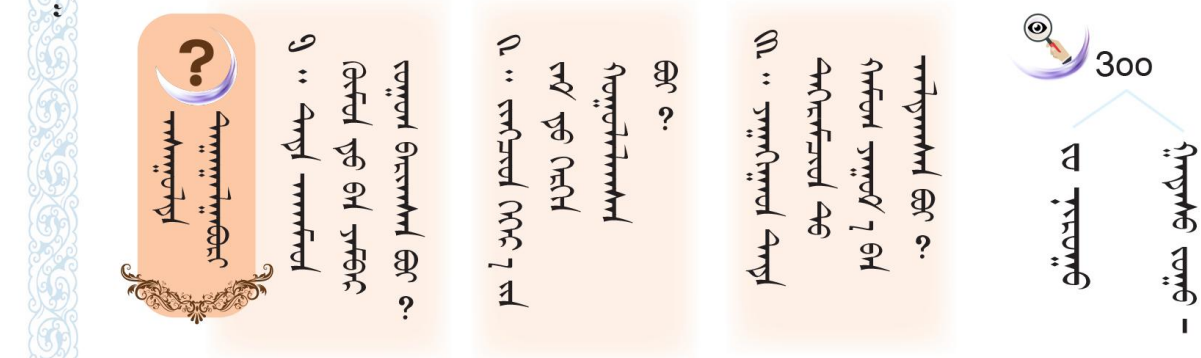
ᠬᠡᠯᠡᠨ᠎ᠦ ᠳᠤᠷ᠎ᠠ « ᠨᠢᠭᠤᠷ » ᠭᠡᠵᠦ ᠪᠢᠴᠢᠭᠰᠡᠨ ᠪᠠᠶᠢᠰᠤ᠂ ᠨᠢᠭᠤᠷ ᠶᠡᠬᠡ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ ᠪᠠᠭᠠ ᠪᠣᠯᠪᠠᠴᠤ

б. Хэлц үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, утгыг ярилцаарай.

Нүүр улайх, нүүр хагарах, нүүр хийх газар олдохгүй, нүүр тахлах

Д 25 **а. "Мэргэн далыг буурин дээр үлдээдэггүйн учир"**-ыг уншиж ойлгоод, асуултад хариулаарай. **б.** Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй. **в.** Онцолсон үгсийн урт эгшиг нь “**ЭГЭ**” уртатгалаас ямар ялгаатай байна вэ?

Тэрэ бэр залагус дэгүү нар-таган хандун: “Унугсан морид тани олан болуг. Ухаган санаг-а тани сарагул болуг. Удум-ун улагачи тани өнир болуг” гэжү хэшиг хүртэгэжэи. Гэбэчү харуи бүрүи-бэр ачийалан хөдэлхү-дэгэн өчүгэдүр идэгсэн далун-у-бан йасу-йи мэдэл үгэи гэгэжү орхижэи.

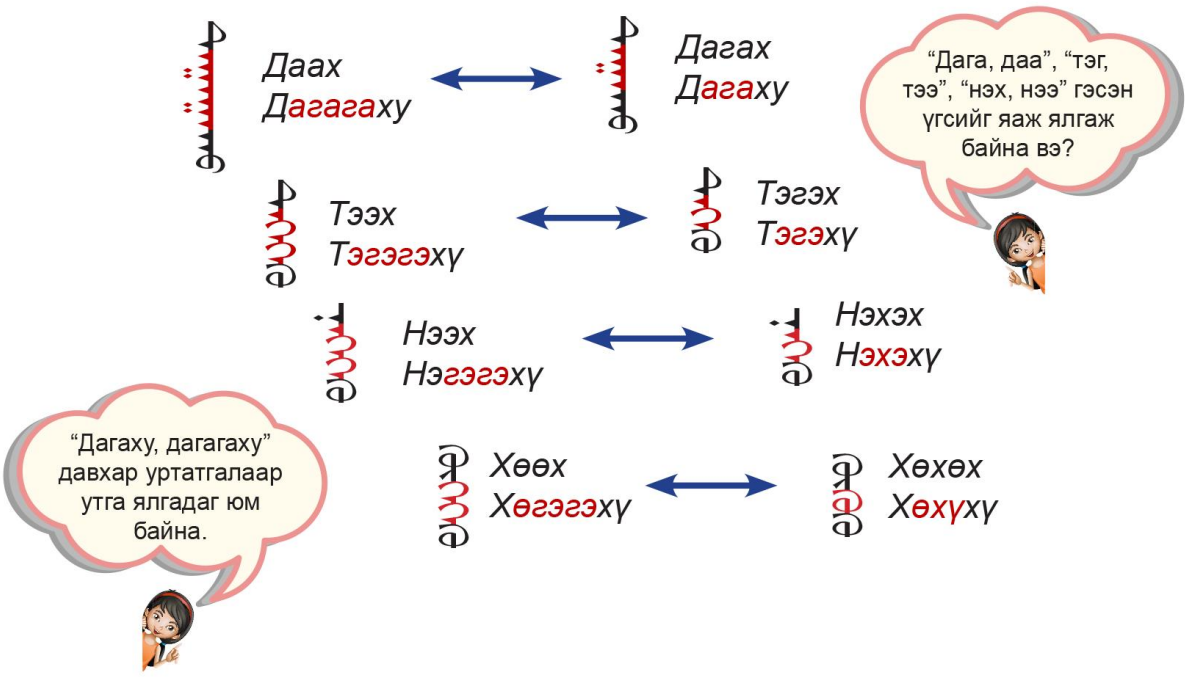


Д 26 **а.** Ерөөлийг уншаад, үндэсний бичгээр бичээрэй. **б.** Урт эгшигтэй үгсийг олоорой.

Далун-у ирүгэл

Эртэ уриду-йин цаг-ту
Элүнцэ хулунца-йин үй-э-дү
Эзэн Чинггис хаган
Өбэр-үн дөрбэн дэгүү-тэи-бэн
Өсүгсэн дөрбэн хүү-тэи-бэн
Өрлүг йисүн жангжун-таи-бан
Ару өбүр-и нигэдхэжү
Энгхэ Монггул-и байигулху-ду
Өбэр-үн мутур-ийар бэлгэдэгсэн
Шинжигэчи далу
Жирухайичи далу
Мэргэн далу
Ирүгэлчи далу
Нагацу-йин хажагуда баридаг үгэи далу
Насун баг-а ни хөндэдэг үгэи далу
Хураи, хураи, хураи!

Д 27 **а.** Дараах үгсийг уншаад, хичээнгүйлэн бичээрэй. **б.** Бичлэгийн хэлбэр нь үгийн утгыг хэрхэн ялгаж байгааг тайлбарлаарай.



Д 28 **а.** Эхийг уншаад, утгыг ярилцаарай. **б.** Эхээс давхар уртатгалтай үгийг олж бичээрэй. **в.** Зүйр үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

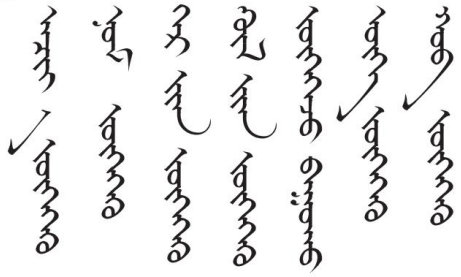


Зөөж буухад зүлэг сайхан
Зөвлөж хэлэлцэхэд ээж сайхан.
Зөв үгэнд баясагч олон
Зөөлөн авирыг дагагч олон.

Зүхэх занах нь сайн зүйл биш гэдгийг ямагт санаж явууштай.

Д 29 **а.** Холбоо үгийг хичээнгүйлэн бичээд, утгыг тайлбарлаарай. **б.** Зүйр цэцэн үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

А.



Б.

Алс замыг хөөвөл агт морио гамна
Амь биеэ бодвол ааш зангаа зас.
Өв хөөсөн хүн шунамхай
Өл хөөсөн хүн идэмхий.

Д 30 **а.** Холбоо үгийг хичээнгүйлэн бичээд, "**нээ-**" гэсэн үйл үгийн бичлэгийг нүдлэн тогтоогоорой.

А.

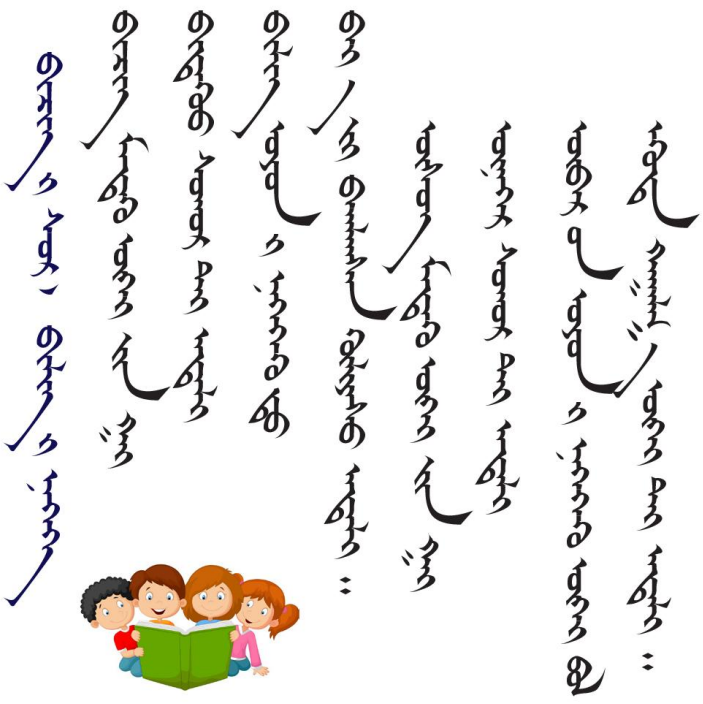


Нээ- *Нэгээгээ-* -ᠭᠡᠭᠡᠭᠡ

-ᠬᠡᠬᠡ *Нэх-* *Нэхэ-*

б. Шүлгийн эхний хэсгийг уншаад, "**нээ-**" язгууртай үйл үгсийг ялгаж бичээрэй. **в**. Шүлгийн үргэлжлэлийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

Б.



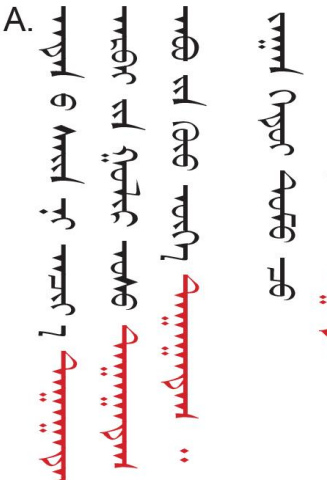
В.

Бичиг сурсны ач
Билэг оюун нээгдэж
Битүү харанхуй саруулших
Биндэрьяа эрдмийн гэгээ.
Үсэг сурсны ач
Өөрийн ухааныг гийгүүлж
Үл чадахыг мэдрүүлэх
Үнэн эрдмийн түлхүүр.

Х.Пэрлээ
"Сурлага сонин", 2002 он, № 9

Д 31 **а.** Ертөнцийн гурвыг хуулж бичээд, онцолсон үгс бичлэгийн хэлбэрээрээ ямар ялгаатайг тайлбарлаарай. **б.** Холбоо үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлэхдээ ямар уртатгал бичихээ бодоорой.

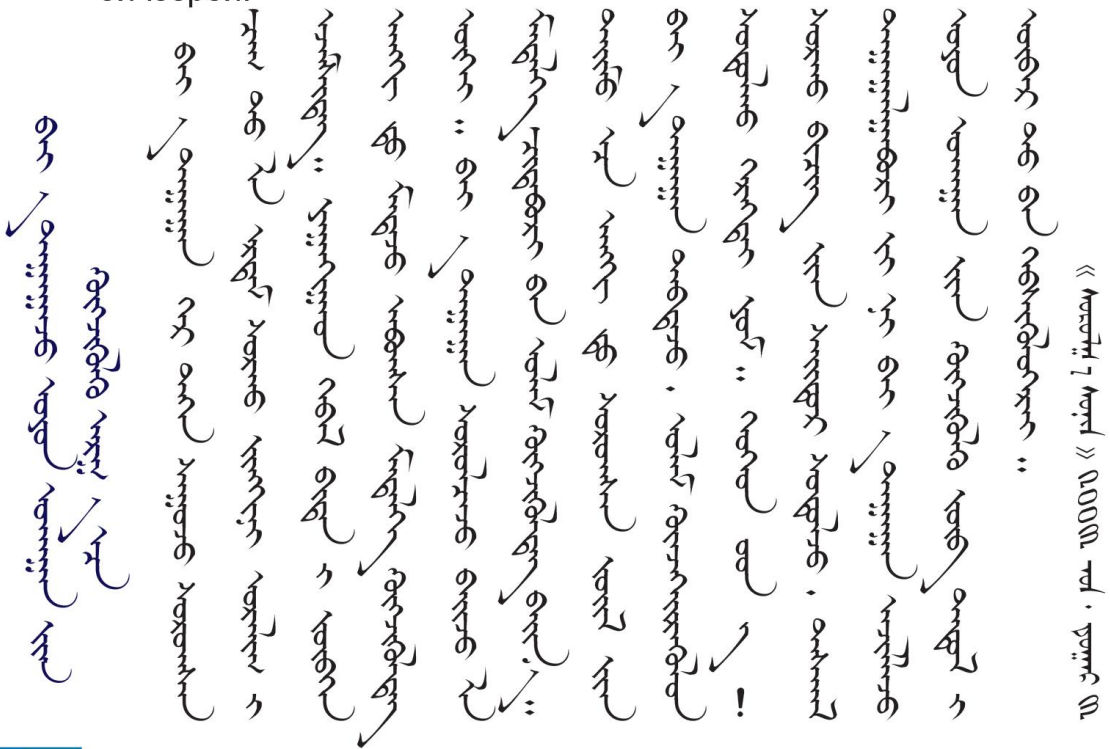
А.



Б.

Өргөж даах	Хүн дагах
Толгой даах	Даган баясах
Алдар нэр даах	Ая дагах
Итгэл даах	Дайсныг дагах
Биеэ даах	Заншил дагах
Буян даах	Зарлиг дагах
Нойр даах	Тушаал дагах
Өл даах	Мал дагах
Ус даах	Дагаж нэхэх
Тоглоом даах	Даган дуурайх
Үг даах	Үг дагах

Д 32 **а.** Эхийг уншаад, оюун ухаанаа яаж хөгжүүлэх талаар тунгаан бодоорой. **б.** “**даа-**” язгууртай үйл үг орсон өгүүлбэрүүдийг хуулж бичээрэй.



Д 33 Эхийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, товчлох аргыг туршиж үзээрэй.

Товчлол хийх арга

Бие дааж суралцахад товчлол хийх арга маш чухал. Энд товчлол чухал гэдэгт хамаг учир байгаа юм биш, харин товчлолыг яаж хийх арга барилыг олоход гол учир байгаа юм. Жишээ нь: Ямар нэг зүйл уншсаны дараа дэвтрийнхээ хуудсыг хоёр хувааж, зүүн гар талд нь асуултуудаа бичиж, баруун гар талд нь товч хариулт бичнэ. Гол нь тогтоож болох чухал үгсийг сонгож авах хэрэгтэй.

"Сурлага сонин", 2003 он, № 3

“ЭЭ” БҮТЭЦТЭЙ УРТ ЭГШГИЙГ ТАНИХ

Д 1 **а.** А, Б хэсэгт буй үгсийн бичлэгийг харьцуулан уншаарай. **б.** Урт эгшгийн хэлбэрийг ажиглаад, хоёр хэсэгт хувааж бичсэний учрыг тайлбарлаарай. **в.** Урт эгшигтэй үгсийг хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй.

А.

буур-а туули дагуу муур йоотанг

буур тууль дуу муур ёотон

Б.

тэүхэ шиудан цабау хэүхэд хаули

түүх шуудан цавуу хүүхэд хууль

Санамж

Үндэсний бичигт урт эгшгийг “**ЭГШИГ + ЭГШИГ** буюу « ᠣᠣ » (хоёр ижил эгшиг), (хоёр өөр эгшиг) - ээр тэмдэглэх тохиолдол бий. Ихэвчлэн харь хэлнээс монгол хэлэнд орж ирсэн урт эгшигтэй үгсийг « ᠣᠣ » болон « ᠥᠥ » нийлэмжээр тэмдэглэдэг.

Д 2 **а.** Холбоо үгийг уншаад, хаалтад байгаа урт эгшигтэй үгийг үндэсний бичгээр бичээрэй. **б.** "А", "Б" хэсэгт бичлэгийн ямар ялгаа байна вэ?

А.

(шүү) (уган) (мууту) (зүүх-а) (будагчи) (түүпис) (шиидбүри) (цоожи) (хүүдасу) (ноосу)

Б.

(хаураи) (заузаи) (хэүхэн) (эгэрэүл) (цабау) (хэшиг) (таулаи) (хаули) (хэүргэ)

Д 3 **а.** “**ЭЭ, ЭГЭ**” нийлэмж бүхий урт эгшигтэй зүйр цэцэн үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, утгыг тайлбарлаарай. **б.** Үгийн утгын тайлбарыг уншаад, үндэсний бичгээр бичээрэй.

А.

Түүх үнэн
Төмөр бэх.

Хэрсүү туулай замын захад
Хэрсүү хүүхэд өвгөдийн захад.

Хууль шударга
Үг цэцэн.

Боохойн түрүүнд хэрээ
Борооны түрүүнд тоос.

Ууган хүү омголон
Отгон хүү наалинхай.

Дүү сайн ч ахад хүрэхгүй
Дөрөө урт ч газарт хүрэхгүй.

Б.

(боохаи) боохой

Чину-а-йин нэр-э-йи цэгэрлэн, боохаи, хэгэр-э-йин амитан гэжү эйэрэгүлжү нэрэлэдэг.

Д 4 Улирлын өнгийг шинжих уламжлалт мэдлэгээс уншиж, “**ЭЭ**” бүтэц бүхий урт эгшигтэй үг, өгүүлбэрүүдийг хичээнгүйлэн бичээрэй.

Д 5 Дээрх эхээс амьтдын нэрийг түүж бичээд, өгөх оршихын тийн ялгалын нөхцөлөөр хувилгаарай.

Д 6 **а.** Тэмээний даллагын шүлгээс уншаад, үндэсний бичгээр бичээрэй. **б.** **"ЭЭ"** уртатгалтай үгийг олоод, тийн ялгал, хамаатуулах нөхцөлөөр (- ᠤᠨ - ᠢᠶᠠ ، - ᠪᠤ - ᠢᠶᠠ ، - ᠪᠤᠭᠠ - ᠮᠠᠭ ، - ᠥ - ᠢᠶᠠ ، - ᠬᠤᠷ - ᠢᠶᠠ) хувилгаарай.

Тэмэгэн-ү далалг-а-йин шилүг-эчэ

Сүрүг-и олан болгагчи
Сүр жибхуланг бүридүгсэн
Сүрэхэи йэхэ буур-а-таи
Солби бөхү-тэи тэмэгэ-бэн
Сэгүлтү иргэ-йин-ийэн
Эбчигүү-бэр тахинам.

Инггэ-бэн ботугулаху-дур
Сүрүг сүрүг тэмэгэн-ү
Буйан хэшиг эндэ ирэтүгэи
Салаг-а мэтү бөхэ-тэи
Сагаху тутум арбин сүнтү
Ширагчи инггэн-ү буйан
хэшиг орушитугаи.

Д 7 Оньсогыг уншаад таагаарай. “**ЭГЭ, ЭЭ**” нийлэмж бүхий урт эгшигтэй үгсийг олоорой.

(…)
: эгэл эгэлзүүр
(…)
: ээлжлэн ээлжит
(…)
: эгэл эгэлзүүр
(…)
: ээлжлэн ээлжит

Д 8 Эхийг уншаад, **“ЭЭ”** гэсэн урт эгшигтэй үг бүхий хэсгийг хичээнгүйлэн бичээрэй. Байгаль цаг уурын өөрчлөлтийг урьдчилан шинжих өөр ямар арга байдгийг судалж мэдээрэй.



Д 9 Дараах ургамал, цэцэг, жимсний нэрийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, зурагт оноож бичээрэй.

Таван салаа, мөөг, нохойн хошуу, цээнэ, долоогоно, гүзээлзгэнэ, бөөрөлзгөнө, тоор

(…) (…) (…) (…) (…) (…) (…) (…)



Д 10 **а.** Эхийг уншаад, асуултад хариулаарай. **б.** Эхээс “**ЭГЭ**” нийлэмжтэй 4 үг, “**ЭЭ**” нийлэмжтэй 2 үгийг түүж бичээрэй. **в.** Онцолсон үгийн урт эгшгийн бичлэгийн хэлбэр нь **"ЭГЭ, ЭЭ"** бүтцээс ямар ялгаатайг олоорой.

Хэлбэр гэдэг үгийн урт эгшгийг яаж бичих вэ?

Хэлбэр гэдэг үгийн урт эгшгийг **"ЭГЭ"** гэсэн нийлэмж нь хоёр эгшгийн дунд « Ө » - ийн уртатгалтай тохиолдоно.

(дэбэл) - дээл хувцас, (өбэр) - өөрийн бие гэх мэт цөөхөн үгэнд

Хэлбэр гэдэг үгийн урт эгшгийг яаж бичих вэ?

Д 11 Оньсогыг үндэсний бичгээр бичээрэй. Үндэсний бичгээр “**Туулай**” гэдэг үгийн урт эгшгийг яаж бичих вэ?

Хола сарагул нутуг-таи
Хонггур цүнгхэр обухаи-таи
Хула лагуса чихи-тэи
Хуругун чинэгэ бэй-э-тэи
(...)

Улаган нидү-тэи
Урту чихэ-тэи
Уругул ни сэтэрхэи
Угуца ни бөгтэгэхэи (...)

Туулайн, туулайд, туулайг, туулайнаас, туулайгаар, туулайтай гэж үндэсний бичгээр бичээрэй.



Тэмэгэн уругул-таи
Нохаи сабар-таи
Имаган сэгүл-тэи.
(...)

Туулай, түүх г.м үгийг өвөг монгол хэлэнд **"тавлай, тэвхэ"** хэмээн бичдэг байсан тул эдүгээ **"таулаи, тэүхэ"** гэж хоёр өөр эгшгээр бичдэг болжээ.

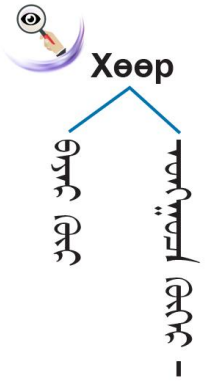
Санамж

Монгол хэлний урт эгшгийн үүсэл нь үндэсний бичгийн зөв бичих ёс болон орчин цагийн монгол хэлний зөв дуудах ёс хоёрын гол ялгаа болдог. Хэлний хөгжлийн явцад "**ЭГЭ**" гэсэн нийлэмжийн гийгүүлэгч нь сугарч, хоёр эгшиг ижилсэн, уртаар дуудагдах болсон байна. Монголчууд олон зуун жил хэрэглэсэн зөв бичих дүрмээ тогтвортой баримталдаг юм.

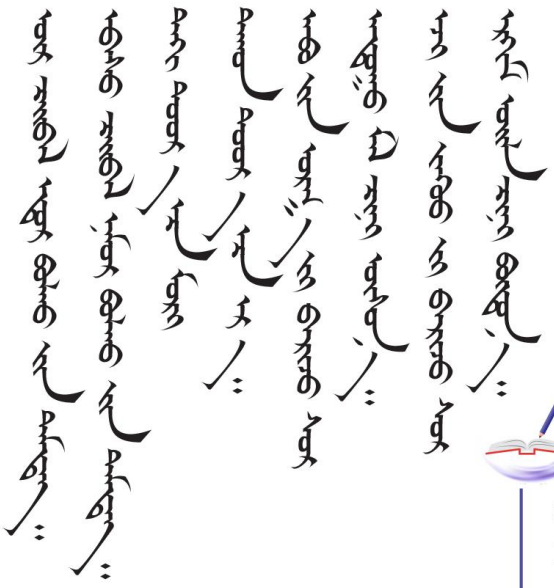
“Э” БҮТЭЦТЭЙ УРТ ЭГШГИЙГ ТАНИХ

Д 1 **а.** Онцолсон үгсийг үндэсний бичгээр бичээрэй. **б.** Эдгээр урт эгшигтэй үгсийг үндэсний бичгээр бичихэд ямар онцлог илэрч байгааг тайлбарлаарай.

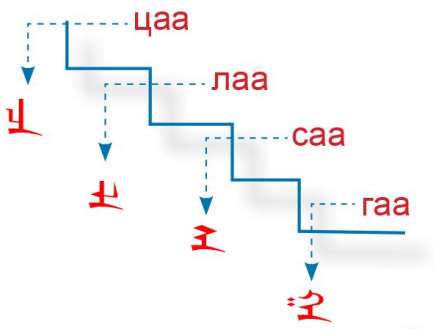
ург-а	(уурга)	бүбэй	(бүүвэй)
түгэмэл	(түгээмэл)	түдэг	(түүдэг)
химэл	(хиймэл)	оду	(одоо)
нарин	(нарийн)	сарал	(саарал)
цохур	(цоохор)	хэ	(хээ)
харанда	(харандаа)	ца	(цаа)
бир	(бийр)	агар	(агаар)
даг-а	(даага)	дахи	(даахь)



Д 2 **а.** Зүйр цэцэн үгийг уншаад, урт эгшгийг богиноор тэмдэглэсэн 6 үгийг олж, заахын тийн ялгалын нөхцөлөөр хувилгаарай.



б. Дараах үгсээр холбоо үг үүсгэн бичээд, тогтоогоорой.



Санамж

Эгшиг давхарлаж бичих, богино эгшгээр бичиж уртаар дуудах хэлбэр нь уламжлалыг баримтлан бичдэг цөөн үгэнд тохиолдоно.

в. Үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

Унага даага, хөөрөг даалин, хусан уурга, саарал морь, цэнгэг агаар, бийр янтай, бүүвэйн дуу, үзэг харандаа, өнгөрсөн одоо, өргөн нарийн, түүдэг гал, лааны суурь, цагаан сар, баяр хөөр, үүлэн хээ, өлзий хээ

Д 3 **а.** Эхээс урт эгшгийг богиноор тэмдэглэсэн үгийг олоод, дараах холбоо үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй. **б.** Эхэд байгаа онцолсон үгсээр холбоо үг бүтээн хуулж бичээрэй.

уургын цээж	уургын цээл	уургын мод	хусан уурга
уургын хуйв	уургын үзүүр	уургын толгой	арван алд уурга







Д 4 Уургын цээр ёсыг үндэсний бичгээр хөрвүүлэхдээ онцолсон нэр үгийн нөхцөлүүдийг зөв дагуулаарай.

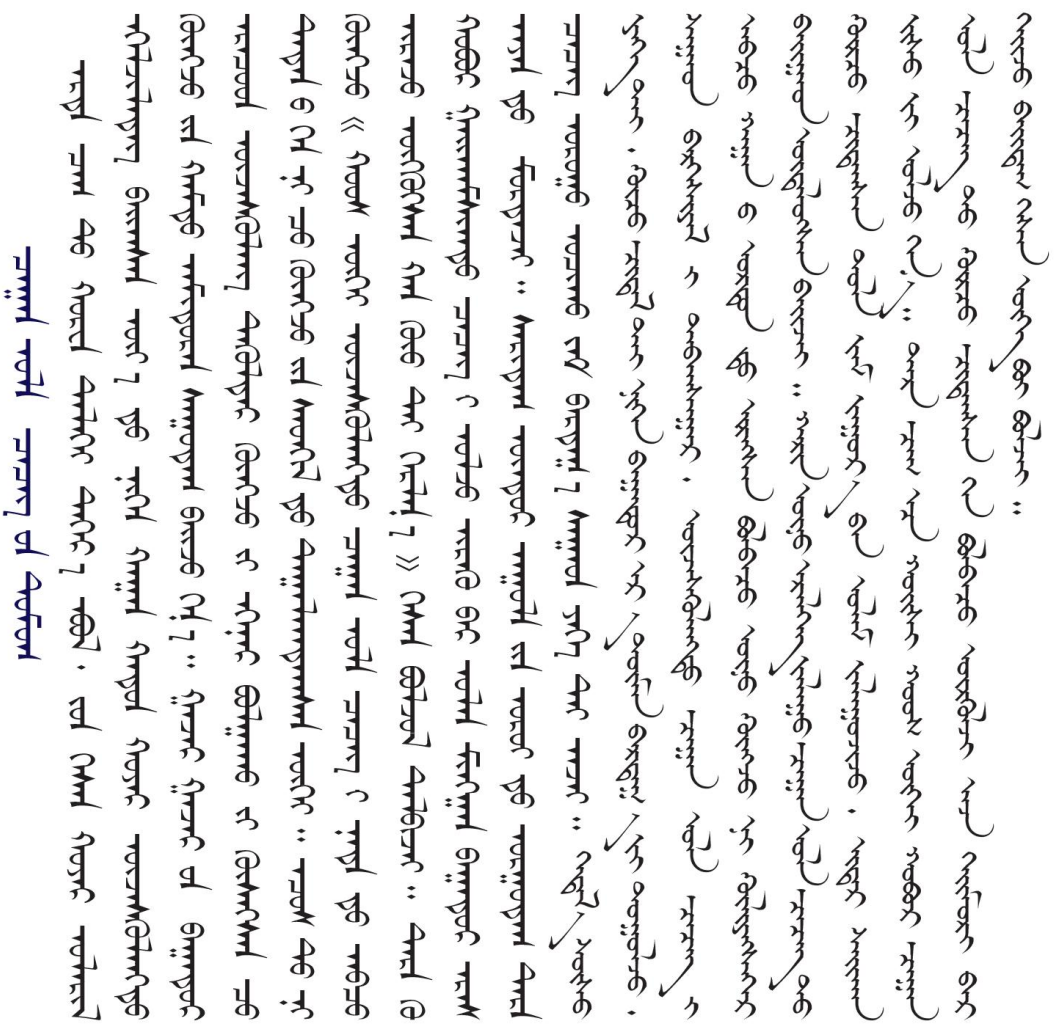
Уурган дээгүүр алхах цээртэй

Монгол хүн адуугӓа таван хошуу малын тэргүүн гэж эрхэмлэдэг болохоор морины эдлэл хэрэглэлийг ч туйлын их хүндэтгэнэ. “Уургыг эр биеийн минь хийморь, энх сүргийн минь даллага” хэмээн эрхэмлэж, дээгүүр нь алхах бүү хэл сүүдэр дээгүүр нь гарахыг ч цээрлэнэ.

Д 5 Эхийг хичээнгүйлэн хуулж бичээд, онцолсон урт эгшигтэй үгсийг тийн ялгалын нөхцөлөөр хувилгаарай.



Д 6 **а.** Домгийг уншаад, урт эгшгийг богиноор тэмдэглэсэн үгийг ялгаж бичээрэй. **б.** Бичмэл хэсгийг хичээнгүйлэн бичээрэй.



Д 7 **а.** Эхийг уншаад, үндэсний бичгээр бичээрэй. **б.** Холбоо үгийг нүдлэн тогтоогоорой.

Үхүши үгэи мөнгхэ-йин бэлгэдэлтү цаган ула цэцэг



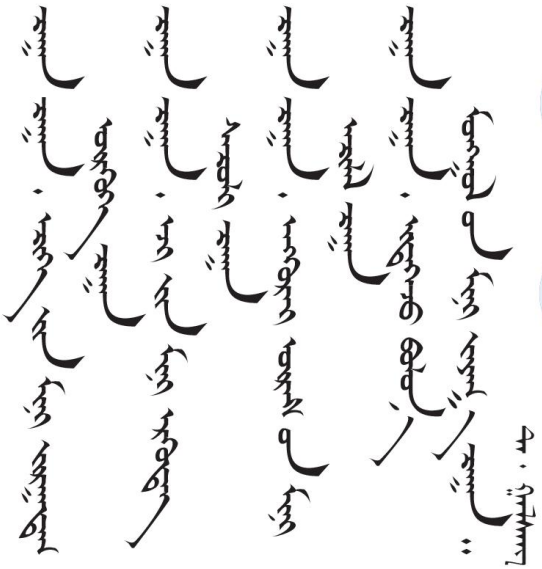


Монггулчуд эртэн-эчэ наши цаган ула цэцэг-и “цаган түрүгү, ула эбэсү" гэхү мэтү олан йангзу-бар нэрэлэдэг байигсан чу жил-үн дөрбэн уларил-ун турши нигэ лэ өнггэ-бэр-ийэн байидаг тула үхүши үгэи мөнгхэ-йин бэлгэдэлтү цаган ула хэмэдэг билэ. Маши өндүр-тү ургудаг, хүйтэн-дү тэсбүри-тэи, чигиг-тү дур-а-таи энэ цэцэг элдэб эбэдчин-и анагаху убадис-таи гэдэг-и хүмүс андаху үгэи. Дарулта багурагулдаг тула хөл-үн ула-даган дэбисхү, дэр хихү зэргэ-бэр хэрэглэдэг байин-а.





Д 8 **а.** Шүлгийг уншаад, "**ЭГЭ**", "**Э**" бүтэцтэй урт эгшиг бүхий 4 үгийг олж бичээд, "**цагаан**" гэдэг үгийн бичлэгийг тогтоогоорой. **б.** Холбоо үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

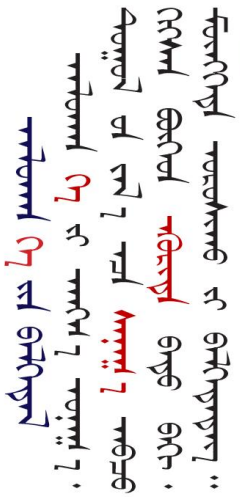




Д 9 Цэгийн оронд тохирох үгийг нөхөж, холбоо үг үүсгэн дэвтэртээ бичээрэй.

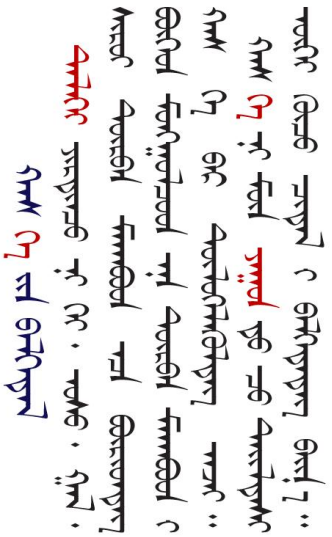


Д 10 **а.** Монгол хээ угалзны бэлгэдлийг уншаад, онцолсон үгсээс "**ЭГЭ**, **ЭЙЭ**", "**Э**" гэсэн бичлэгийн хэлбэрт тохирох жишээг олоорой. **б.** Эхийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.



Таван нүдэн хээний бэлгэдэл

Эрт цагаас уламжлан хүндэтгэж ирсэн таван нүдэн хээ нь дөрвөн арвайг нийлүүлсэн хэлбэртэй бөгөөд арвай мэт өсөн үржих, сайн сайхан дэлгэрэх, дэгжин хөгжихийн бэлгэдэлтэй ажээ.



Д 11 **а.** Байгальд ээлтэй амьтны талаар уншаад, бичмэл хэсгийг хуулж бичээрэй. **б.** Эхээс урт эгшигтэй үгийг түүж бичээрэй.

в. Эхээс “**чийрэг**” гэдэг үгийг олж, үндэсний бичгээр яаж бичдэгийг мэдээд, “**хүдэр чийрэг залуус, залуу чийрэг нас, эрүүл чийрэг бие, чийрэгжүүлэх дасгал**” гэсэн холбоо үгийг хөрвүүлээрэй.

Д 12 а. Үгийн утгын тайлбарыг уншаад, үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

(Ми) мий, (мигуи) мигуй

Мий гэдэг нь муурын ерөнхий нэр бөгөөд эм муурыг мигуй хэмээх ажээ. Үүнээс гадна мигуйн нүд буюу муурын нүд гэж болрын төрлийн шар ногоон өнгөтэй чулуу байдаг.

мөч

Д 13 Цэгийн оронд доорх холбоо үгээс тохирохыг сонгон хуулж бичээрэй.

Д 14 Монгол тоглоом наадмын тухай уншаад, сонирхсон хэсгээ сонгон, хуулж бичээрэй. Эдгээрийг тоглож сураарай.

Шагай

Шагай нь ямаа, хонины ташаа, өвдөгний ясан хэсэгт байрлах ясыг хэлнэ. Шагайг 4 талтай, 4 өөр хэлбэртэй гэж үздэг. Шагайг 4 талаар нь өөр өөр тоогоор үздэг. Шагайг 4 талаар нь өөр өөр тоогоор үздэг.

Бөхийн тоглоом

Бөхийн тоглоом нь 4 хүнээр тоглодог. Тоглогчид 2 баг болж, 2 2-оор тоглоно. Тоглогчид 2 баг болж, 2 2-оор тоглоно. Тоглогчид 2 баг болж, 2 2-оор тоглоно.

Морь уралдуулах

Морь уралдуулах нь 5 км-ээс 25 км хүртэл зайд явагддаг. Морь уралдуулах нь 5 км-ээс 25 км хүртэл зайд явагддаг. Морь уралдуулах нь 5 км-ээс 25 км хүртэл зайд явагддаг.

Хөлт

Хөлт нь 6-8 хүнээр тоглодог. Хөлт нь 6-8 хүнээр тоглодог. Хөлт нь 6-8 хүнээр тоглодог. Хөлт нь 6-8 хүнээр тоглодог.

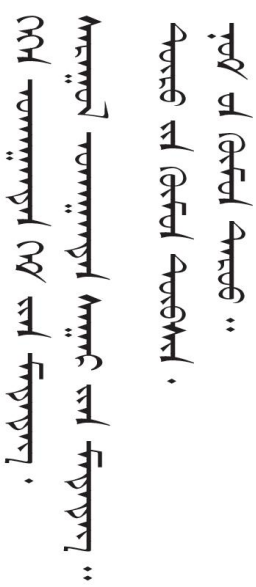
Д 15 Дараах цээрлэх ёсыг үндэсний бичгээр бичээд, урт эгшигтэй үгийг ялган тэмдэглээрэй.

Чину-а-йи цэгэрлэхүи

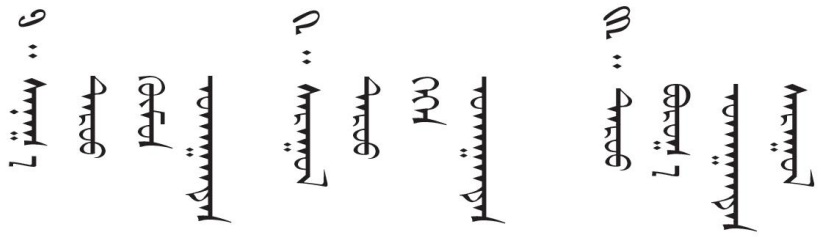
Монггулчуд чину-а-йин мал-ду үзэгүлхү айул-и хэжий-э чү зөбтүгэжү байигсан үгэи атал-а-бан чину-а йэхэ аза хэйимори-таи амитан гэжү бахархажу йабудаг. Алиба хэрцэгэи баламад хүмүн амитан-и "**чину-а шиг**" хэмэн зүйирлэн жибэгүцэдэг. Гэхү-дү-бэн чину-а-йи тэрэ бүри нэрэлэжү цолалагад байидаг үгэи. Тэгүн-ү нэр-э-йи хэлэхү-эчэ цэгэрлэжү, "**тнгри-йин нохаи, хэгэр-э-йин нохаи, хөдэгэ-йин хөхэ, модун сэгүлтү, боохаи**" гэхү мэтү-бэр нэрэлэдэг ажэи.

ЮУ СУРСНАА ШАЛГАЦГААЯ.

Дараах зүйр цэцэн үгийг уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.



1. Зүйр цэцэн үгсэд орсон урт эгшигтэй үг бүхий бүлэг үгсийг олоорой.



2. Зүйр цэцэн үгсээс "**ЭЭ**" нийлэмж бүхий урт эгшигтэй өгүүлбэрийг олж, хичээнгүйлэн бичээрэй.

3. Урт эгшгийг богиноор тэмдэглэх үгийг олоорой.

А. ааруул Б. ааль В. үүл Г. аав

4. **"Нүүр царай"** гэсэн холбоо үгийг зөв бичсэн хэсэг аль нь вэ?

А. 

Б. 

В. 

Г. 

5. "**Хөөх, нээх**" гэсэн үгсийг зөв бичсэн хэсгийг олоорой.

А. 

Б. 

В. 

Г. 

6. Өгүүлбэрийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, **"-аа[4]"** нөхцөлөөр төгсөж байгаа үгсийн ялгааг тайлбарлаарай.

Эрдэм номдоо хичээ, ээж аавдаа тусал.

Адуу малаа хураа, ажил хөдөлмөрт шамд.

II БҮЛЭГ ӨВ СОЁЛОО ЭРХЭМЛЭЭ.



Монгол өв соёлын сэдэвт эхийг уншиж ойлгох, биет ба биет бус өв соёлын үнэ цэнийг мэдрэх

Үндсэн ухагдахуун	Нэмэлт ухагдахуун	Хичээл
• Өвөг дээдсийн өв соёлыг хүндэтгэн сурах, өвлөн уламжлах, хамгаалах, сурталчлах	• Өв соёлын ач холбогдол, түүний онцлог, ялгаа, адил тал	• Өв соёлын ач холбогдол, түүний онцлог, ялгаа, адил тал
• Өв соёлын ач холбогдол, түүний онцлог, ялгаа, адил тал	• Өв соёлын ач холбогдол, түүний онцлог, ялгаа, адил тал	• Өв соёлын ач холбогдол, түүний онцлог, ялгаа, адил тал
• Өв соёлын ач холбогдол, түүний онцлог, ялгаа, адил тал	• Өв соёлын ач холбогдол, түүний онцлог, ялгаа, адил тал	• Өв соёлын ач холбогдол, түүний онцлог, ялгаа, адил тал

ХОС ЭГШГИЙГ ТЭМДЭГЛЭХ ЁСЫГ МЭДЭХ

Д 1 **а.** Эхийг уншиж ойлгоод, хөөмийн төрөл зүйл, ангиллыг өгүүлсэн хэсгийг хуулж бичээрэй. **б.** Онцолсон үгсийн хос эгшгийг яаж тэмдэглэснийг тайлбарлаарай.



Монгол хөөмий

Монгол хөөмий нь хөөмийн хамгийн нарийн ялгаатай, хөөмийн хамгийн олон төрөлтэй, хөөмийн хамгийн баялаг соёлтой улс орон юм. Монгол хөөмийг дэлхийн соёлын өвийн нэгэн адил дэлхийн ард түмэн сонирхон судалж, сурч эхэлсэн. Монгол хөөмийг «Монгол хөөмий» гэж нэрлэдэг болсон нь 1990-ээд оноос хойш юм. Монгол хөөмий нь хоолойгоор олон дуу гаргах, хоолойгоор хөгжим тоглох, хоолойгоор байгалийн дуу авианыг дуурайх, хоолойгоор ярих гэсэн төрөлтэй. Монгол хөөмийн хоолойн онцлог нь хоолойгоор олон дуу гаргах явдал юм. Монгол хөөмийн хоолойн онцлог нь хоолойгоор олон дуу гаргах явдал юм. Монгол хөөмийн хоолойн онцлог нь хоолойгоор олон дуу гаргах явдал юм. Монгол хөөмийн хоолойн онцлог нь хоолойгоор олон дуу гаргах явдал юм.

Д 2 **а.** Үгийн утгын тайлбарыг үндэсний бичгээр бичээрэй.

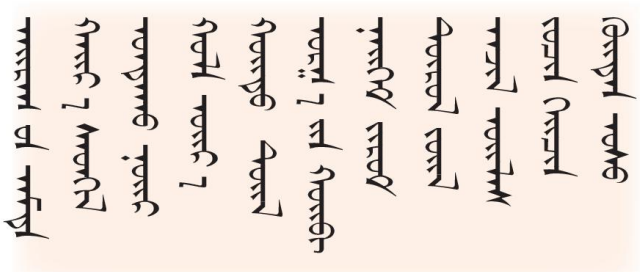
дахин

(Хөгэмэи, хөгэмэйилэхү) хөөмий, хөөмийлөх

- үгийн өөрчлөлт

1. Нарин үсүтү амитан-у үсү
2. Залгигур-ун амасар буйу хэлэн-ү уг хэүхэн хэлэ, гүйилэсүн булчирхаи-бар хизагарлагдагсан цагариг.
3. Хөгэмэйилэхү- хөгэмэи-бэр дагуу айалаху

Д 3 Хос эгшигтэй холбоо үгсийг уншаад, яагаад хоёр хэсэгт хуваасныг тайлбарлаарай.



Д 4 **а.** Дараах үгсийг хуулж бичээрэй. **б.** Бичлэгийн хэлбэрийг ажиглаад, хос эгшгийг үндэсний бичгээр яаж тэмдэглэхийг мэдэж аваарай.

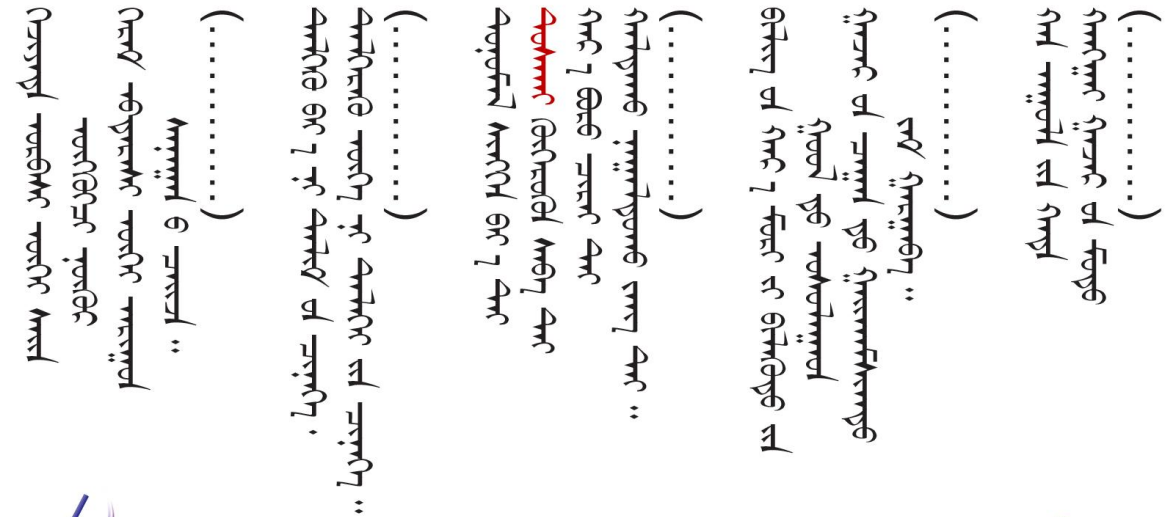




Санамж

Хос эгшгийг үндэсний бичигт үгийн эхэнд “**ЭЙИ**” (ᠡᠢᠢ · ᠡᠢ · ᠡᠶᠢ), дунд (ᠢᠢ · ᠢ), адагт “**ЭИ**” (ᠡᠢ · ᠢ) гэсэн нийлэмжээр тэмдэглэдэг байна.

Д 5 **а.** Эрдэм ном, оюун ухааны тухай оньсогыг уншаад таагаарай. **б.** Хос эгшигтэй 7 үгийг олж бичээрэй.



Санамж

Монгол бичигт "**с**", "**д**" дэвсгэр гийгүүлэгчийн дараа орсон "**г**" гийгүүлэгчийг "**х**" гийгүүлэгчээр бичдэг.

Д 6 Галигийг үндэсний бичгээр бичихдээ “**найм**” гэдэг үгийн хос эгшиг нь ямар онцлогтойг ажиглаж, нүдлэн тогтоогоорой.



Хуудас



дал

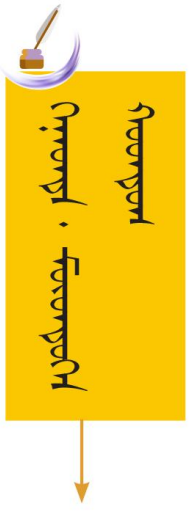
Дал модун-у набчин дэгэр-э бичигсэн судур

Эртэн-ү Энэтхэг-үн алдарту эрдэмтэн Нагаржунгна-йин зохийагсан гэхү домуг-таи, дал модун-у набчин дэгэр-э бичигсэн “Билиг-үн чинаду хизагар-ту хүрүгсэн наиман минггату йэхэ хөлгэн судур” эдүгэ монггул-ун үнэтү хобур ном-ун мүзей-ду онца чихула сойул-ун өб болун хадагалагдажу байин-а. Тэрэ-бэр дал модун-у набчин-у хагудасу-ду хоос нүхэ гарган, утасу-бар холбугсан ни эргигүлжү унгшиху-ду тохирамжи-таи хигэд гэгэгдэхү, холигдаху йабудал гардаг үгэи байин-а.

Д 7 **а.** Эхийг уншаад, “**ном шарлах**” гэдэг хэлцийн утгыг ярилцаарай.
б. Хос эгшигтэй үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.
в. Онцолсон үгийн тайлбарыг бичээд, галиглаарай.







Үндэсний бичигт “**гэнэт, мөдхөн, худаг**” гэсэн үгсийг “**гэнэдтэ, мөддүхэн, худдуг**” гэж бичдэг.

Д 8 Хос эгшигтэй үйл язгуурыг үндэсний бичгээр бичээд, үндэсний бичгээр бичсэн үгсээс тохирохыг сонгон холбоо үг бүтээгээрэй.

айиладхy	хайилхy		
үйилэдхү	зайилхy		
уйидхy	сэйилхү		
сүйидхү	дэйилхү		

Д 9 Жишээг ажиглаад, цэгийн оронд хос эгшиг бичиж, богино эгшигтэй үгтэй нь харьцуулаарай.

Жишээ нь:

ᠳᠠᠭᠤ	ᠳᠠᠭᠤ
ᠬᠣᠭᠣ	ᠬᠣᠭᠣ
ᠬᠠᠮᠤᠭ	ᠬᠠᠮᠤᠭ
ᠰᠡᠷᠭᠡ	ᠰᠡᠷᠭᠡ
ᠬᠤᠪᠢ	ᠬᠤᠪᠢ
ᠪᠢᠴᠢᠭ	ᠪᠢᠴᠢᠭ
ᠬᠥᠮᠦᠨ	ᠬᠥᠮᠦᠨ
ᠬᠥᠭᠵᠢᠮ	ᠬᠥᠭᠵᠢᠮ
ᠬᠥᠯ	ᠬᠥᠯ
ᠬᠥᠰᠦᠨ	ᠬᠥᠰᠦᠨ

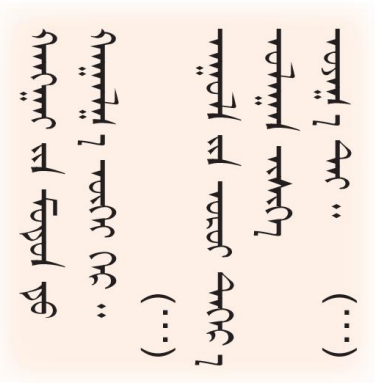
Д 10 **а.** Эхийг уншаад, хос эгшигтэй үгсийг ялгаж, хичээнгүйлэн бичээрэй. **б.** “**Тойруулан**” гэсэн үгийн хос эгшгийн бичлэгийг ажиглаад, ямар онцлогтойг тайлбарлаарай.

ᠬᠣᠶᠢᠷᠤᠭᠤᠯᠠᠨ

ᠬᠣᠶᠢᠷᠤᠭᠤᠯᠠᠨ ᠭᠡᠵᠤ ᠪᠢᠴᠢᠭᠲᠡᠶ ᠦᠭᠡ ᠨᠢ ᠬᠣᠶᠠᠷ ᠬᠣᠶᠠᠷ ᠳᠠᠪᠲᠠᠨ ᠪᠢᠴᠢᠭᠳᠡᠭᠳᠡᠭ ᠪᠠᠢᠳᠠᠭ ᠪᠠᠢᠨ᠎ᠠ᠃

Д 11 **а.** Дараах үгийн утгын тайлбарыг уншаад, үндэсний бичгээр бичээрэй. **б.** Хос эгшигтэй үгийг ялган тэмдэглээрэй.

в. Оньсогыг таагаарай



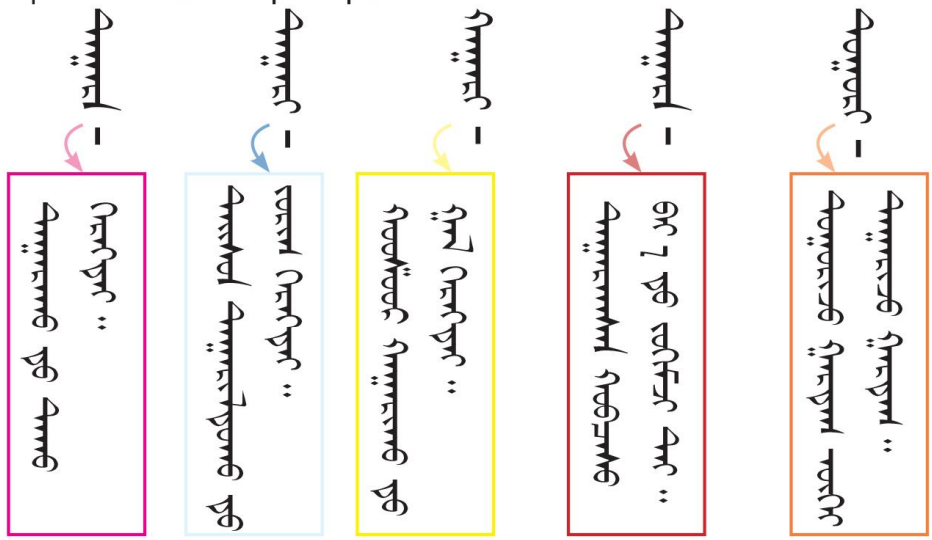
(богту-богтуг) богт, богтог

Богту- эртэ дэгэр-э үй-э-дү богтулажу абугсан бэри-йин тал-а-ду өгхү эд йагумас-и богту гэдэг байижэи.

Богтулагулжу бэри болугсан эмэгтэи-йин эмүсхү, тусхаи хэлбэри-тэи малагаи-йи богтуг хэмэн нэрэлэдэг бөгэд энэ ни богту гэсэн изагур-ача эгүсүгсэн байин-а.

Х.Лувсанбалдан

Д 12 **а.** Дараах өгүүлбэрүүдээс "**дайрах, хайрах, тойрох**" гэсэн үгстэй өгүүлбэрийг олж бичээд, хос эгшгийн бичлэг нь ямар онцлогтойг тайлбарлаарай.



Д 13 Дараах оньсогыг үндэсний бичгээр хөрвүүлэхдээ хос эгшигтэй үгсийг яаж бичихээ сайтар бодоорой.

Тохой **тойрood**

Тойрон наадам
Торгон аргамж
Зангидан наадам.



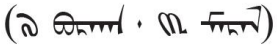
Тойрч болдоггүй нутагтай
Тоолж бардаггүй торомтой. ()
Дайраад үзье гэтэл далд ордоггүй
Булаад хаях гэтэл булж болдоггүй.



Тайраад байхад уртсаад байдаг
Шулаад байхад өргөсөөд байдаг.



Тойрч явах нь долоо
Доогуур явах нь гурав.



Д 14 **а.** Хубилай хааны үеийн уламжлалт соёлын өвийн талаар сонирхолтой мэдээллийг уншаад, асуултад хариулаарай.

б. “**тодорхой, зай, байгаль, нийгэм, тийм, Архангай аймаг, толгой, дуу, гаруй, Хубилай, байх**” гэсэн үгсийг олж, "**ЭЙИ**", "**ЭИ**" гэсэн хэлбэрээр ангилж бичээрэй.

Хубилай хааны үеийн уламжлалт соёлын өвийн талаар сонирхолтой мэдээллийг уншаад, асуултад хариулаарай.

Хубилай хаан нь 1215 оны 9 сарын 23-нд Архангай аймгийн Тариат сумын нутаг Хөшөөт толгой гэдэг газар төрсөн гэдэг. Түүний эцэг Толуй хан нь Чингис хааны гуравдугаар хүү, эх Сорхахтани-бэки нь Кэрэйтийн Ван хааны төрсөн дүү байсан гэдэг. Хубилай хаан нь 1260 оноос 1294 он хүртэл Монгол улсыг захирч байсан бөгөөд Монгол улсын нийслэлийг Хархорумаас Хубилай хаан Хүннү нутагт шилжүүлсэн гэдэг. Тэрээр Монгол улсын нутаг дэвсгэрийг Хятад, Солонгос, Вьетнам, Бирм, Тибет зэрэг улс руу тэлэхийг оролдсон боловч амжилтгүй болсон гэдэг. Хубилай хаан нь Монгол улсын нутаг дэвсгэрт Хятад, Уйгар, Тангут, Тибет, Персийн соёлыг нэвтрүүлэхийг оролдсон гэдэг. Тэрээр Монгол улсын нутаг дэвсгэрт Буддын шашныг дэлгэрүүлэхийг оролдсон гэдэг. Хубилай хаан нь 1294 оны 2 сарын 18-нд Хүннү нутагт 78 насандаа нас барсан гэдэг.

(“Монголын нууц товчоо”, 2008, 95)

? Хубилай хаан хэдэн онд төрсөн бэ?
Хубилай хаан хэдэн онд нас барсан бэ?
Хубилай хаан хэдэн жил захирч байсан бэ?

в. Галигийг үндэсний бичгээр бичээд, хурган чих хөгжмийн үүслийг мэдэж аваарай.

Монггулчуд эртэ дэгэр-э үй-э-дү хураг-а-бан голугсан хонин-ду хураг-а-йи ни абхугулху-йин тулада энэ хөгжим-и бүтүгэгсэн тэүхэ-тэи. Эйимү учир-ача хураган чихи хэмэн нэрэлэжэи.



Д 15 Хос эгшиг бүхий үйл язгуур, үндсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

нийлэх	майлах	зүйрлэх	суйлах	буйлах
дийлэх	тойглох	тоймлох	сайжрах	зүйх
найрах	туйлах	харайх	ойчих	хайрлах

Д 16 **а.** Бие биелгээний гол хөдөлгөөнийг илэрхийлсэн үйл үг бүхий хэсгийг хичээнгүйлэн бичээрэй. **б.** Хос эгшигтэй үйл үгсийг олж, холбоо үг зохиогоорой. **в.** Асуултад хариулж ярилцаарай.

Бүжиг ба хөгжим

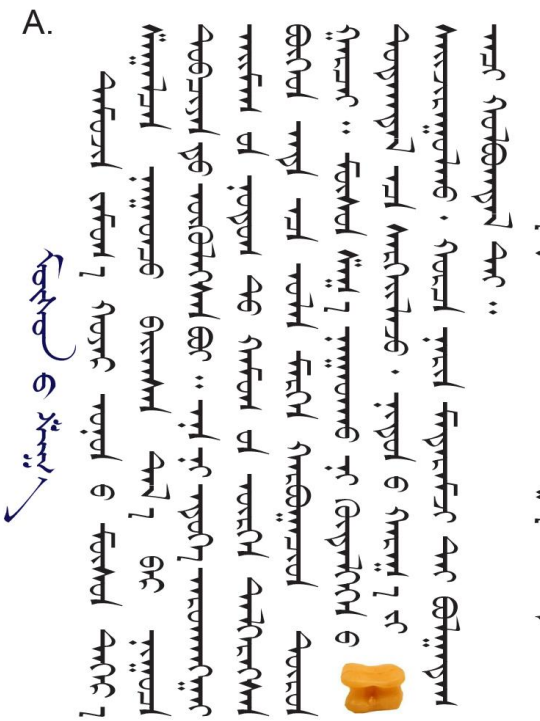
Монгол ардын бүжгийн онцлог нь биеийн дээд хэсгийн хөдөлгөөн, ялангуяа гар, мөрний хөдөлгөөн, мөн хөгжмийн дагалдаан, ялангуяа морин хуурын дагалдаан юм. Монгол ардын бүжгийн нэг төрөл нь «Бүжиг ба хөгжим» – хос хэсэгтэй бүжиг. Энэ нь бүжиг ба хөгжмийн хоёр хэсгээс бүрдэнэ. Бүжгийн эхний хэсэг нь удаан, сэтгэлийг илэрхийлсэн, хоёр дахь хэсэг нь хурдан, хөдөлгөөнтэй байдаг. Бүжгийн эхний хэсэг нь удаан, сэтгэлийг илэрхийлсэн, хоёр дахь хэсэг нь хурдан, хөдөлгөөнтэй байдаг. Монгол ардын бүжгийн нэг төрөл нь «Бүжиг ба хөгжим» – хос хэсэгтэй бүжиг. Энэ нь бүжиг ба хөгжмийн хоёр хэсгээс бүрдэнэ. Монгол ардын бүжгийн онцлог нь биеийн дээд хэсгийн хөдөлгөөн, ялангуяа гар, мөрний хөдөлгөөн, мөн хөгжмийн дагалдаан, ялангуяа морин хуурын дагалдаан юм.

Ганнэмэн

Монгол ардын бүжгийн онцлог нь биеийн дээд хэсгийн хөдөлгөөн, ялангуяа гар, мөрний хөдөлгөөн, мөн хөгжмийн дагалдаан, ялангуяа морин хуурын дагалдаан юм. Монгол ардын бүжгийн нэг төрөл нь «Бүжиг ба хөгжим» – хос хэсэгтэй бүжиг. Энэ нь бүжиг ба хөгжмийн хоёр хэсгээс бүрдэнэ. Бүжгийн эхний хэсэг нь удаан, сэтгэлийг илэрхийлсэн, хоёр дахь хэсэг нь хурдан, хөдөлгөөнтэй байдаг. Бүжгийн эхний хэсэг нь удаан, сэтгэлийг илэрхийлсэн, хоёр дахь хэсэг нь хурдан, хөдөлгөөнтэй байдаг. Монгол ардын бүжгийн нэг төрөл нь «Бүжиг ба хөгжим» – хос хэсэгтэй бүжиг. Энэ нь бүжиг ба хөгжмийн хоёр хэсгээс бүрдэнэ. Монгол ардын бүжгийн онцлог нь биеийн дээд хэсгийн хөдөлгөөн, ялангуяа гар, мөрний хөдөлгөөн, мөн хөгжмийн дагалдаан, ялангуяа морин хуурын дагалдаан юм.

Д 18 **а.** Эхийг уншаад, “**шагай**” гэсэн үгийг олоод, бичлэгийн онцлогийг тайлбарлаарай. **б.** Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

А.



Б.

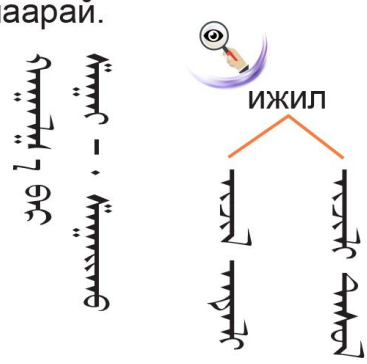
Бөгэ цэгэ нисалху

Энэ тоглагам-ийар хэчинэн чү хэүхэд тоглажу болху бөгэд тэнгцэгүү тог-а-таи шаг-а-йи бэлэдхэжү абугад, бүхү шаг-а-бан нэйилэгүлжү, тоглагчид-ун нигэ ни тараган-а. Тарагасан шаг-а-йи ижил-ийэр ни нисалун-а. Алдаху үгэи нисалбал хэчинэн чү шаг-а абчу болун-а. Алдабал дараг-а-йин хүмүн-дү шилжигүлүн-э.

Д 19 Дараах холбоо үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, "**шагай**" гэсэн нэр, үйл үгийн бичлэгийн ялгааг тайлбарлаарай.

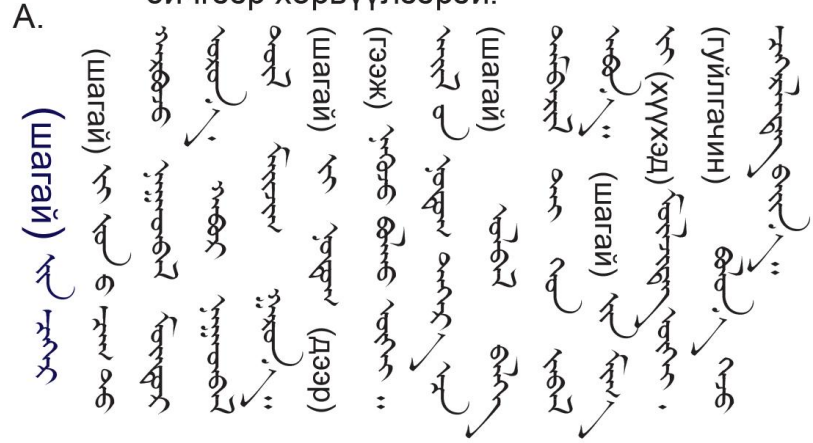
шагай наадах	хаалгаар шагай-
шагай орхих	цаас шагай-
шагай няслах	газар шагай-
шагай харвах	буу шагай-
шагай таалцах	ном шагай-
шагай өрөх	ул шагай-





Д 20 **а.** Шагайн цээр ёсыг уншаад хуулж бичихдээ кириллээр бичсэн үгсийг үндэсний бичгээр бичээрэй. **б.** Шагайхын цээр ёсыг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

А.



Б.

Шагайхын цээр

Буруу үүдээр шагайх цээртэй. Сүүжний ясны нүхээр шагайж харах цээртэй. Учир нь чөтгөр шулам үзэгдэнэ гэдэг. Мөн зоосны нүхээр шагайх цээртэй.

Д 21 **а.** Оньсогыг таагаад, “**шагай**” гэсэн үгийг олоорой. **б.** Бог малын биед байдаг “**хай**” төгсгөлтэй 8 нэр үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

А.

ᠯᠤᠪᠴᠢᠷᠬᠠᠢ ᠬᠠᠭᠠᠯᠴᠠᠭᠠᠢ ᠨᠠᠢᠯᠵᠤᠤᠷᠬᠠᠢ ᠴᠠᠴᠠᠷᠬᠠᠢ ᠠᠶᠤᠤᠯᠬᠠᠢ ᠤᠢᠯᠠᠨᠬᠠᠢ ᠴᠠᠮᠠᠷᠬᠠᠢ ᠬᠤᠵᠢᠷᠬᠠᠢ

Б.

- Булчирхай
- Ухархай
- Найлзуурхай
- Чацархай
- Аюулхай
- Уйланхай
- Чамархай
- Хужирхай



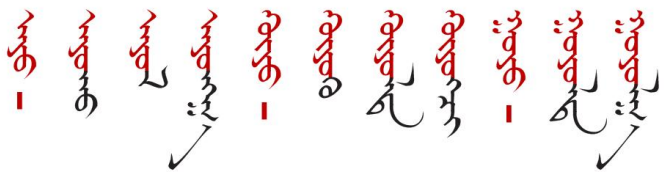
Талаар

ᠬᠦᠨ – ᠬᠦᠮᠦᠨ ᠬᠦᠮᠦᠨ ᠲᠤᠰᠢᠶᠠᠨ

ᠬᠦᠮᠦᠨ – ᠬᠦᠰᠦᠨᠦᠭᠲᠡᠨ ᠬᠦᠮᠦᠨ ᠬᠤᠪᠢᠶᠠᠨ

Д 22 **а.** Дараах үгсийг хуулж бичээд, “**айх, гуйх, гүйх**” гэсэн үгсийн хос эгшгийн бичлэгийн онцлогийг олоорой. **б.** Холбоо үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

А.



Б.

айх аюул	холын гүйлт
айж эмээ	буухиа гүйлт
аянга цахилгаан	хурдан гүйгч

гуйж гувших
гуйлга гуйх
гүйлт хүсэлт

Д 23 **а.** Эхийг уншаад, **"ай-"** язгууртай үгсийг ялгаж бичээрэй. Зүйр цэцэн үгийг хуулж бичихдээ кириллээр өгсөн үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

ᠠᠶᠤᠤᠯ ᠭᠠᠷᠬᠤ ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠤᠨ ᠠᠶᠤᠤᠯ (хий) ᠪᠠᠶᠢᠨ ᠠᠶᠤᠤᠯ (айхай) ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠤᠨ ᠠᠶᠤᠤᠯ ᠪᠠᠶᠢᠨ ᠠᠶᠤᠤᠯ (айсан) ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠤᠨ ᠠᠶᠤᠤᠯ ᠭᠠᠷᠬᠤ ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠤᠨ ᠠᠶᠤᠤᠯ (гүйх) ᠪᠠᠶᠢᠨ ᠠᠶᠤᠤᠯ (гүйх) ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠤᠨ ᠠᠶᠤᠤᠯ

- х	
- ө	- ү
- сан	
- ᠰᠠᠨ	- ᠰᠡᠨ

ᠵᠤᠷᠤᠮ ᠳᠤ ᠮᠣᠷᠢ ᠤᠨ ᠬᠤᠪᠢᠶᠠᠨ ᠳᠤ ᠬᠦᠮᠦᠨ ᠤᠨ ᠪᠢᠶᠡ ᠳᠤ ᠪᠠᠶᠢᠭᠠᠭᠰᠠᠨ ᠪᠠᠶᠢᠭᠠᠯᠢ ᠶᠢᠨ ᠬᠦᠷᠲᠡᠯ ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠤᠨ ᠠᠶᠤᠤᠯ ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠤᠨ ᠠᠶᠤᠤᠯ ᠭᠠᠷᠬᠤ ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠤᠨ ᠠᠶᠤᠤᠯ ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠤᠨ ᠠᠶᠤᠤᠯ ᠭᠠᠷᠬᠤ ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠤᠨ ᠠᠶᠤᠤᠯ ᠪᠤᠰᠤᠳ ᠤᠨ ᠠᠶᠤᠤᠯ

ᠵᠤᠷᠤᠮ ᠳᠤ ᠮᠣᠷᠢ ᠤᠨ ᠬᠤᠪᠢᠶᠠᠨ ᠳᠤ

Д 24 Оньсогыг таагаад, үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

Даваа гүвээг тойрон гүйдэг
Даян дэлхийгээр гүйдэг.
Гол тойрон гүйдэг
Говь талаар гүйдэг. (…)

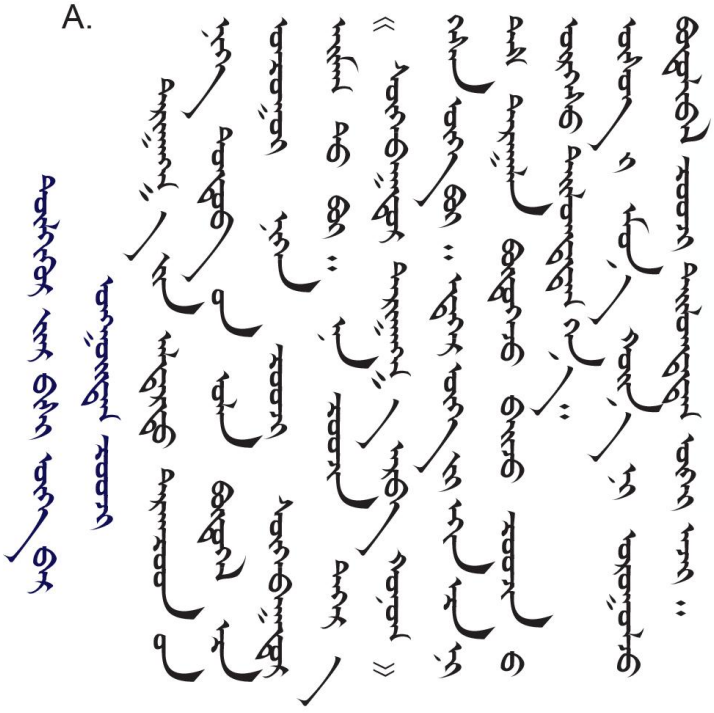
Төмөр могой
Тив тойрно. (…)



Газар дээгүүр
Гал могой гүйнэ.
(…)

Д 25 **а.** Монгол дархчуудын ур ухааны гайхамшгийн талаар уншаад, урт, хос эгшигтэй үгсийг хуулж бичээрэй. **б.** Галигийг үндэсний бичгээр бичээд, утгыг өмнөх эхтэй харьцуулан ярилцаарай.

А.

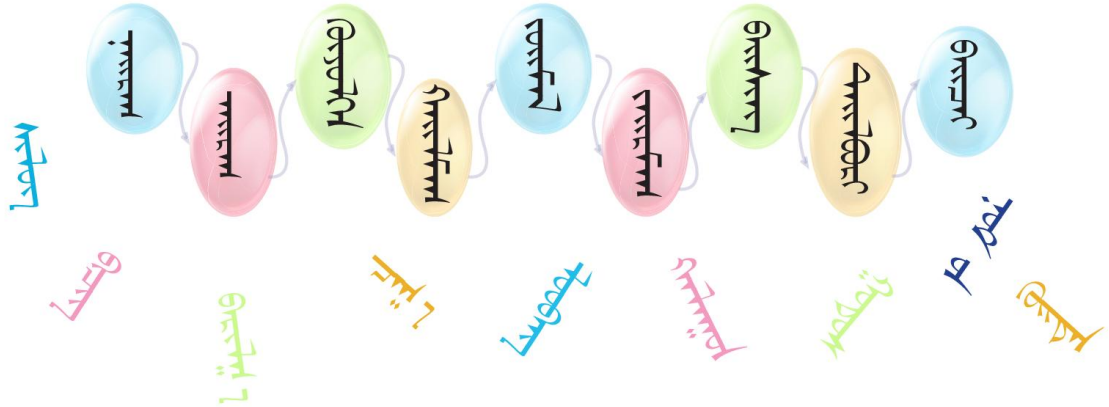


Б.

Гар-ийар онггойидаг цоожи

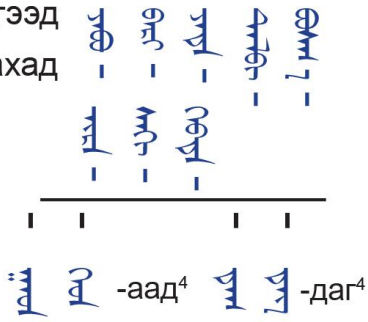
Хайиратай бүгүдэ-бэн үнэтү бүгүдэ-йин адали сэдхил дотур-а-бан абун агулунам. Сэдхил-дү мини хайиратаи бүгүдэ-йин мини саба ни чу буи, цоожи ни чу буи. Харин сэдхил-үн цоожи мини харам-ун хар-а-ача гагца илгаг-а-таи ни гар-ийар гардаг гагца түлхигүр-тэи билэ. Тэрэ ни йагу хэмэбэсү эхэ орун-и мини хайиралагсан хүмүн-ү элигэн цаган хайир-а буйу.

Д 26 Хос эгшигтэй үгсийг уншаад, доор өгсөн үгсээс тохируулан сонгож, холбоо үг үүсгэн хуулж бичээрэй.

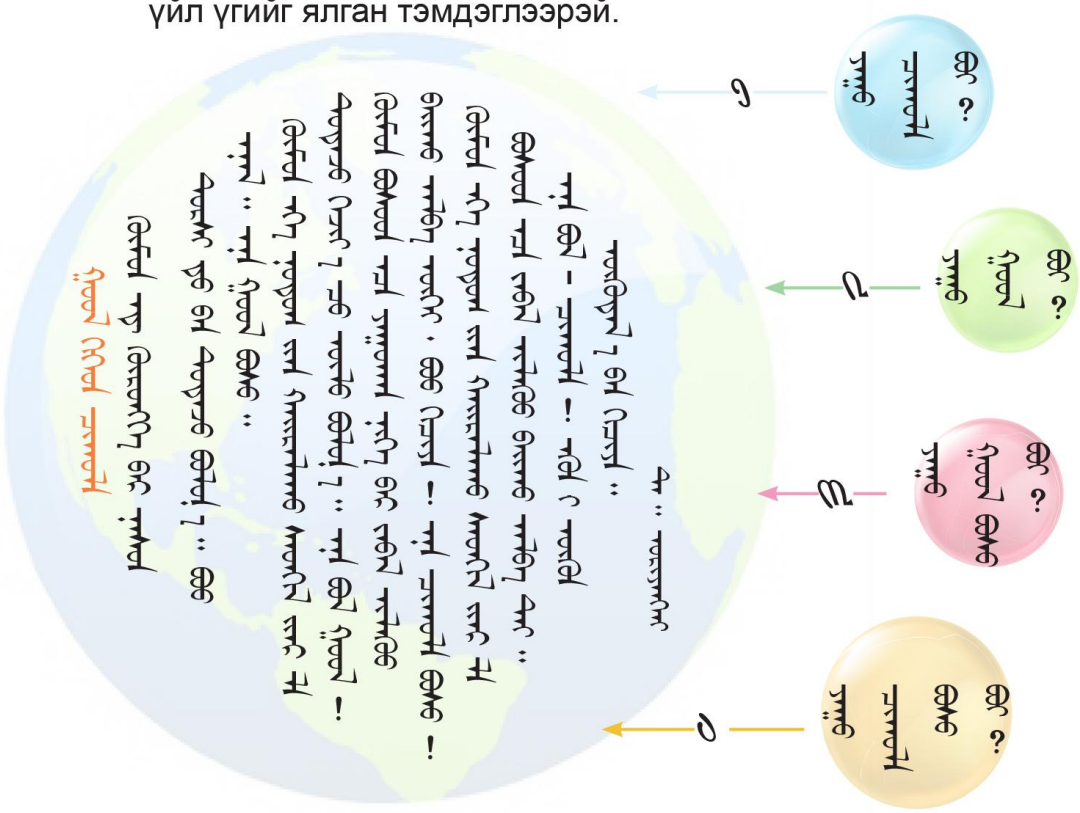


Д 27 Оньсогыг таагаад, үндэсний бичгээр хөрвүүлэхдээ доорх үйл үгийн үндэс, нөхцөлийг ашиглаарай.

Байшин баглаа	Хажуу дээр хар үхэр хэвтээд
Бат таглаа	Хамаг амьтан босгож ядахад
Төмөр бөглөө	Чигчийн чинээ хүү ирээд
Төрийн таглаа. (…)	Чичээд босгоно. (…)
Хар нохой	Өлөн нохой
Харуулд гарах. (…)	Үүд сахина. (…)



Д 28 **а.** Эхийг уншаад, асуултад хариулж бичээрэй. **б.** Дутаж үл болох хамгийн чухал зүйлийг дахин дахин хуулж бичээд, хос эгшигтэй үйл үгийг ялган тэмдэглээрэй.



Д 29 **а.** Дараах үгийг харьяалахын тийн ялгалын нөхцөлөөр хувилган, холбоо үгс үүсгэж бичээрэй. “**Гол**” гэсэн үгийн давхар гэдэс нь урт эгшиг мөн үү? **б.** Холбоо үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

А.

сэдэв (нь)	нуруу (нь)	дээвэр (нь)	өвөр (нь)	сүүдэр (нь)	үс (нь)	хөл (нь)	сүүдэр (нь)	нүүр (нь)	толгой (нь)

Б.

гүүр барих	гол мөрөн
гүүрээр гарах	гол дагах
гүүр тавих	гол орох
гүүр дээгүүр	гол гонсойх
модон гүүр	гол сэдэв
хуучин гүүр	гол нуруу

Д 30 **а.** Галигийг үндэсний бичгээр бичээд, хос эгшигтэй үгсийг олоорой. **б.** Зүйр үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

А.

Гоол-и ни олху ухаган

Монггул хүмүн йагум-а-йин гоол санаг-а, үндүсү-йи олжу хараху-ду-бан тунг гаргагуд. Тодурхаи мэдэгэлэл-и бусуд-ту түгэгэхү-йин тулада хүмүн-дү “гоол-и ни олжу хэлэхү” чидабури үнэхэр чихула бөгэд гоол-и ни олжу хэлэгсэн гагца үгэ тому асагудал-и чү шийдбүрилэжү чидаху үй-э байин-а. Тэйимү-эчэ гоол-и олжу хэлэхү гэдэг-үн цаган-а цөгэн үгэ-дү багтаган хурийанггуйилаху үйилэдүл дабхур хигдэжү байидаг байин-а.

Б.

Олон хэлбэл улиг
Цөөн хэлбэл билиг
Үхрийн махыг
Үнхэлцэгт нь багтаах
Голыг нь олж хэлэх
Гол руу ортол хэлэх

Д 31 **а.** Шүлгийг уншаад, хуулж бичээрэй. **б.** Урт эгшигтэй үгийг түүж бичээд, ангилаарай.

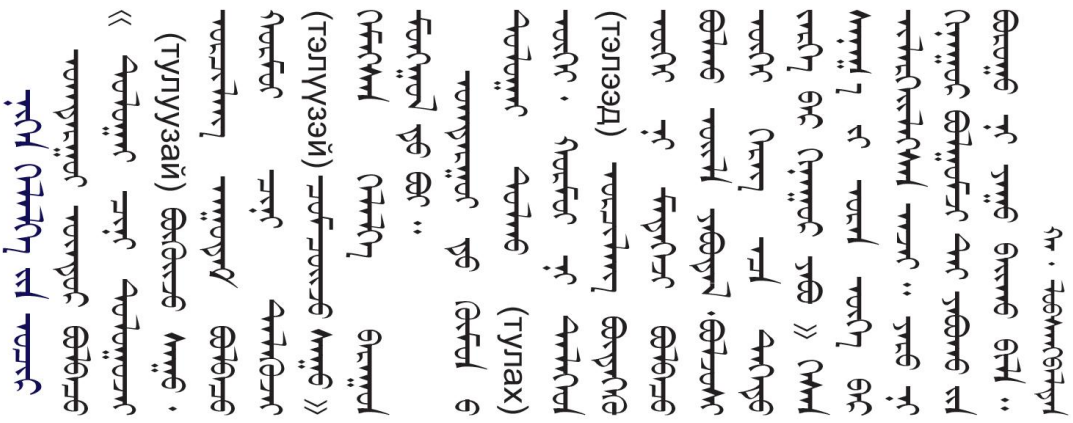
Д 32 **а.** Урт эгшигтэй үгсэд харьяалахын тийн ялгалын нөхцөл залгаж, холбоо үг болгон бичээрэй. **б.** Адууны зүсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, нэрлэж сураарай.

Д 33 Доорх тайлбарыг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, зөв харгалзуулаарай.

а. Дээс, сур зэргээр хийсэн мал уях хэрэгсэл
б. Морины толгойд углах, амгайвч бүхий хэрэгсэл
в. Морины гурван хөлийг торгоож тогтоох хэрэгсэл
г. Морины толгойд углаж тогтоох, хамравч бүхий хэрэгсэл
д. Сур дээсний үзүүрт гогцоо гаргаж эвхэн, малын толгойд шидэн оосорлож барих хэрэгсэл
е. Уналга ачилгад хэрэглэдэг, хавтас, бүүрэг, гөлөм бүхий хэрэгсэл

ЮУ СУРСНАА ШАЛГАЦГААЯ.

Эхийг уншаад даалгаврыг гүйцэтгэж, өөрийгөө сориорой.



1. Дээрх эхээс “**ер нь**” гэж эхэлсэн өгүүлбэрийг хуулж бичээд, кириллээр хөрвүүлээрэй.
2. Бүх үг нь эхэд байгаа холбоо үгсийг олоорой.

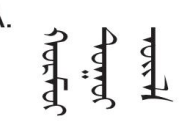
А.

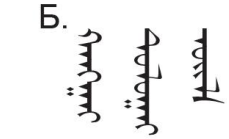

Б.


В.

Г.

3. Эхэд байгаа хос эгшигтэй үгсийг олоорой.

А.


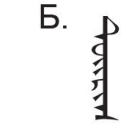
Б.


В.

Г.

4. Аль нь зөв бэ?.

А.


Б.


В.

Г.

5. Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

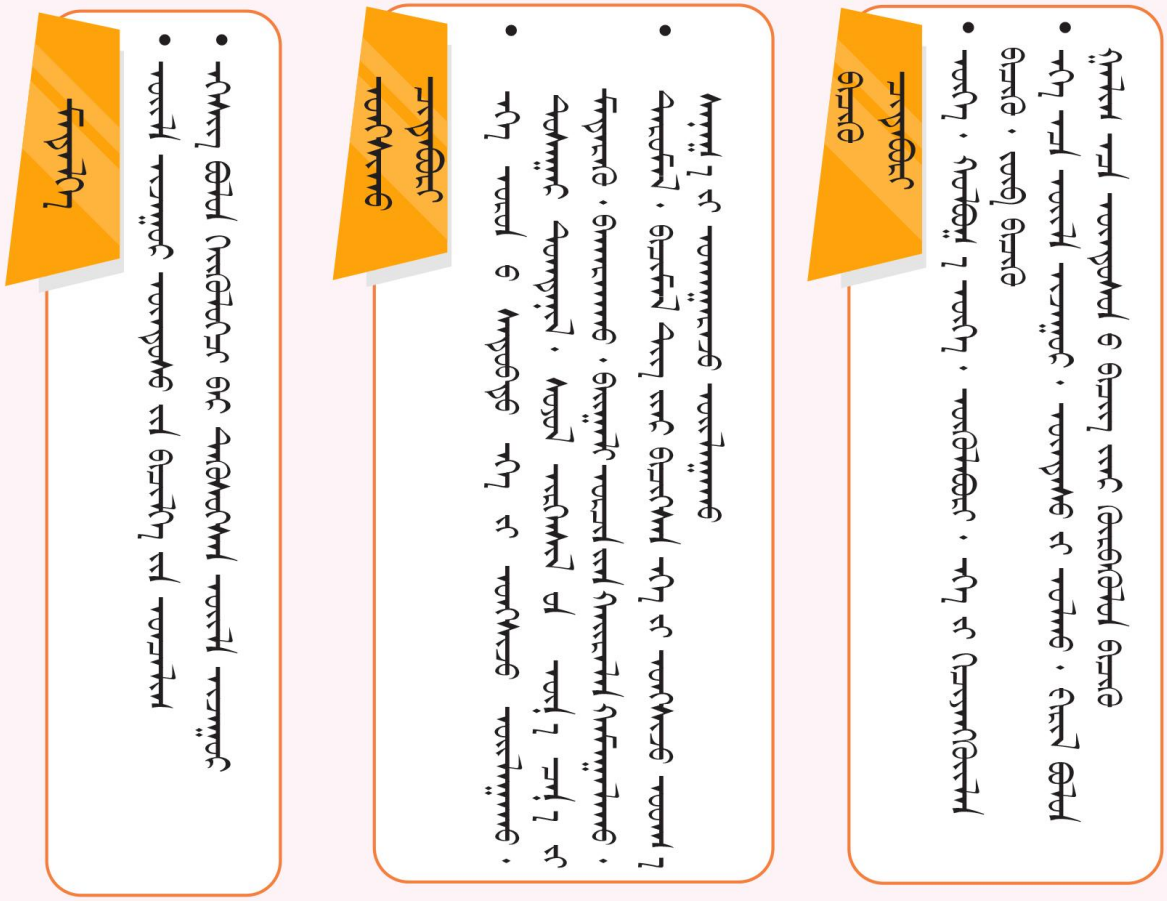
Хибэл бүү айу	Сайин хүмүн ажил-ийар-ийан
Айубал бүү хи.	Сагсагу хүмүн ама-бар-ийан.

III БҮЛЭГ

ЭХ ОРНОО ХАЙРЛАЯ.



Эх орны сэдэвт эх уншиж ойлгох, эх орныхоо тусгаар тогтнол, соёл иргэншлийн үнэ цэнийг мэдэрч, байгаль орчноо хайрлан хамгаалах

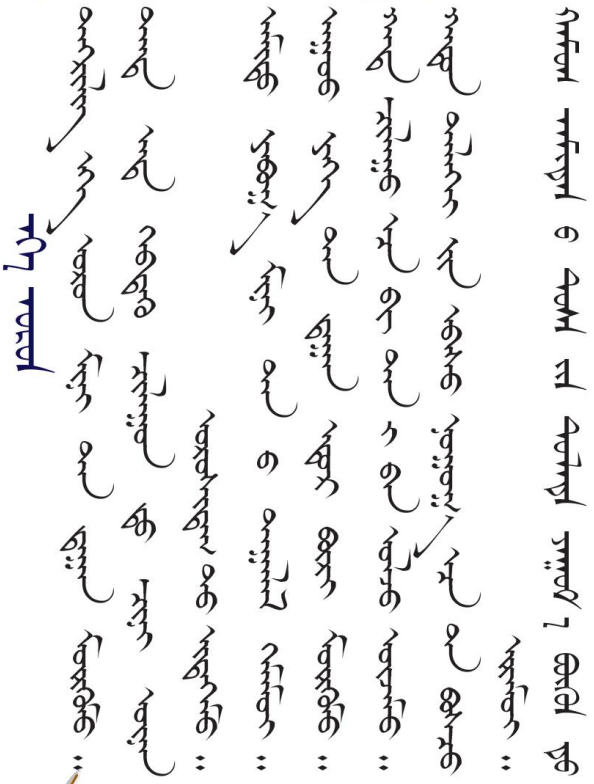


ҮЙЛ ҮГИЙН ЯЗГУУР, ҮНДСИЙН БИЧЛЭГИЙН ОНЦЛОГИЙГ МЭДЭХ

Д 1 **а.** Эхийг уншаад, бичмэл хэсгийг хичээнгүйлэн бичиж, утгыг ярилцаарай. **б.** Эхээс дараах үйл үгсийг олж бичээрэй.

Мөргөнө, хэвтэх, оршдог, итгэнэ, хэмээнэ, олж, үзнэ, босож, ирнэ, холтгоно, тунгаана, болог, хараад, зугтаг, баясгахаар.







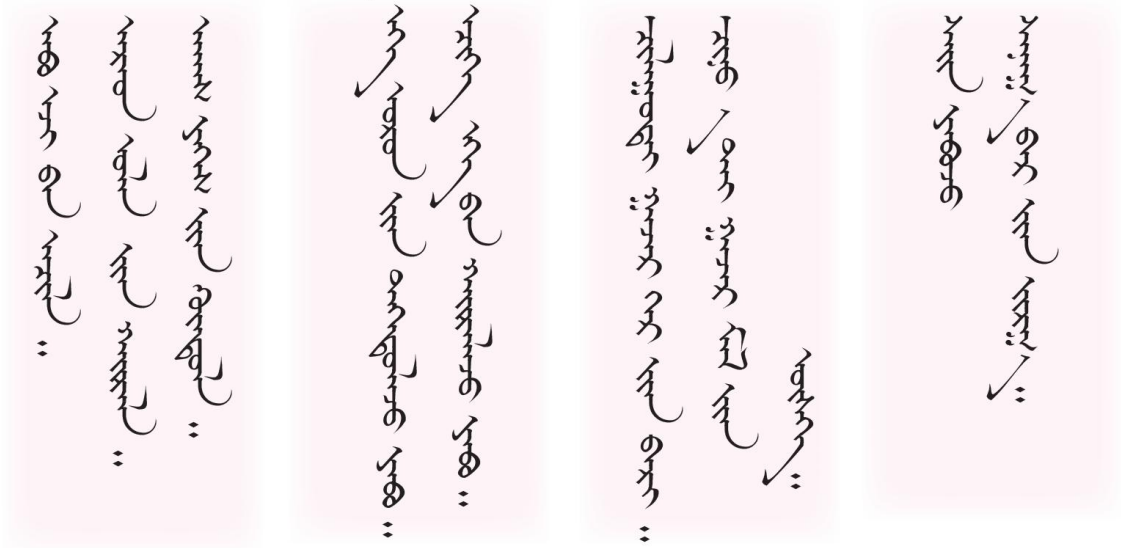
Д 3 Хаалтад байгаа үйл язгуурыг үндэсний бичгээр хөрвүүлэн, холбоо үг бүтээн хуулж бичээрэй. Эгшгээр төгссөн үг хэд байна вэ?

- (нор) нор
- (ариг) ариг
- (захир) захир
- (мандг) мандг
- (сур) сур
- (ав) ав
- (ир) ир
- (заа) заа
- (бүтээл) бүтээл
- (хөв) хөв
- (мөрг) мөрг
- (боос) боос
- (тань) тань
- (баяс) баяс
- (үйлд) үйлд
- (ол) ол
- (хэвт) хэвт
- (зур) зур
- (итгэ) итгэ
- (барь) барь
- (яв) яв
- (хар) хар

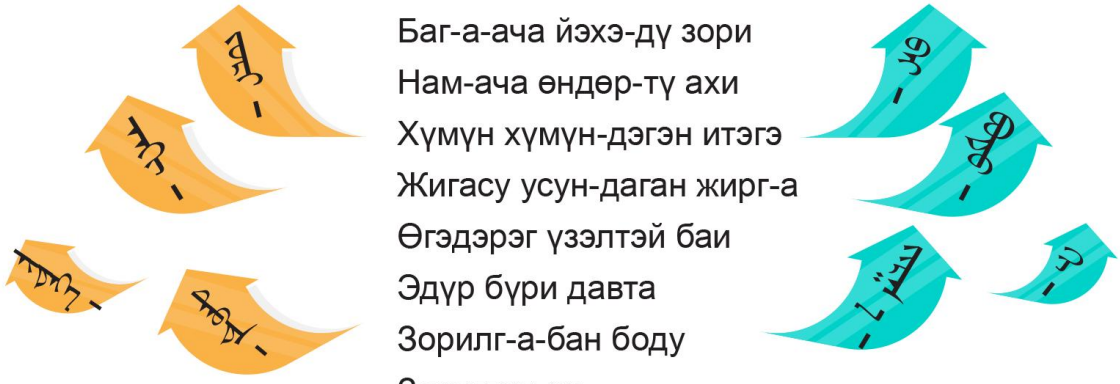
Санамж

Үйл үгийн язгуур, үндэс нь эгшиг болон гийгүүлэгчээр төгсдөг. Эгшгээр төгссөн үйл үгийн төгсгөл нь ᠠ (а, э), ᠢ (и), ᠣ (о, у, ө, ү), ᠤ (а, э) хэлбэртэй байна.

Д 4 **а.** Бэлгэ дэмбэрлийн үгсийг хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй. **б.** Эгшгээр төгссөн үйл язгуурын төгсгөлийг ажиглан, тус бүр 3 жишээ олж бичээрэй.



Д 5 **а.** Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй. **б.** Эгшгээр төгссөн үйл үгийг хичээнгүйлэн бичээд, нүдлэн тогтоогоорой.



Баг-а-ача йэхэ-дү зори
Нам-ача өндөр-тү ахи
Хүмүн хүмүн-дэгэн итэгэ
Жигасу усун-даган жирг-а
Өгэдэрэг үзэлтэй баи
Эдүр бүри давта
Зорилг-а-бан боду
Зоригтаи хи.

Д 6 **а.** Дараах өгүүлбэрийг хуулан бичихдээ, цэгийн оронд тохирох үйл үгийг нөхөөрэй.

Нөхөх үйл үг:

мэдэв	өгч	өвдөв	ирэв	ирүүлэв	явлаа

б. Доорх нөхцөлийг үйл язгуурт залгаарай.

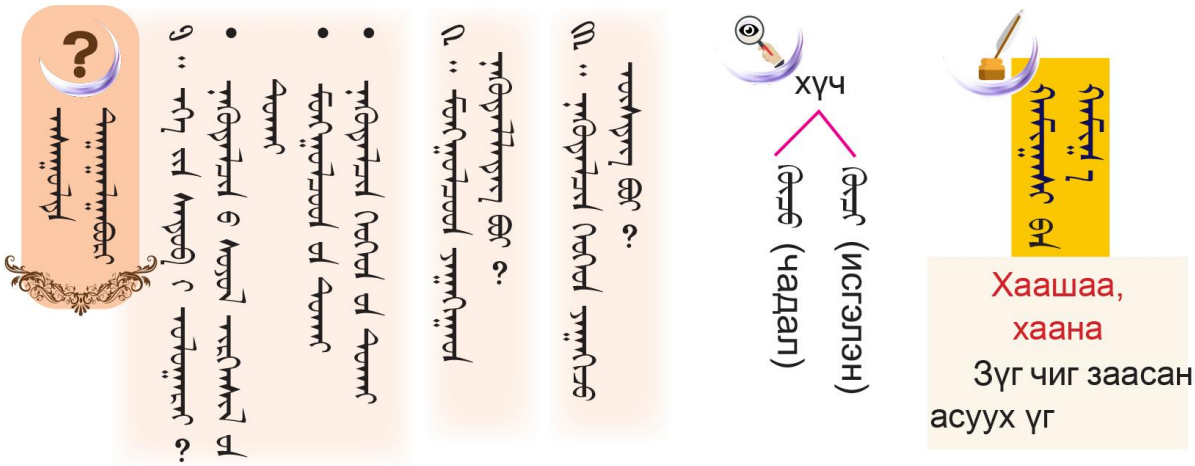
бүт-, бод-, хий-, тэмц-, үлдээ-, хайрла-

-ээ	-ж	-ээ	-ээ	-ээ	-ээ

ЭГШГЭЭР ТӨГССӨН ҮЙЛ ЯЗГУУР, ҮНДСИЙГ ТАНИХ

Д 7 **а.** Эхийг уншаад, асуултад хариулаарай. **б.** Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

Нэгүдэлчин-үүд хэүхэд алус-ун бар-а харагулдаматагаи. Тнгри хөбэгэлэн гүйүхү хөхэ зэргэлгэ думда-ача нэгүдэлчин айисуи бар-а-йи олжу харагад эжи-дэгэн хэлэн-э. Эжи бидэ хойар домбу-таи цаи табаг-таи өрүм-э, агаруул баригсагар нэгүдэл тосун-а. Айан-у хола-ду анггажу йабуг-а хүмүн-и байарлагулхуйин сайихан-и газар дэлэхэи-бэн шитүн амидурагчи бүхүн бэй-э бэй-э-эчэ-бэн хамийату орушижу найиран туса-лалцаху-йин учир-и зөбхэн нэгүдэлчин удум-таи бидэ лэ баг-а-даган үзэжү амталадаг.

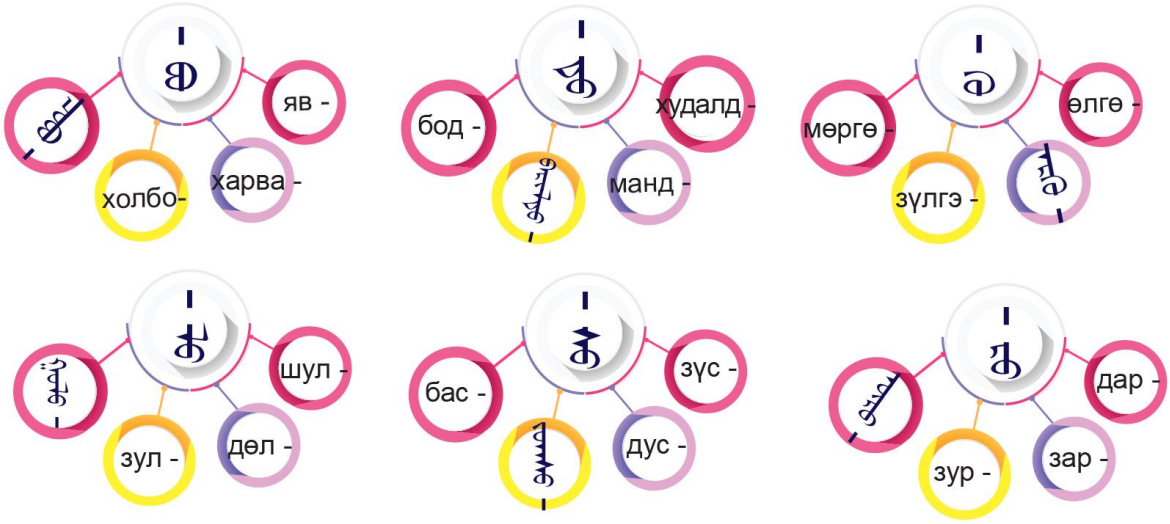


в. Эхээс **"буу-, хар-, гүй-, ол-, хэл-, барь-, тос-, яв-, шүт-, ор-, үз-, тойр-, буйл-, мэд-, бос-, нис-, сэлгэ-"** гэсэн үйл үгсийг олж бичээрэй. Үүнээс "Ө" төгсгөлтэй таван үйл үгийг олж тэмдэглээрэй.

Д 8 **а.** Галигийг үндэсний бичгээр бичээд, "**Нүүдэлчин Монголын үр сад билээ**" эхтэй утгын ямар холбоо байгааг ярилцаарай.
б. Онцолсон "Ө" төгсгөлтэй үйл үгсийг тогтоогоорой.

Нэгүдэлчин. Би энэ нэрэн-дү дуратаи. Нигэн багурин дэгэр-э-бэн жигахан удачихаху-бар уйидху сэдхил төрүжү, хамигаши-бан чу хамий-а үгэи нигэ тэйиши-бэн нэгүжү, эдүр бүхүн үзэжү харажу байигсан агула усу, эбэсү ногуг-а-ача-бан өгэр-э агула усу, эбэсү ногуг-а, моду чилагу үзэхү шиг сайихан йагум-а нада-ду байидаг үгэи болугад чу тэрэ байижу мэдэн-э. Дөрбэн уларил сэлгүжү, танил баса танил бусу агула усу дамжин нэгүн-э. Нар тусугсан ноб ногуган зүлгэ дэгэр-э цаб цаган гэр-и барижу... Энэ бол амугуланг орушихуи йум.

Д 9 Кириллээр өгсөн үйл үгийг хөрвүүлж бичихдээ үндэсний бичгээр бичсэн үйл үгийн төгсгөлийг сайн ажиглаарай.



Д 10

а. Зүйр үгийг уншаад, онцолсон үйл үгийг тогтоож, кириллээс үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

Ачлалын дээд аав
ээждээ мөргөе.
А үсэг заасан багшдаа
мөргөе.
Авралын дээд номд
мөргөе.

Зарах дүүтэй
Захирах ахтай

1 лан нь 37,3 граммтай тэнцэнэ.

Д 11

а. Галигийг үндэсний бичгээр бичээд, эхийн утга санааг **"Энэрэхүйн сурвалж"** эхтэй холбон тайлбарлаарай. **б.** Онцолсон үйл үгсийг хуулж бичээд, нүдлэн тогтоогоорой.

в. "**А**", "**Б**" эхэд давхцаж байгаа таван үйл язгуурыг олоорой.

А.

Б.

Абу, эжи-бэн ачилагсан хүмүн-үү энэ насун-у хэрэг бүтүн-э. Эжи-йи-бэн хайиралаг-а үгэи хүмүн эхэ орун-ийан эсэ хайиралан-а. Монггулчуд унагсан газар, ухийагсан усу гэжү йаридаг ни "эхэ орун-ийан хайиралаху хайир-а эжи-йи-бэн хайиралаху хайир-а-ача эгүдүл-тэи" учир йум.

Сэдхил жирүхэ-бэр-ийэн уруг барилдугсан эхэ орун тан-даган мөргүмүи.

хайр
- ыг
- ийн

үр
- ээ
- ийн
- ыг

-ыг, -ийг

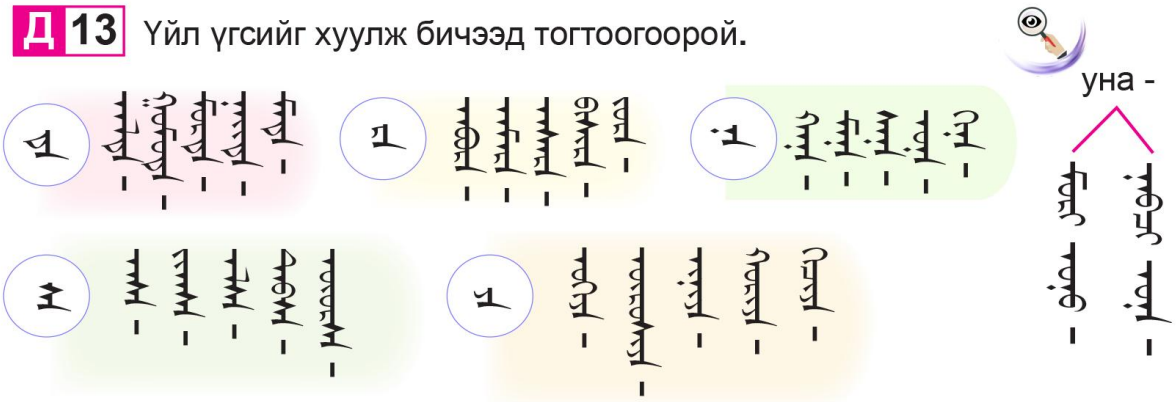
Хайрла -

Нэрээс үйл үгийн үндэс үүсгэх "**-ла**[4]" дагавар.

Д 12 Дээрх эхээс "**хайрла-, угаа-, ачил-, мэд-, өршөө-, уна-**" гэсэн үйл язгуур, үндсийг тохирох төгсгөлд харгалзуулаарай.

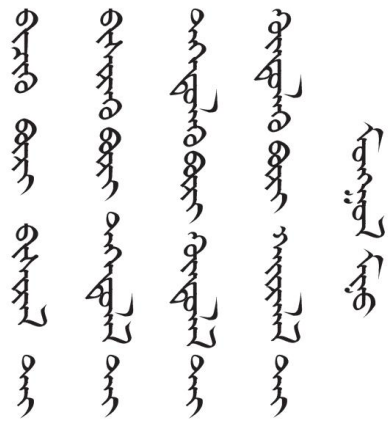
хайрла-					
угаа-					
ачил-					

Д 13 Үйл үгсийг хуулж бичээд тогтоогоорой.



Д 14 **а. "А"** шүлгийг уншаад, цэвэр сайхан хуулж бичээрэй. **б. "Б"** шүлгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

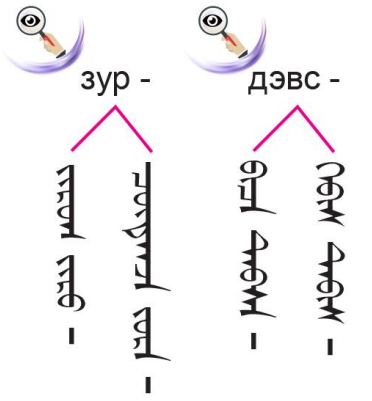
А.



Б.

Эх орноо дээдэл
Эцэг эхээ хайрла
Эрдэмт багшаа хүндэл
Их мэргэдийг бишир.



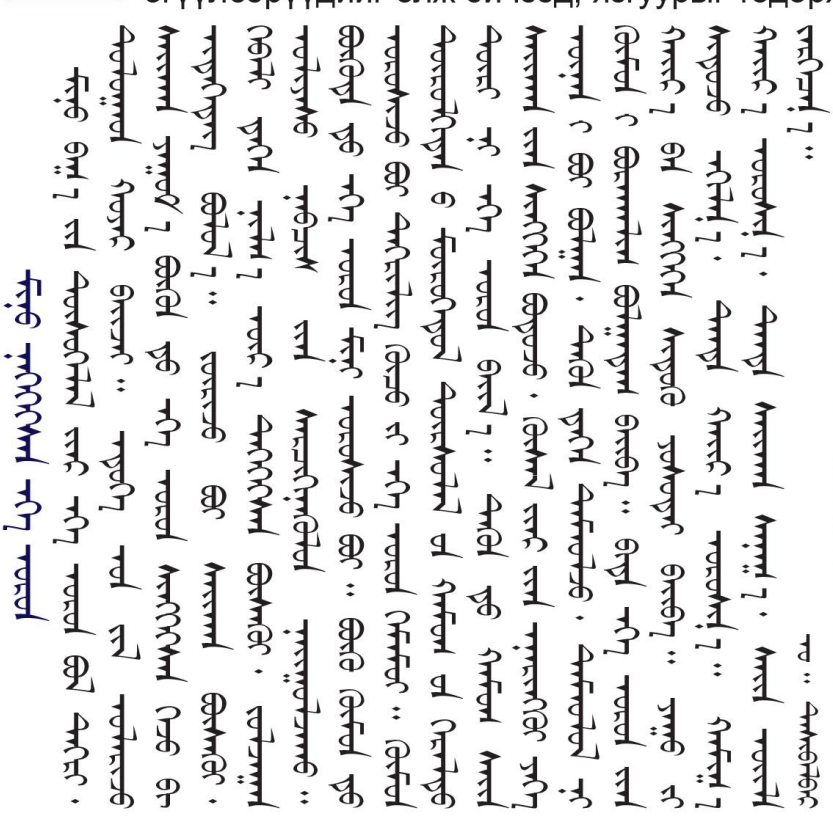


Д 15 Зүйр үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлэхдээ үйл язгуур, үндсийг сайтар ажиглаарай.

Хайрлах юм олон боловч
Халуун амийг хамгаас хайрлалтай.
Ачил гэвэл аваа
Энэр гэвэл ээжээ.
Бүлээн усаар угаавал хиргүй
Бүгдээрээ хэлэлцвэл буруугүй.

Мэдэх хүнд мэргэн цоохор
Мэдэхгүй хүнд эрээн цоохор.
Унаж үзээгүй хүн
Босохын учир мэдэхгүй.
Өршөөх журамтай хүнд
Өлзий хутаг оршино.

Д 16 **а.** Эхийг уншаад, “**шингэсэн, итгэдэг, тээсэн**” гэсэн үйл үг орсон өгүүлбэрүүдийг олж бичээд, язгуурыг тодорхойлоорой.



б. Галигийг үндэсний бичгээр бичээд онцолсон үйл үгсийг тогтоогоорой.

Шибагу шибагу өнггэ жисү, айаг араншин бүхү йагум-а-бар-ийан ондоо. Хэрий-э гувaглажу, бүргүд хагшижу, тас хабшижу, нугусу нургижу, элий-э инцагажу байиху йум. Мину эхэ орун тэрэ айар-ийан анир хөг ай-а шинггэгсэн бөлүгэ.

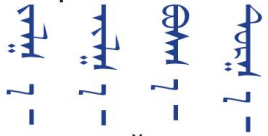
"Сонссоноо уншихуй" 2006 он

в. Холбоо үгийг бичихдээ үйл язгуур нь “ᡴ” төгсгөлтэй болохыг санаарай.

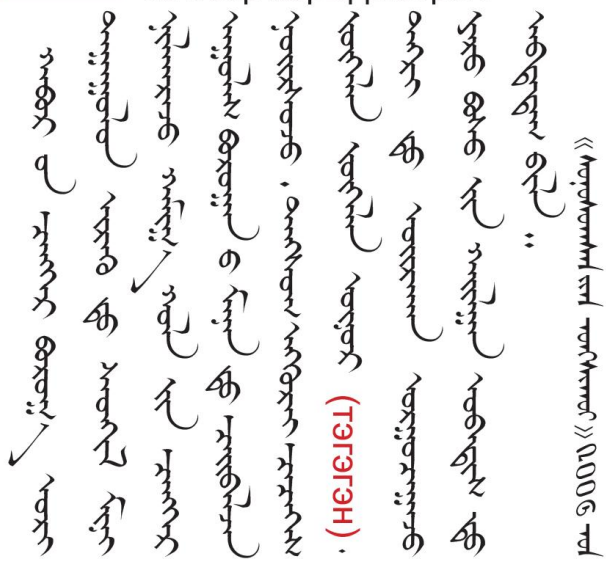


даба- шиба- даг-а дэлгэ- шингэ-

г. Үйл үгийг хуулж бичихдээ холбоо үг үүсгээрэй.



Д 17 **а.** Дараах өгүүлбэрийг хуулж бичихдээ онцолсон үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.



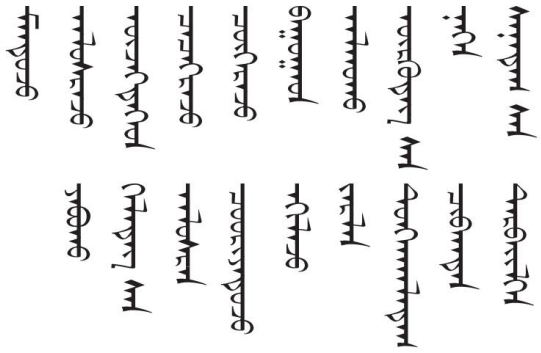
б. Шүлгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

Аав ээж, алтан нутаг бүгдээ
сэтгэлдээ тээ
Ариун тунгалаг агаараа
биедээ шингээ
Энэ биедээ итгэ
Эрдэм сурахаар алсыг зорь.

Д 18 **а.** Дараах шүлгийг хичээнгүйлэн хуулж бичихдээ онцолсон үйл үгсийг нүдлэн тогтоогоорой.

ᠨᠢᠭᠡ ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰ ᠪᠢᠳᠡᠨ ᠪᠠᠶᠢᠵᠤ ᠪᠠᠢᠭᠠᠭᠰᠠᠨ ᠲᠤᠭᠠᠲᠠᠢ ᠭᠠᠵᠠᠷ ᠤᠨ ᠳᠤᠷ ᠪᠢᠳᠡᠨ ᠤᠯᠠᠭᠠᠨ ᠪᠠᠭᠠᠷᠠᠭ

б. Үйл үгийг хуулж бичээрэй. Үйл язгуур, үндсийг тодорхойлоорой.



в. Эхийг дахин уншаад, үйл үгийг тохирох нэр үгтэй нь зөв харгалзуулаарай.



г. Дараах үйл язгууртай үгийг эхээс олж бичээрэй.

- -ууд
- -ууш
- -ооход
- -ууд

Үсэслэх

(чибхадан) чавхдан

Чавхаар харвасан мэт хурдан гүйх

Д 20 **а.** Галигийг үндэсний бичгээр бичээд, эгшгээр төгссөн 10 үйл язгуурыг олж тэмдэглээрэй. **б.** Эхийн утга санааг “**Хойлогийн баастын өвөр**” эхтэй холбон тайлбарлаарай.

Жигахан борца

Эртэ дэгэр-э цаг-ту йум гэн-э, идэр монггул цэриг-үд дэлэхэи-йин тал-а-йи эзэлэжү, идэ хабу-бан гайихагулжу йабугсан үй-э-дү йум гэн-э, нигэн хорий-а цэриг хари хола-йин газар сагугсан ни босчу чидаху үгэи, босугсан ни сагужу чидаху үгэи, чису гарбал тэрэ ни тогтаху үгэи, усу хэчинэн уугубачу аман-у цанггаг-а гарху үгэи тэйимү нигэ иру-а-йин магухаи эбэдчин-дү нэрбэгдэжү гэн-э.

Олан хоног болжу, гэтэл-э нигэ цэриг айан-у богца-бан задалжу, иругар-ача ни жигахан борца гаргажу ирэгэд бүгүдэ буцалган хубийажу хүртэжэи. Гэтэл-э маргаши-ача ни эбэдчин ни иларишижэи.

Тэгэгэд йагун-у мих-а байигсан буи? хэмэн асагужу гэн-э. "Хойилог-ун мих-а йум, йадарагсан үй-э-дэгэн уугужу йабугараи гэжү абу захигсан-и би мартагад сайи санажу, та бидэ хубийан уугужу иди шиди-йи ни мэдэл-э" гэжү гэн-э. Тэрэ цаг-ача хойиши монггул цэриг бүри хойилуг-ун мих-а абчу йабудаг болугсан гэн-э.

Д.Нямаа "Хүн гараг"-аас

Д 21 **а.** Үйл үгийг зурагтай зөв харгалзуулан холбоо үг үүсгэн, хуулж бичээрэй. **б.** Үйл язгуурыг кириллтэй нь харьцуулан уншиж, нүдлэн тогтоогоорой.



а. ᠳᠡᠪ- б. ᠰᠡᠯ- в. ᠲᠡᠪᠡᠷ- г. ᠠᠨ- д. ᠮᠤᠱᠭᠢ- е. ᠵᠠᠯᠭᠢ- ё. ᠲᠠᠪᠢ- ж. ᠠᠪᠢᠷ- з. ᠵᠠᠯᠪᠢᠷ-

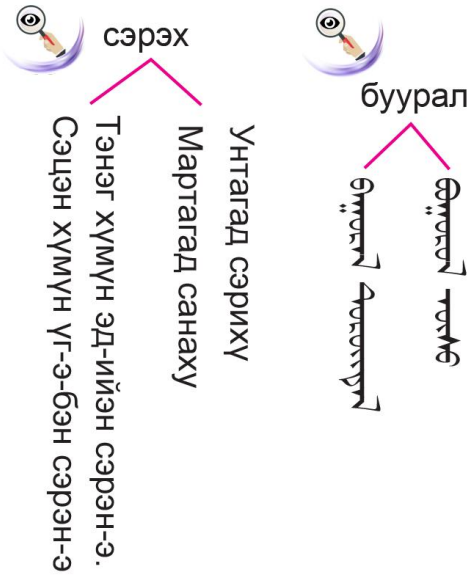
дэв- сэл- тэвэр- ань- мушги- залги- тавь- авир- залбир-

Д 22 **а.** Цогцолборын утгыг ярилцаад, үндэсний бичгээр бичээрэй. « - ᠴ » төгсгөлтэй үйл язгуурыг олоорой.

Тэрэ тэндэ шибагу эргин-э, жиргин-э, исхэрүн-э. Ирэхү цаг-и амадан ирэжү йабуг-а шибагуд-и ла харажу болху-ача буцажу йабуг-а шибагуд-и харадаг үгэи йум мину хүү. Бугурул эгүлэн думда-бан ухилажу йабудаг йум гэн-э-лээ. Аи хөгэрүхүи. Нэгүдэл-үн шибагуд-ун өлүгэи нутуг ни мину монггул ажэи.



б. Үндэсний бичгээр бичээд, **"сэрэх"** гэсэн үгийг нүдлэн тогтоогоорой.

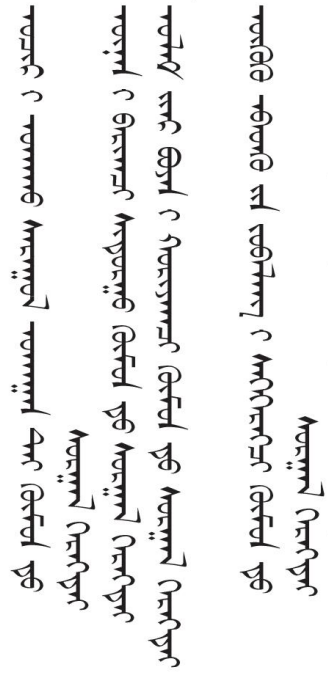


Д 23 **а.** Хэлцийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй. **б.** **"И"**-ээр төгссөн үйл язгууpаа нүдлэн тогтоогоорой.

нүд бэлчих	толгой цохих	ам дамжих
санаа зорилгоо тоочих	амаа барих	жил өнжих
хань хийх	элгээ тэврэх	хүчээ сэлбэх
зэс нь цухуйх	санал зөрөх	яриа өрнөх
магнай тэнийх	тагнай таших	бодол сарних
нутаг сэлгэх	ах дүүгээ түших	толгойг нь илэх

Д 24 **а.** Сургаалыг уншаад, “**өвдөх, өргөгч**” гэсэн үг бүхий хэсгийг хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй. **б.** Эхэд орсон “**өвд-, өргө-**” гэсэн үйл үгийн язгуурыг нүдлэн тогтоогоод, холбоо үгийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

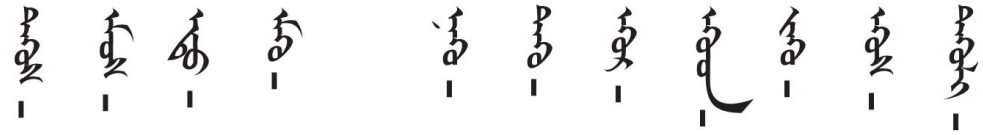
А.



Б.

аав ээжээ өргөх
ая дуугаа өргөх
алтан хошуу өргөх
цайны дээж өргөх
цацал өргөх
цагаан сүү өргөх
хүндийг өргөх
сүүлээ өргөх
хандив өргөх
сэтгэл өвдөх
өр өвдөх
бие өвдөх
толгой өвдөх

Д 25 **а.** "**ө, ү**" эхлэлтэй үйл үгийн язгуурыг хичээнгүйлэн бичээд, бичлэгийн онцлогийг кириллтэй нь харьцуулан тайлбарлаарай.

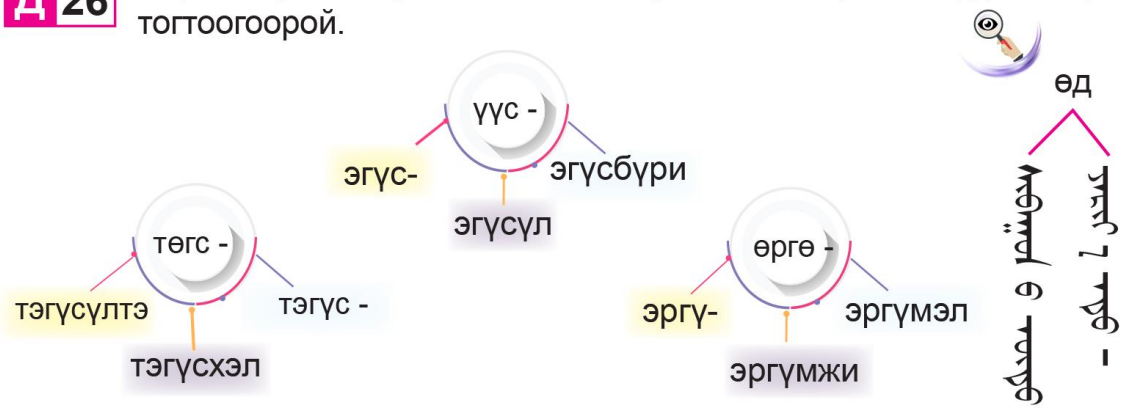


төгс- өмс- өд- үмх- нүү- түү- үүр- үүд- зүү- үүс- дүүл-

Санамж

Үндэсний бичигт эхний үе нь "**э**" эгшигтэй байсан үйл язгуурын "**э**" нь “**ө, ү**” болж хувирсан үгс цөөнгүй бий.

Д 26 Дараах үгсийг үндэсний бичгээр бичээд, үйл язгуурыг нүдлэн тогтоогоорой.



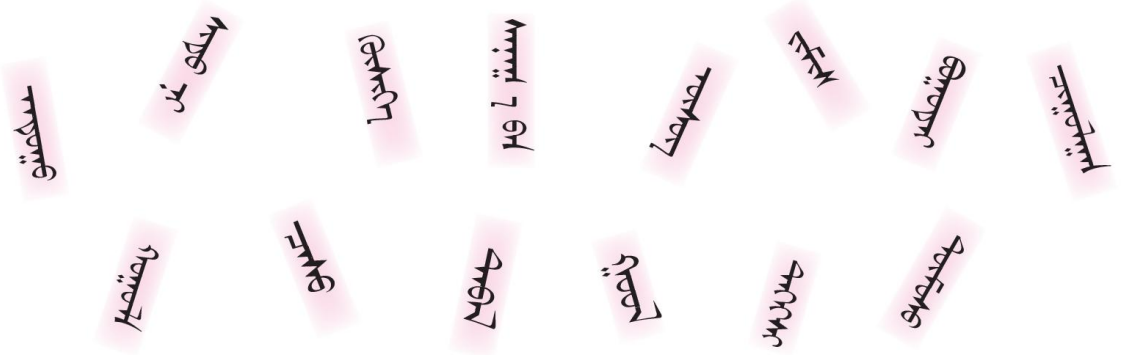
Д 27 **а.** Дараах зүйр үг, мэргэн үгийг уншаад хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй.
б. Онцолсон үгсийг ажиглаад бичлэгийн ялгааг тайлбарлаарай.



няц
- нэц
- нүц

Д 28 Тэргүүн үедээ "**и**" эгшигтэй үйл язгуур, үндсийг үндэсний бичгээр бичээд, доор өгсөн үгсээс тохируулан сонгож холбоо үг үүсгээрэй.

инцагаху	иралзаху	ираху	нигуху	нидүлэхү	бицараху	ницалху
чинаху	гилтайиху	милийаху	миралзаху	шигуху	шираху	чигулху



Д 29 Кириллээс үндэсний бичгээр хөрвүүлэхдээ, онцолсон үгс нь тэргүүн үедээ "**и**" эгшигтэй болохыг анхааралаарай.

Бүхнийг чадах гэж зүтгэ. Тэгвэл чи амжилтаас шүүрнэ. Бүү шантар, амьдралд шулуун дардан зам гэж хэзээ ч байхгүй. Няцах, шантрах, хямрах үе зөндөө тулгарна. Бас гялалзах өдөр ч ирнэ. Харин энэ үед биеэ хянан, сэтгэлээ бясалгаад, алдаагаа шүүж урагшилна шүү дээ.

Д 30 Дараах идэвхгүй үйл язгуурыг хуулж бичээд « - ᠭᠳᠠ , - ᠳᠠ » дагаврыг залгаарай.

- ᠪᠠᠭᠳᠠ
- ᠬᠠᠭᠳᠠ
- ᠲᠣᠭᠳᠠ
- ᠬᠣᠭᠣᠳᠠ
- ᠮᠥᠷᠳᠡ
- ᠰᠣᠭᠳᠠ
- ᠬᠤᠪᠢᠳᠠ
- ᠲᠣᠭᠳᠠ
- ᠣᠭᠳᠠ
- ᠳᠠᠭᠳᠠ
- ᠮᠣᠭᠳᠠ
- ᠬᠠᠪᠳᠠ
- ᠰᠣᠭᠳᠠ
- ᠬᠣᠭᠣᠳᠠ
- ᠪᠠᠭᠳᠠ

- ᠪᠠᠭᠳᠠ (ууж)
- ᠲᠣᠭᠳᠠ (ооп)
- ᠬᠣᠭᠣᠳᠠ
- ᠳᠠᠭᠳᠠ (тэс)
- ᠮᠣᠭᠳᠠ (так)
- ᠰᠣᠭᠳᠠ
- ᠬᠤᠪᠢᠳᠠ
- ᠲᠣᠭᠳᠠ
- ᠣᠭᠳᠠ
- ᠳᠠᠭᠳᠠ
- ᠮᠣᠭᠳᠠ
- ᠬᠠᠪᠳᠠ
- ᠰᠣᠭᠳᠠ
- ᠬᠣᠭᠣᠳᠠ
- ᠪᠠᠭᠳᠠ

Үйл үгийн идэвхгүй язгуурт үндэс үүсгэх - ᠭᠳᠠ дагаврыг залгавал эс тусах үйл үг болно.

Үйл үгийн идэвхгүй язгуурт үндэс үүсгэх - ᠳᠠ дагаврыг залгавал тусах үйл үг болно.

Д 31 Дараах холбоо үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

өмөртөл санах	бороо нэвтлэх	цаас нугалах	үг таслах	ачаа задлах
өмлөж авах	гэрэл нэвтрэх	хөл нугарах	олс тасрах	нууц задрах

ГИЙГҮҮЛЭГЧЭЭР ТӨГССӨН ҮЙЛ ЯЗГУУР, ҮНДСИЙГ ТАНИХ

Д 32 **а.** Эхийг уншаад, эх орны тусгаар тогтнолд юу чухал болохыг ярилцаарай. **б.** Бичмэл хэсгийг цэвэр сайхан хуулж бичээрэй. **в.** Эхээс “**тулсан, авсан, өгнө, наадах, хүртэл, хагалсан, болгож**” гэсэн үйл үгсийг олж бичээрэй.

ᠪᠢᠳᠡᠨ ᠤ ᠤᠯᠤᠰ ᠤᠨ ᠲᠡᠭᠦᠰ ᠪᠠᠢᠳᠠᠯ ᠢ ᠬᠠᠮᠭᠠᠯᠠᠭᠴᠢ ᠬᠡᠪᠯᠡᠯ ᠢᠨᠭᠡᠵᠦ ᠪᠠᠢᠨ᠎ᠠ᠃

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰ ᠤᠨ ᠲᠡᠭᠦᠰ ᠪᠠᠢᠳᠠᠯ ᠢ ᠬᠠᠮᠭᠠᠯᠠᠭᠴᠢ ᠬᠡᠪᠯᠡᠯ ᠢᠨᠭᠡᠵᠦ ᠪᠠᠢᠨ᠎ᠠ᠃

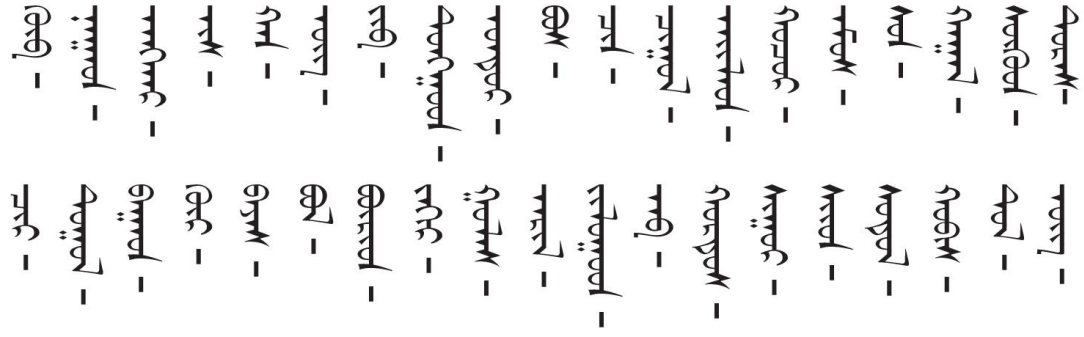
Д 33 Эхийг үндэсний бичгээр бичихдээ онцолсон үгсийн язгуурыг бодож бичээрэй.

Мину хуби-ду эрхим-эчэ эрхим хорва-ду гагчахан удаг-а зайагад ла эргигэд абчу болдаг үгэи, бүтүгэжү болдаг үгэи, худалдужу абчу болдаг үгэи эрдэни бол эхэ сайихан орун мини йум.

Намайи эбүр элигэн дэгэгүр ни хайир-а найир үгэи тэйичигинэн гүйүжү нагадчу тоглаху-ду налайитал-а жиргажу, эбэсү ногуг-а-бан хөл-дү мини ибэн зөгэлэлэжү өггүгсэн мину нутуг-ун агула бүхүн, толугад бүхүн, гоол мөрэн бүхүн өбэр, өбэр-үн нэр-э-тэи, өбэр өбэр-үн өнггэ жисү-тэи, эгэшиг айалгу-таи.

Д.Амбасэлмаа "Сонссоноо уншихуй"

Д 34 **а.** Гийгүүлэгчээр төгссөн үйл үгсийг уншаад, хуулж бичээрэй.
б. Хүснэгтийн дагуу ангилаарай.



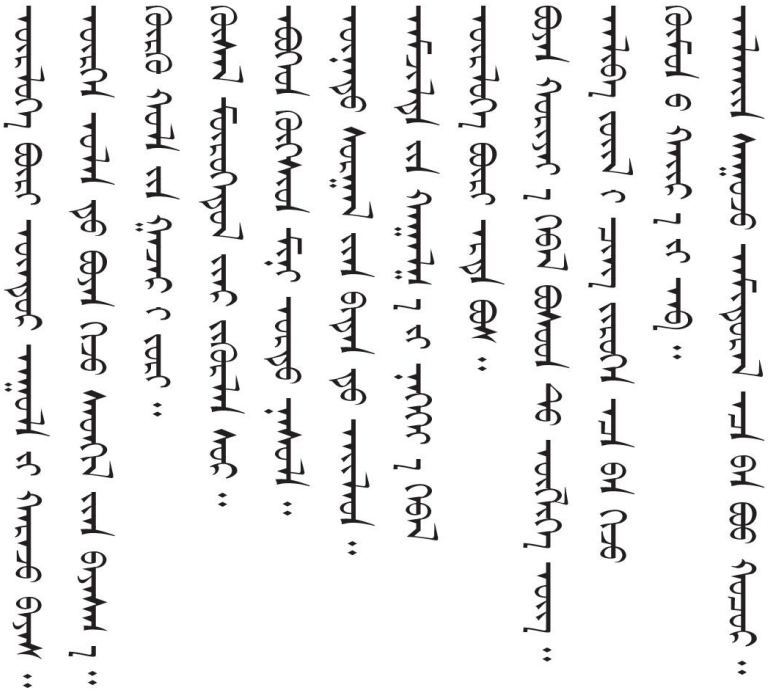
б.

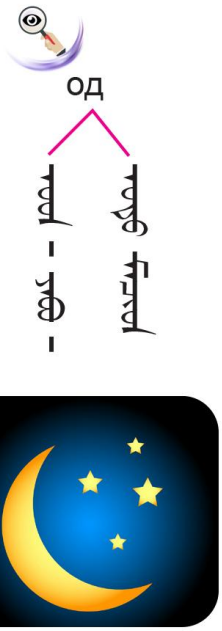
(л, м, н, нг) гийгүүлэгчээр төгссөн үйл үг	(б, г, р, с, д) гийгүүлэгчээр төгссөн үйл үг
(...)	(...)

Санамж

Төгсгөлийн гийгүүлэгчийг зөөлөн дэвсгэр, хатуу дэвсгэр гийгүүлэгч гэж 2 ангилдаг.

Д 35 Өгүүлбэрийг уншаад, гийгүүлэгчээр төгссөн үйл язгуурыг ялган бичээрэй.





Д 36 Эхийг цэвэр сайхан хуулж бичээд “**чинэ-, хана-**” гэсэн үйл язгууртай үгийг олж бичээрэй.

Д 37 а.“**А**”, “**Б**” эхийг уншаад “**хана-**” гэдэг үгийн утгын ялгааг ойлгоорой.

б. “ – ، – ” язгуурт дараах нөхцөлийг залгаарай.

А.

Б.

Санамж

(ханаху) ханах

Энэ үг нь судсыг хатган цус гаргахыг хэлнэ. Түрэг хэлний “**КАН**” гэдэг нь “**цус**” гэсэн утгатай. Түрэг хэл нь монгол хэлний адил Алтай язгуурын хэлэнд багтдаг. Ийм учраас “**ханах**” гэдэг нь “**цусыг нь гаргах**” гэсэн утгатай үг юм.

Д 38 **а.** Тохирох үйл үгийг олоод, нөхөж бичээрэй.

Нөхөх үг: өгөх, өсгөх, өсөх, өсүүлэх

б. Дараах үйл үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

хана-, суна-, чинэ-, туна-

Д 39 **а.** Хаалтад байгаа үйл үгсийг үндэсний бичгээр бичээд, ямар гийгүүлэгчээр төгсөж байгааг хэлээрэй.

ᠡᠪᠦᠯ (эвүл -)
ᠰᠡᠶᠢᠯ (сэйл -)
ᠳᠣᠭᠳᠤᠯ (догдул -)
ᠨᠤᠭᠤᠯ (нугул -)
ᠪᠣᠭᠣᠯ (боол -)
ᠳᠤᠭᠤᠯ (дугул -)
ᠣᠯ (ол -)
ᠰᠤᠳᠤᠯ (судул -)
ᠠᠵᠢᠯ (ажил -)
ᠭᠠᠱᠢᠯ (гашил -)
ᠪᠤᠴᠠᠯ (бучал -)
ᠪᠠᠭᠯᠠ (багла -)
ᠠᠭᠤᠯ (агул -)
ᠵᠢᠷᠢᠭ (жиргэ -)

Д 40 **а.** Галигийг үндэсний бичгээр бичихдээ онцолсон үгийг сайтар бодож бичээрэй. **б.** Хоёр эхийн утгыг харьцуулан ярилцаад, аль эх нь байгаль дэлхийгээ хайрласан тухай өгүүлж байгааг хэлээрэй.

Модун-ду үхүмэл өнггэ сагужэи. Энэ үгэ-йи дугулугад би сэртэхил-э. Зун-у думда сара-йин байигали хэжий-э эйимү байил-а. Эхэ нутуг-ун мини алиба бүхүн хэчинэн сайихан харагдадаг гэчи. Агулабан сэндэйилэгэд эхилэхү-бэр лэ усу, гоол ширгигэд, байигали гундачих-а йум да гэжү бодуху-бар дотур-а харагусун-а.

Байигали сэргүжэи. Байигали сэргүхү-бэр дагуу дагуладаг гэжү сонусугсан уу та. Шибагудун жиргигэ, усун-у хоржигинаган, модун-у шуугийан, арийатан-у архираг-а... Аи йагутаи ...

Дангчу сайихан.

Д 41 **а.** Дараах өгүүлбэрийг уншаад, “**хөвөх**” гэдэг үгийн утгын ялгааг ойлгоорой. **б.** Онцолсон үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, хуулж бичээрэй.

ᠬᠥᠪᠥᠬ (хөвөх) ᠭᠡᠵᠦ ᠪᠢᠴᠢᠭᠯᠡᠯ ᠳᠤᠭᠤᠷ ᠪᠤᠢ ᠬᠡᠰᠡᠭ ᠦᠭ ᠪᠠᠢᠨ᠎ᠠ᠃



ᠬᠥᠪᠥᠬ (хөвөх) ᠭᠡᠵᠦ ᠪᠢᠴᠢᠭᠯᠡᠯ ᠳᠤᠭᠤᠷ ᠪᠤᠢ ᠬᠡᠰᠡᠭ ᠦᠭ ᠪᠠᠢᠨ᠎ᠠ᠃

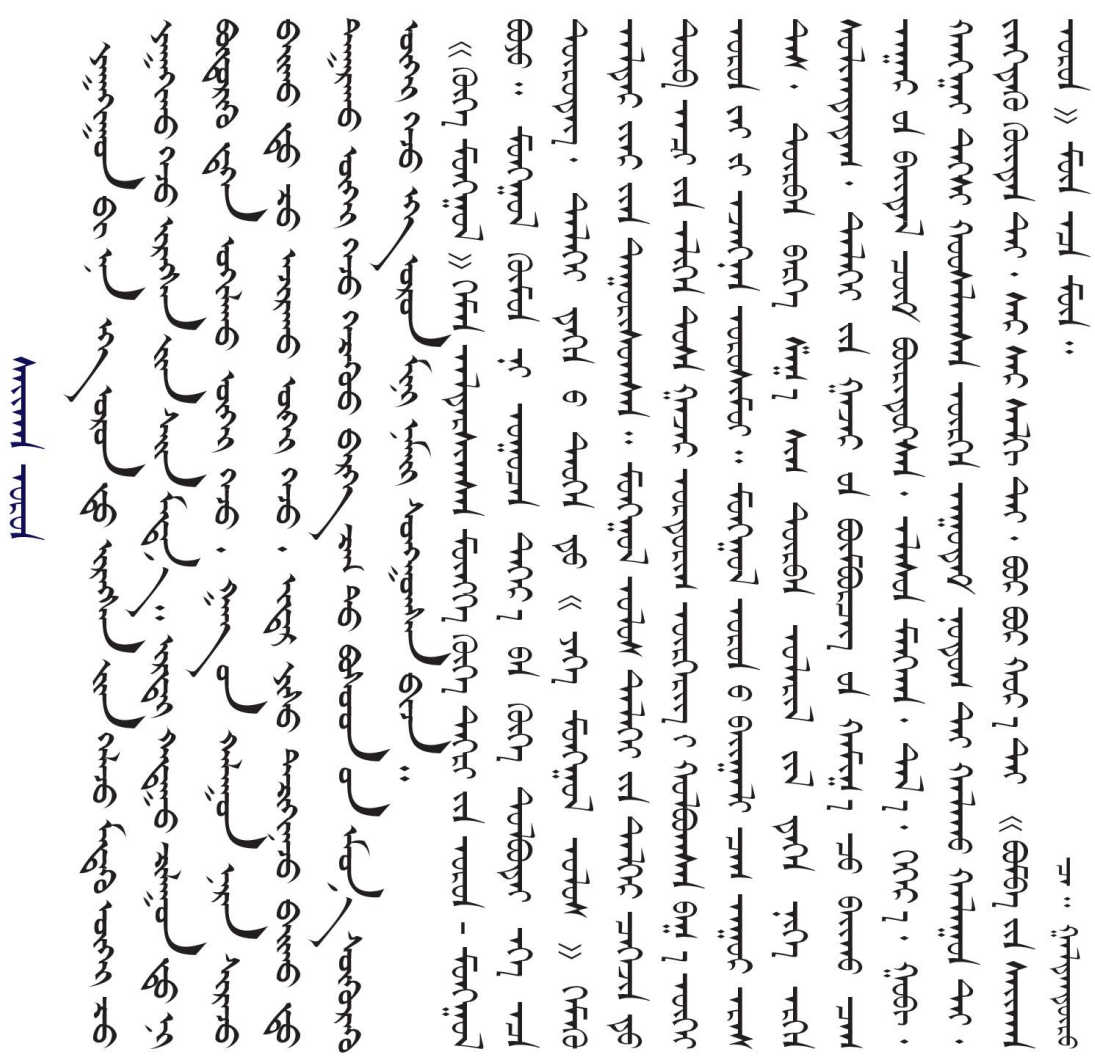
Д 42 Сургаалын шүлгийг үндэсний бичгээр бичихдээ "**явах, хөвөх, живэх**" гэсэн үйл үгээ сайтар бодоорой.

Үлү йалиху хүмүн-ү эрдэм ни аман-ду ни гарчу байиху
Үнэн хү мэргэн хүмүн-ү эрдэм ни насун-ду ни далда йабуху
Үлигэрлэбэл магу хог саг усун-у дэгэр-э хөбхү бөгэд
Үнэтү сайин чиндамани иругар-ту ни жибхү мэтү.

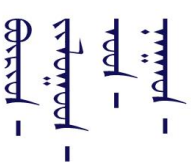
Д 43 **а.** Үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй. **б.** "Б" дэвсгэр гийгүүлэгчээр төгссөн үйл язгуурыг ялган тэмдэглээрэй.

умбах, живэх, шавах, дэвэх, давах, сэвэх, дэвэх, авах,
холбох, харвах, явах, цувах, хөвөх, тавих, зовох, ивэх

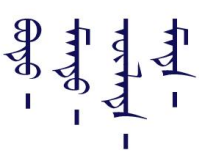
Д 44 **а**. Эхийг уншиж ойлгоод эх орныхоо сайхан байгальтай ямар газраар аялж байсан тухай ярилцаарай. **б.** Бичмэл хэсгийг хичээнгүйлэн бичээрэй. **в.** "**Бүрдсэн**" гэсэн үйл үг орсон өгүүлбэрийг олж уншаарай.



Д 45 Үйл язгуур, үндсийг нүдлэн тогтоогоод, өгүүлбэрийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.



Хэрэг бүрд
Улсыг жолоод
Алсад од
Тоглож наад.



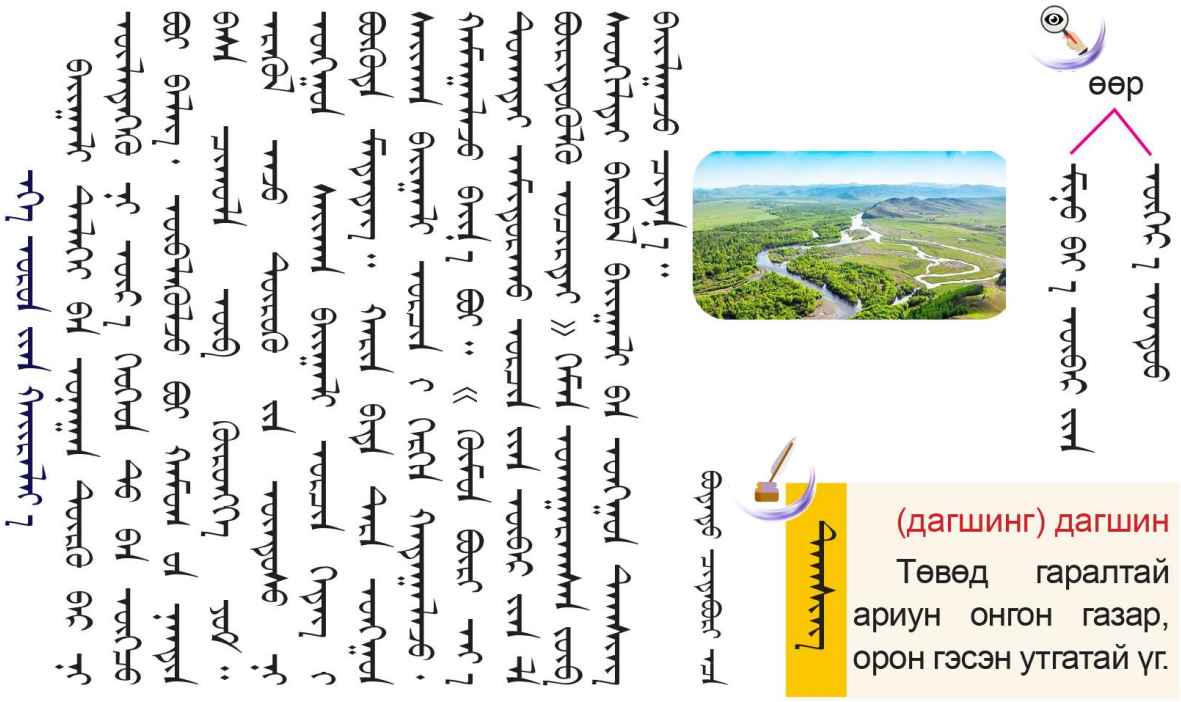
Сайн бод.
Ургаж манд.
Гэрт үлд.
Таньж мэд.

Д 46 **а.** Галигийг үндэсний бичгээр бичээд, онцолсон үгсийн үйл язгуур ямар төгсгөлтэй болохыг хэлээрэй.

Зогус-ийар нагадбал хөрүнггэ-бэн бараху — Уйидху үгэи хара
Жилугу үгэи йабубал хүндү-бэн баран-а. — Унтал үгэи хичий-э.

Эбэдхү цаг-ту эмчи сайин — Донггудху шибагу-йи дагу-бар ни танин-а
Өтэлхү цаг-ту хани сайин. — Хэлэхү хүмүн-и үгэ-бэр ни танин-а.

Д 47 **а.** Эх орныхоо байгалийг хайрлаж, хамгаалах тухай ярилцаарай.
б. "**Өгч**" гэдэг үйл үгийг олж, язгуурыг тодорхойлоорой.



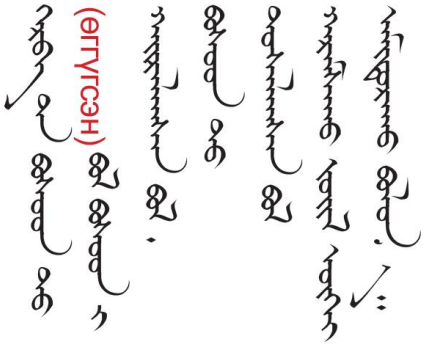
өөр
өгсөх | өгүүлэх

(дагшинг) дагшин
Төвөд гаралтай ариун онгон газар, орон гэсэн утгатай үг.

в. Дараах үйл язгуур үндсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, ялгааг хэлээрэй.

зүлгэ-, мөргө-, өргө-, итгэ-, ниргэ-, ширгэ-, шарги-, нарги-, зүтгэ- — өг-

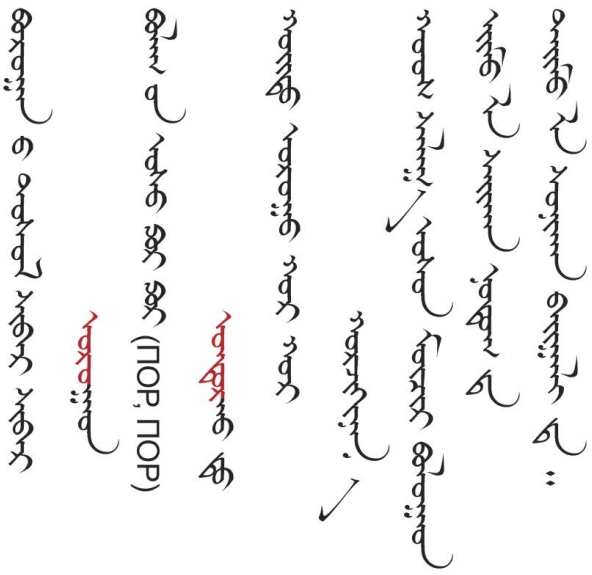
Д 48 **а.** Онцолсон үйл үгийг хөрвүүлж сургаалыг уншаад хуулж бичээрэй. **б.** Дараах холбоо үгийг үндэсний бичгээр бичээд, дүрмийг ярилцаарай.



-сэн

бэлэг өгхү, жигэлэ өгбэ, ном өгдэг, шангнал өгчэи, эрхэ мэдэл өгсүгэи, дагагалгабури өгтэл-э, нэр-э өгхүлэр, жигажу өгбэсү

Д 49 **а**. Дараах цогцолборыг хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй. **б**. Онцолсон үйл язгуурын төгсгөлийг ажиглаад, тус бүр хоёр үг нэмж бичээрэй.



Атурийату догшин Алтай-
ban хараху-ду
Алаг нидүн байасдаг-и
Аза-йин чилагу үсүрдэг-и
Айалгу дагуу дагурисдаг-и
Аргамаг хүлүг үүрсэдэг-и
Аи хөбэгүн чи мэдэхү үү.

Д 50 Цэгийн оронд зурагтай тохирох үйл үгийг олж, үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй. Үйл язгуурын төгсгөл нь " - ᠤ " болохыг анхааараарай.

үсэр-, сур-, нор-, дүүр-, чир-, анхаар-,

1.  ⋮
2.  ⋮
3.  ⋮
4.  ⋮
5.  ⋮
6.  ⋮

Д 51 Үйл язгуур, үндсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, төгсгөлийг нь зөв харгалзуулаарай.

ᠤ Сур-(асуух), тур -, тар -, яар -, хар-(үзэх), авар -, амар -, асар -

ᠥ Сор -, төр-(хүүхэд), дар -, зар-(зарц), дүр -, өр -, хөр -, зур -

ᠦ Түр -, бүр-(тараг), зөр -, шир -, эр-(хайх), авир -, залбир -, энэр -

ᠧ Сөр -, сур -, тор -, хүр -, чир -, анхаар -, нор -, хоцор -, зор -, гар -, хөөр -

Д 52 Үндэсний бичгээр бичээд, "- ᠤ " дэвсгэр гийгүүлэгчээр төгссөн үйл үгийг олоорой.



Д 53 **а.** Эхийг уншаад, монгол сэтгэлгээний тухай ярилцаарай.
б. Тодруулсан үгсийн язгуурыг тодорхойлоорой.



Д 54 **а.** Дараах шүлгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.
б. “**урсах**” гэсэн үйл үгийг бүтцээр задлаарай.

Шүтээн тэнгэр байсан цагт
Монгол минь орших болно.
Алтан дэлхий байсан цагт
Халиурах тариаг хураах болно.

Онон минь урсах болно.
Шаргал намар байсан цагт

Д 55 Зүйр үгийг үндэсний бичгээр бичихдээ онцолсон үйл үгийн язгуурыг **"Дугуй сэтгэлгээ"** эхээс олоорой.

Тог-а мэдэхү үгэи байижу
Торган дэбэл өмсөх.

Өрлүгэ эртэ бос
Өндүр агула-йин орои-йи хара.

Өсөх насун-даган чирмайиху үгэи бол
Үсү цайигсан хойин-а гэмшихү.

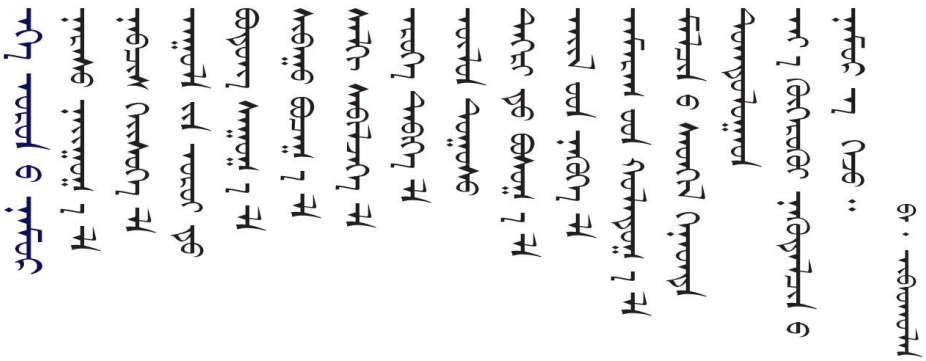
Өнггэрэхү цаг түргэн
Өсөх нас хурдун.

Ажил хибэл дуустал
Дабусу хибэл уустал.

Йэхэ сонсож
Баг-а йари.

ЮУ СУРСНАА ШАЛГАЦГААЯ.

Дараах эхийг уншиж ойлгоод, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.



1. Эхээс гийгүүлэгчээр төгссөн үйл язгуурыг түүж бичээрэй.

2. Үйл язгуурыг зөв бичсэн бүлэг үгсийг олоорой.

А. -гүйцэ -мэд -суу -яв -өргө -хэл -ойл -сэвэлз

Б. -гүйцэ -өмд -суу -яв -өргө -хэл -ойл -сэвэлз

3. Эхэд эгшиг болон гийгүүлэгчээр төгссөн үйл язгууртай үг хэд байна вэ?

А. Эгшгээр төгссөн 5, Гийгүүлэгчээр төгссөн 5

Б. Эгшгээр төгссөн 4, Гийгүүлэгчээр төгссөн 2

В. Эгшгээр төгссөн 6, Гийгүүлэгчээр төгссөн 4

Г. Эгшгээр төгссөн 7, Гийгүүлэгчээр төгссөн 3

4. " - ө "-аар төгссөн бүлэг үгийг олоод үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

А. хар-, хүс-, цув-, зүс-, нүү-

Б. мэд-, яв-, зүлгэ-, гол-, сэвэлз-

В. холбо-, мөргө-, найга-, суу-

Г. ир-, өргө-, өлгө-, манд-, буц-

5. Дараах зүйр үгийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

Найигуху набчи цэцэг-и намур-ун хирагу гхиртүгэхү

Нарин ухаган билиг-и агур-ун мунгхаг эбдэхү.

Сагугсан хүмүн-ү бодул олан

Сонусугсан хүмүн-ү сонин олан

Багуху эзэн-тэи

Буцаху зам-таи

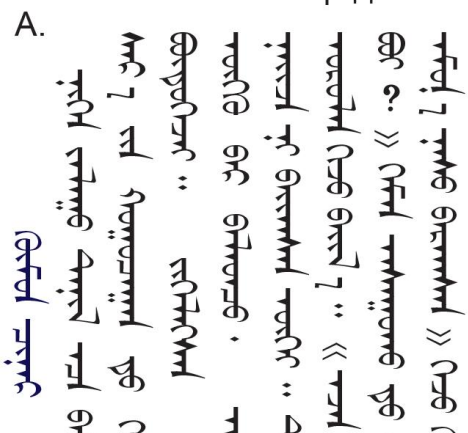
IV БҮЛЭГ МОНГОЛ ХҮНИЙ ЭРХЭМ ЧАНАРААС СУРАЛЦЪЯ.

Хүний эрхэм чанар, хүний хөгжлийн сэдэвт эхийг уншиж ойлгох, аливаа зүйлд чин сэтгэлээсээ хандах, хүнлэг, энэрэнгүй, эв найртай байх

ХОЛБОХ ЁС, ТҮҮНИЙГ МЭДЭХ

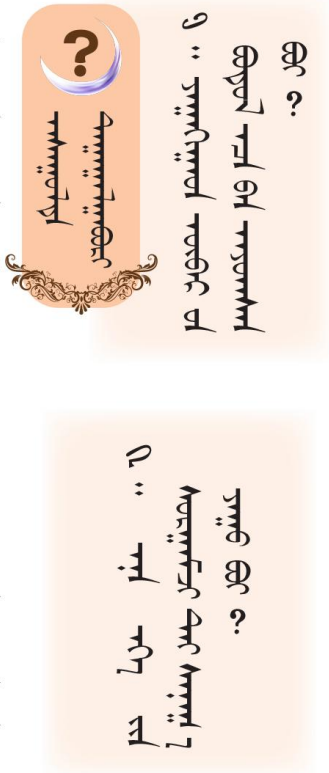
Д 1 **а.** Эхийг уншаад, асуултад хариулаарай.
б. Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

А.



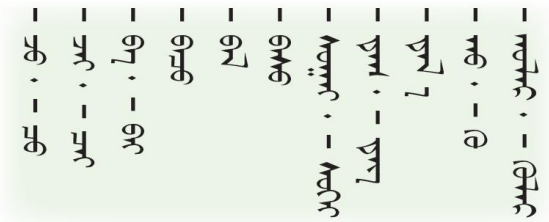
Б. Тэрэ залагу дотур-а-бан мөнггү-йи ни өгхү үгэи байижу болху йум байин-а гэжү бодун байарлажу байиба. Иггигэд бодутал-а маши айумшигтаи санагдаба.

Харин тэрэ сөни тэгүн-ү хүмүн чинар ни тэгүн-и жимэлэжү, тэрэ-бэр тэсчү чидагсан үгэи. Маргаши ни залагу эртэлэн босчу хагучин танил-ун-ийан ажил-ургу очин хүү-дү ни мөнггү-бэн төлүжү сэдхил амаражэи.

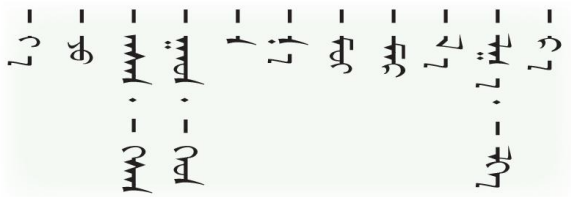


в. “**өгөх, бэлдэж, хүрэв, болох, тэсэж, босож**” гэсэн үйл язгууртай үгийг эхээс олж бичээд, үйл үгийн нөхцөл нь аль баганад байгааг олоорой.

А.

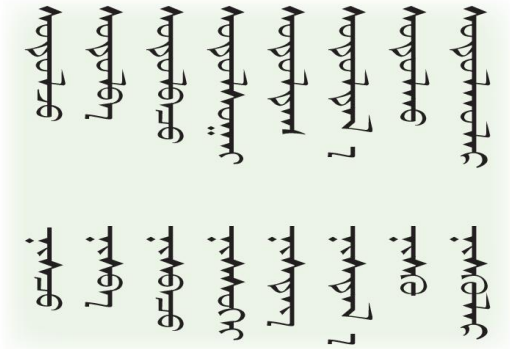


Б.

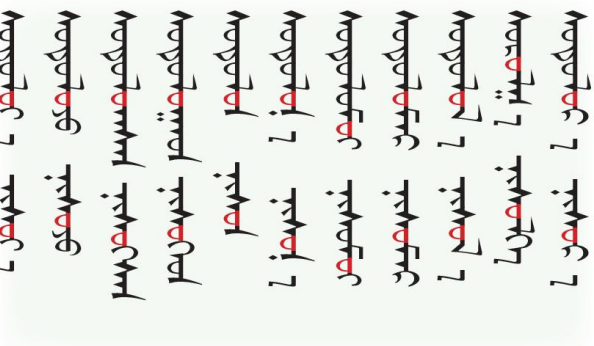


Д 2 **а.** “**А**”, “**Б**” хэсэгт бичсэн үйл үгсийн бичлэгийг харьцуулан, холбох эгшгийг тайлбарлаарай. **б.** Үгсийг хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй.

А.



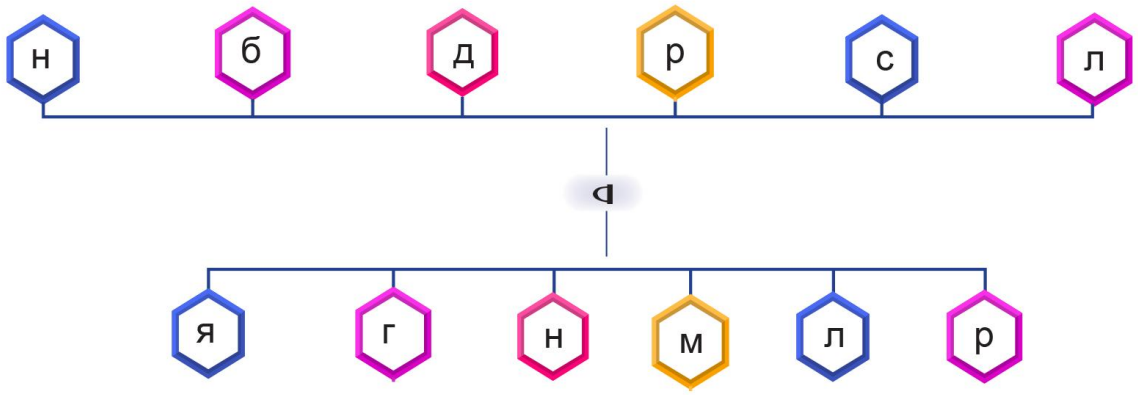
Б.



Хувилах үсгээр төгссөн үйл үгийн үндсэнд “**Я(й-а), Г, Н, М, Л, Р**” болон "**-** ᠰᠬᠢ (**-схий**), **-** ᠰᠪᠢ (**-шгүй**)" гэсэн **хувилгагч үсгээр** эхэлсэн дагавар нөхцөл, залгахад холбох эгшиг (**у, ү**) буюу “ᡆ” гэдэс жийрэглэнэ. Үүнийг холбох эгшгийн дүрэм гэнэ.

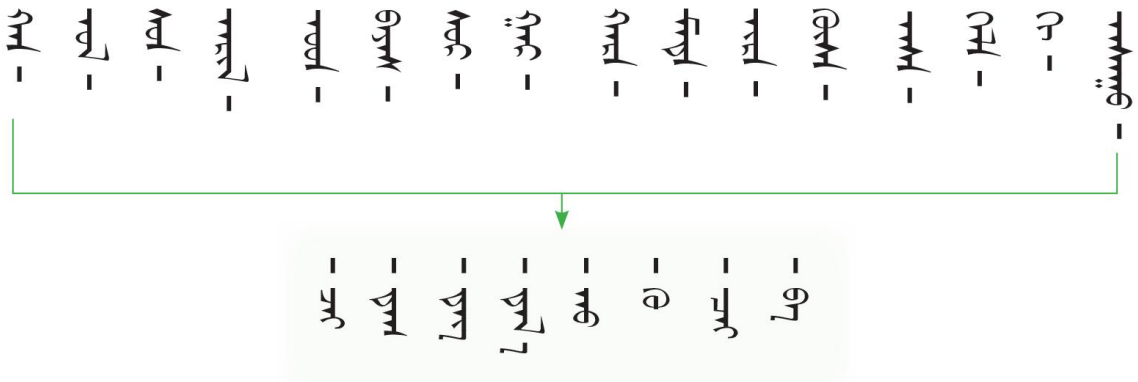
Д 3 **а.** Загварыг ажиглаад, дүрмийг ярилцаарай.

Үйл язгуур, үндсийн төгсгөл



Бид гийгүүлэгчээр төгссөн үйл үгийн төгсгөлийг хатуу болон зөөлөн дэвсгэрээр төгсдөг болохыг мэднэ. Эдгээрээс "Н, Б, Д, Р, С, Л" гэсэн дэвсгэр үсгүүдийг **ХУВИЛАХ ҮСЭГ** гэнэ.

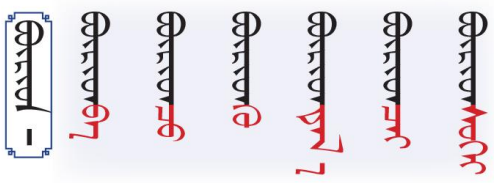
Д 4 Дараах үгсийг нөхцөлөөр хувилган, дүрмийг ярилцаарай.



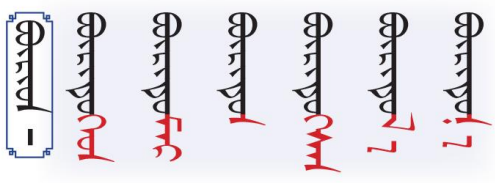
"Ж, Ч, Б, С, Д, Х, Т" гийгүүлэгчээр эхэлсэн нөхцөл, дагаврыг **ЭС ХУВИЛГАГЧ** нөхцөл дагавар гэнэ.

"Н, Б, Д, Р, С, Л" дэвсгэр үсгээр болон эгшгээр төгссөн үйл язгуур үндсэнд **"Ж, Ч, Б, С, Д, Х, Т"** гийгүүлэгчээр эхэлсэн дагавар, нөхцөл болон үйлдүүлэх хэвийн **"-га/гэ"** дагаврыг шууд залгаж бичнэ.

Д 5 **а.** Үгсийг хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй. **б.** Кириллээр бичсэн үгсийг хөрвүүлээрэй.



наадав наадтал
наадаж нааджээ
наадах наадсугай



наадаад наадсан
наадмаар наадлаа
наадан наадна

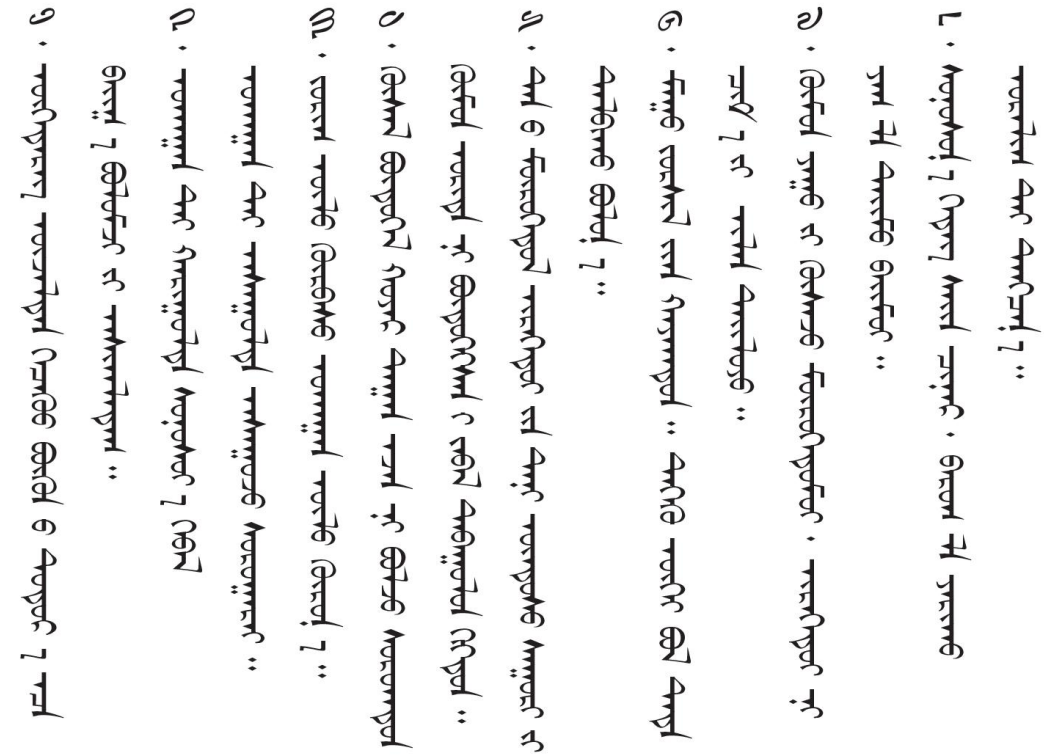


тунах
тунадаг
тунав
тунажээ

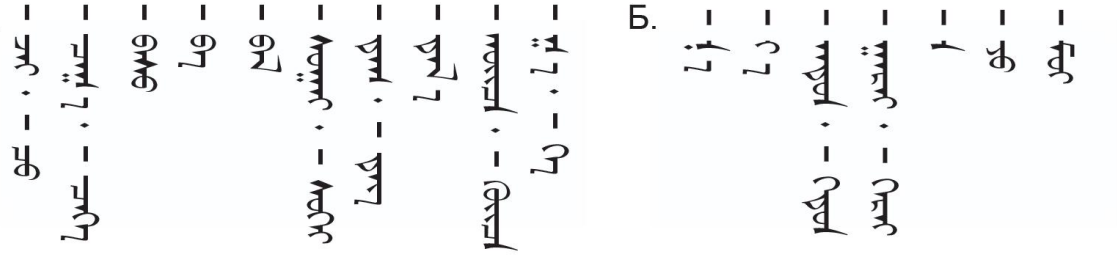


тунуузай
тунаад
тунасаар
туналаа

Д 6 **а.** Өгүүлбэрийг уншаад, "**сонсъё, сураарай, хүрнэ, давуулан, сурагтун, болно, дийльюү, мөрөөдөнө, сонсоно**" гэсэн үйл үгсийг олж бичин, холбох эгшгийн дүрмийг тайлбарлаарай.



б. Олж бичсэн үйл үгсийнхээ нөхцөлүүдийг сайн ажиглаарай. “**А**”, “**Б**” хэсгийн аль нь байна вэ?



Д 7 “Ө” төгсгөлтэй үйл үгсээс холбох эгшгийн дүрмээр бичсэн үгсийг ялгаж бичээрэй.

-р-а, -р-э нөхцөлнь ОЦМХ-ний "**-х+аар**" гэсэн нийлмэл нөхцөлтэй утга дүйнэ.
сурур-а = сурахаар

Д 8 Дараах хувилгагч үгсээр эхэлсэн нөхцөлийг ажиглан, жишээг хуулж бичээрэй.

-с	-р	-м	-н	-я
- сан - сэн	- р (зөв эсэх)	- сэн - сон - сөн - сын - сэн үү - сон уу - сөн үү - сын уу	- сан уу - сэн үү - сон уу - сөн үү - сын уу	- сан - сэн - сон - сөн - сын
сан сэтгэл сэн сэтгэл	р эсэх (зөв эсэх)	сэн сэтгэл сон сэтгэл сөн сэтгэл сын сэтгэл сэн үү сон уу сөн үү сын уу	сан уу сэтгэл сэн үү сэтгэл сон уу сэтгэл сөн үү сэтгэл сын уу сэтгэл	сан сэтгэл сэн сэтгэл сон сэтгэл сөн сэтгэл сын сэтгэл

-г	-л
- сан - сэн - сон - сөн - сын - сэн үү - сон уу - сөн үү - сын уу	- л - сэн үү - ж - ийн - ийн үү
сан сэтгэл сэн сэтгэл сон сэтгэл сөн сэтгэл сын сэтгэл сэн үү сэтгэл сон уу сэтгэл сөн үү сэтгэл сын уу сэтгэл	л сэтгэл сэн үү сэтгэл ж сэтгэл ийн сэтгэл ийн үү сэтгэл

Д 9 **а.** Өгүүлбэрийг уншаад, “**өг-**” язгууртай үйл үгсийг түүж бичээд дүрмийг тайлбарлаарай.

А.

- Ээж надад өгөөрэй.
- Ээж надад өгөөсэй.
- Ээж надад өгөөч.
- Ээж надад өгөөгүй.
- Ээж надад өгөөгүй юм.
- Ээж надад өгөөгүй биз.

Б. Түүж бичсэн үйл үгийг хүснэгтэд ангилж бичээрэй.

-өг-	
шууд	үе жийрэглэсэн
...	...



Юу жийрэглэж байна вэ?

(өг-)

“**Өг-**” хэмээх үйл үгэнд хувилгагч нөхцөл залгахад "ө" гэсэн үе жийрэглэнэ.

Д 10 "**Өг-**" гэсэн үйл үгийн хувиллыг хичээнгүйлэн бичээд, дүрмийг тайлбарлаарай.

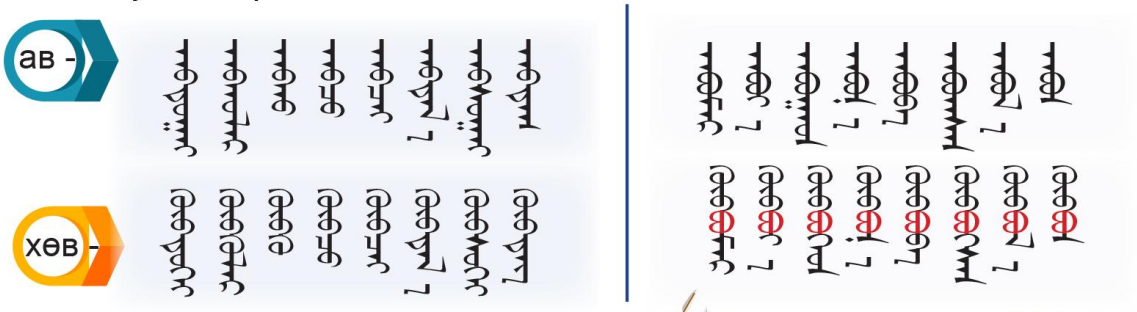
- өгөөрэй
- өгөөсэй
- өгөөч
- өгөөгүй
- өгөөгүй юм
- өгөөгүй биз

- өгөв
- өгөөгүй
- өгөөгүй юм
- өгөөгүй биз
- өгөөч
- өгөөсэй
- өгөөрэй

Д 11 Дараах өгүүлбэрүүдийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, хоёр ангилсны учрыг тайлбарлаарай.

Өглөг өгөөрэй.	Дуудаж өгмүй.	Санал өгөв.	Хэмжээ өгөх.
Бэлэг өглөө.	Бууж өгөөсэй.	Ам өгчээ.	Дуудаж өгөв.
Нэр өгмүй.	Үзэж өгөөрэй.	Хэл чимээ өгсүгэй.	Хүч өгсүгэй.
Хариу өгөөсэй.	Ном өгнө.	Нүүр өгөх.	Захиа өгчээ.
Шалгалт өгнө.	Хоол өглөө.	Заавар өгдэг.	Мэдээ өгдэг.

Д 12 **а. "Ав-, хөв-"** гэсэн үйл үгийн хувиллыг хуулж бичээд, дүрмийг тайлбарлаарай. **б. "Жив-"** гэсэн үйл үгийг доорх нөхцөлөөр хувилгаарай.



"**Жив-**" гэсэн үйл үг нь "**хөв-**" гэсэн үйл үгтэй адилхан хувилна.

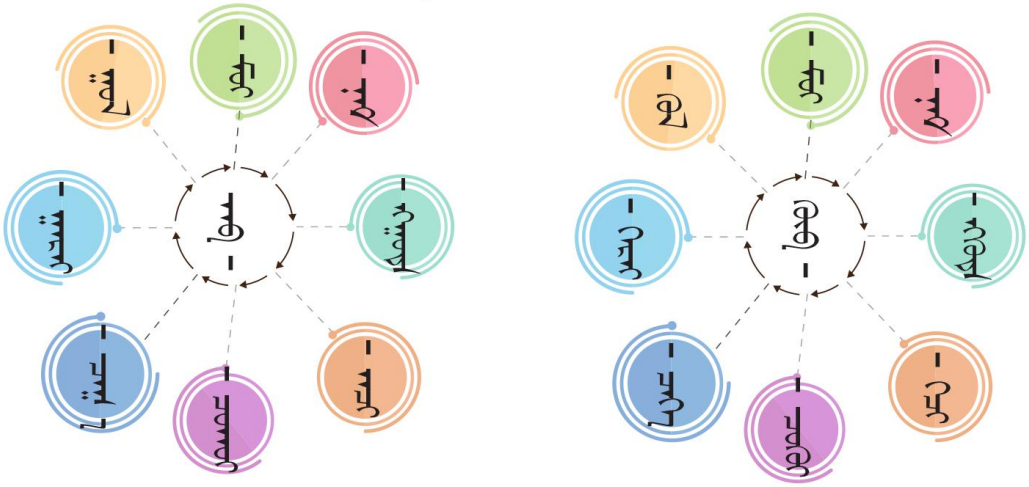
Санамж

"**Ав-**" хэмээх үгэнд "**Я(й-а), Г, Н, М, Л, Р**" гэсэн хувилгагч үсэг болон "**Б**" үсгээр эхэлсэн нөхцөлийг залгахад "ᠤ" жийрэглэнэ.

"**Хөв-, жив-**" хэмээх үгэнд хувилгагч үсгээр болон "**Б**" үсгээр эхэлсэн нөхцөлийг залгахдаа "ᠥ" гэсэн үеэр холбоно.

"**Ав-, хөв-, жив-**" гэсэн үгэнд эс хувилгагч нөхцөлийг шууд залгана.

Д 13 **а. "Ав-, хөв-"** гэсэн үйл язгуурт дараах нөхцөл, үндэс үүсгэх хэв, байдлын дагаврыг залгаарай.

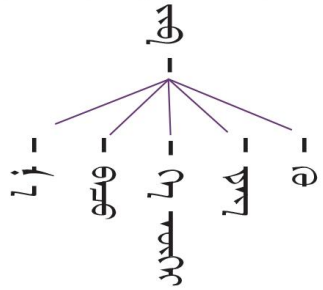


Д 14 **а.** Дараах өгүүлбэрийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, дүрмийг ярилцаарай.

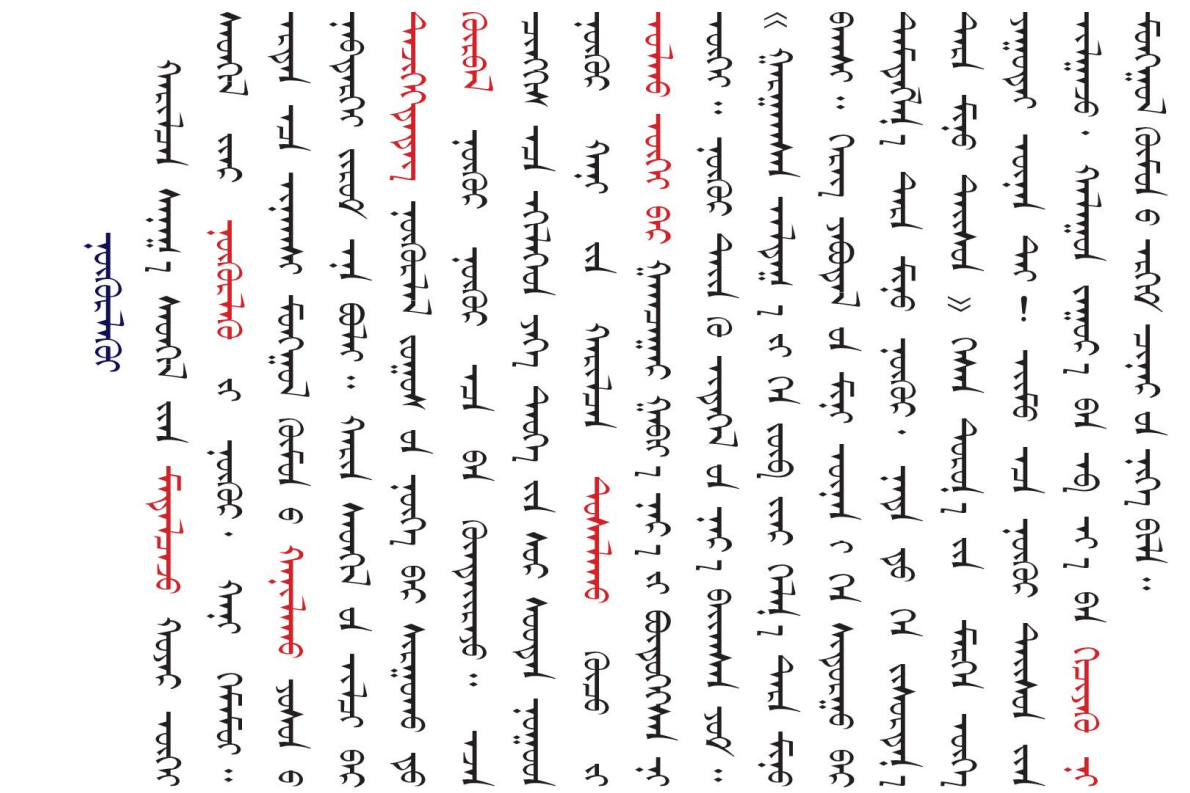
Сурч авна.
Мэдэж авна.
Хүлээн авна.
Нойр авна.
Ургац авна.

Санаа авав.
Шагнал авав.
Зураг авав.
Төл авав.
Үг авав.

б. "**Жив-**" үйл язгуурыг дараах нөхцөлөөр хувилгаарай.



Д 15 **а.** Эхийг уншаад асуултад хариулаарай. **б.** Эхээс онцолсон үйл үгийг түүж бичээд, холбох эгшгийн дүрмээс ямар ялгаатайг хэлээрэй.



?

- Ямар үйл үгийн ард -ж, -ч, -ш, -ъя, -ъё залгаж байна вэ?
- Ямар үйл үгийн ард -ан, -ен, -он, -ён, -ун, -үн залгаж байна вэ?
- Ямар үйл үгийн ард -аа, -ээ, -оо, -өө, -уу, -үү залгаж байна вэ?

Анхаар

(инагши) нааш

Түүхэн уламжлалын зарчим баримтлан бичсэн ба “**инаг**” (ойр, дотно) хэмээх үгээс гаралтай.

Д 16 **а.** Дараах үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, аль баганад байгаа үгс нь эгшиг жийрэглэж байгааг ярилцаарай. **б.** Эгшиг жийрэглэхгүй шууд залгаж байгаа нөхцөлийг ялган бичээрэй.

А.

дурсаарай	дурсмаар
дурслаа	дурсъя
дурсангуут	дурсана
дурсангаа	дурсмагц
дурсасхий	дурссан

Б.

дурсчээ	дурсдаг
дурсав	дурстал
дурссугай	дурсах
дурсвал	дурсваас

Д 17 **а.** Дараах хүснэгтийг ажиглан, дүрмийг ярилцаарай. **б.** Жишээ үгсийг хуулж бичээрэй.

-ж	- ч	-б	-с	-д	-х	-т
- ж - ж	- ч - ч - ийч, - ач	- б - в - в	- с - с	- д - д, - ад	- х - ох, - эх - ох, - эх - ийх, - ах	- т - т
ᠵᠢ ᠵᠢ ᠵᠠ ᠵᠠ	ᠴᠢ ᠴᠢ ᠴᠠ ᠴᠠ	ᠪᠢ ᠪᠢ ᠪᠠ ᠪᠠ	ᠰᠢ ᠰᠢ ᠰᠠ ᠰᠠ	ᠳᠢ ᠳᠢ ᠳᠠ ᠳᠠ	ᠬᠢ ᠬᠢ ᠬᠠ ᠬᠠ	ᠲᠢ ᠲᠢ ᠲᠠ ᠲᠠ
Эдгээр нөхцөлийг гийгүүлэгчээр болон эгшгээр төгссөн бүх үйл үгэнд шууд залгадаг. Үүнийг эс хувилгагч нөхцөл гэнэ.						

Д 18 Сургамжит өгүүлбэрийг уншиж, амьдралдаа мөрдлөг болгоорой. Галигийг үндэсний бичгээр бичээд, онцолсон нөхцөлийн дүрмийг тайлбарлаарай.

Өгсүхү-йи хүсэжү буи хүмүн лэ шату барижу чидан-а.

Бодугад шийд. Шийдүгсэн бол бүү боду.

Өрисүлдүгчи-эчэ-бэн хагас цаг-ийар илэгүү тэбчигсэн ни илагчи болдаг.

Асагуху ни нигэ хором-ун ичигүри Мэдэхү үгэи байиху ни нигэ насун-у ичигүри.

Хожим ни тэгши зогсуху-йин тулада эхилэгэд бөхүйижү сур.

Гоол гүнзэгэи тусум чимэгэ үгэи урусдаг.

Д 19 Зүйр үгийг хуулж бичихдээ кириллээр өгсөн үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

ᠬᠦᠮᠦᠨ ᠦ ᠬᠡᠪᠢᠶᠡᠨ ᠴᠠᠮᠯᠠᠬᠤ (хийсний чамлах)

ᠬᠦᠮᠦᠨ ᠦ ᠬᠡᠪᠢᠶᠡᠨ ᠦᠨᠡᠯᠡᠬᠦ (хийсний үнэлэх)

ᠬᠦᠷᠳᠡ (хүрд)

ᠬᠦᠷᠴᠡᠭ ᠦ ᠬᠦᠷᠴᠡᠭᠡᠷ (хүрчихээр)

ᠬᠦᠷᠴᠡᠭ ᠦ ᠬᠦᠷᠴᠡᠭᠡᠨᠡ (ирнэ)

ᠬᠦᠷᠴᠡᠭ ᠦ ᠬᠡᠪᠡᠯ (хийвэл)

ᠬᠦᠷᠴᠡᠭ ᠦ ᠪᠦᠲᠨᠡ (бүтнэ)

ᠬᠦᠷᠴᠡᠭ ᠦ ᠪᠦᠲᠪᠡᠯ (бүтвэл)

ᠬᠦᠷᠴᠡᠭ ᠦ ᠬᠠᠷᠵᠤ (харж)

(засдаг)

ᠬᠦᠷᠴᠡᠭ ᠦ ᠬᠠᠷᠵᠤ (харж)

(засдаг)

ᠬᠦᠷᠴᠡᠭ ᠦ ᠮᠡᠳᠡᠬᠡᠳ (мэдэхэд)

ᠬᠦᠷᠴᠡᠭ ᠦ ᠮᠡᠳᠡᠭᠴᠢ (мэдэгчий)

ᠬᠦᠷᠴᠡᠭ ᠦ ᠮᠡᠳᠡᠭᠭᠦᠢ (мэдэггүй)

ЦАГААР ТӨГСГӨХ НӨХЦӨЛИЙГ БИЧИХ

Д 20 **а.** Эхийг уншаад, “**Хүн чанар нь амжилтын суурь болж, хүн хөгжиж чаддаг тухай**” ярилцаарай. **б.** Онцолсон үгийг түүж бичээд, нөхцөлийг ялган тэмдэглээрэй.

Үдэш эрт

Хүүхэд нь сургуульд орохоосоо өмнө эцэг эх нь түүнд «Хүн чанар нь амжилтын суурь болж, хүн хөгжиж чаддаг тухай» сургаал номыг уншиж өгөв. Хүүхэд маань энэ номыг уншаад, эцэг эхдээ ингэж хэлэв: «Ээж, аав аа, би энэ номыг уншаад, ойлгосон зүйлээ дүгнэлт болгон танд хэлье. Хэрэв би сайн сурвал, ирээдүйд сайн ажилтай болно гэдгийг ойлгосон. Хэрэв би ажилтай болвол, ирээдүйд сайн гэр бүлтэй болно гэдгийг ойлгосон. Хэрэв би сайн гэр бүлтэй болвол, ирээдүйд сайн хүүхэдтэй болно гэдгийг ойлгосон. Хэрэв би сайн хүүхэдтэй болвол, ирээдүйд сайн ач зээтэй болно гэдгийг ойлгосон. Хэрэв би сайн ач зээтэй болвол, ирээдүйд сайн өв залгамжлагчтай болно гэдгийг ойлгосон. Хэрэв би сайн өв залгамжлагчтай болвол, ирээдүйд сайн өвөг дээдэстэй болно гэдгийг ойлгосон. Хэрэв би сайн өвөг дээдэстэй болвол, ирээдүйд сайн Монгол Улстай болно гэдгийг ойлгосон. Хэрэв би сайн Монгол Улстай болвол, ирээдүйд сайн дэлхийтэй болно гэдгийг ойлгосон. Хэрэв би сайн дэлхийтэй болвол, ирээдүйд сайн сансар огортой болно гэдгийг ойлгосон. Хэрэв би сайн сансар огортой болвол, ирээдүйд сайн Бүтээгчтэй болно гэдгийг ойлгосон. Хэрэв би сайн Бүтээгчтэй болвол, ирээдүйд сайн Бурхантай болно гэдгийг ойлгосон. Хэрэв би сайн Бурхантай болвол, ирээдүйд сайн Бурханы Бурхан болно гэдгийг ойлгосон.» гэв.

сорьц (цохой) шохой

Шохойн чулууг шатаан гарган авдаг кальцийн исэл бүхий цагаан бодис



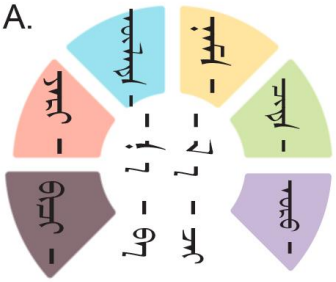
в. Түүж бичсэн үйл үгийнхээ нөхцөлийг дараах хүснэгтэд тохируулж, дэвтэртээ бичээрэй.

- на[4]	-в	-жээ[2]	-лаа[4]
(...)	(...)	(...)	(...)

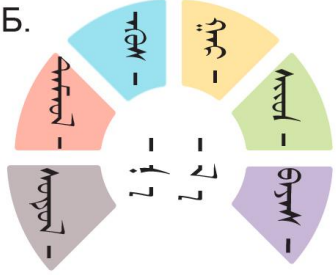
г. Та нарын бичсэн нөхцөл нь одоо, ирээдүй, өнгөрсөн цагийн аль нь болохыг ярилцаарай.

Д 21 Үйл язгуурт цагаар төгсгөх нөхцөлийг залгаарай. “**А**”, “**Б**”, “**В**” хэсэг ямар ялгаа байгааг хэлээрэй.

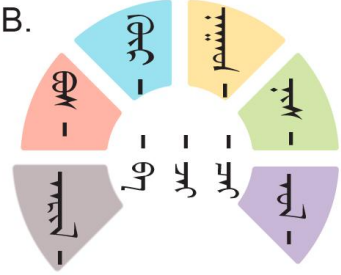
А.



Б.



В.



Д 22 Хүснэгтийг ажиглаад, дүрмийг ярилцаарай. Жишээ үгийг дэвтэртээ бичээрэй.

-в	-жээ, -чээ	-лаа[4]	-на[4]
ᠯᠠᠪ – ᠪᠠ	ᠵᠢᠶᠡ – ᠴᠢᠶᠡ	ᠯᠠ – ᠯᠡ	ᠨᠠ – ᠨᠡ
ᠯᠠᠪᠤᠤ ᠯᠠᠪᠡ	ᠵᠢᠶᠡᠭᠡᠳ ᠴᠢᠶᠡᠭᠡᠳ	ᠯᠠᠭᠰᠠᠨ ᠯᠡᠭᠡᠳᠡᠭᠰᠡᠨ	ᠨᠢᠭᠡᠨ ᠨᠢᠭᠡᠳᠡᠭ
Эртний хэлбэр			
ᠪᠠ – ᠪᠡ	ᠶᠠᠰᠠ – ᠶᠡᠰᠡ ᠶᠠᠭᠠᠰ – ᠶᠡᠭᠡᠰ	ᠰᠤᠭᠤᠯ – ᠰᠦᠭᠦᠯ ᠯᠠᠭᠤᠯ – ᠯᠡᠭᠦᠯ	ᠭᠠᠨ – ᠭᠡᠨ ᠭᠠ – ᠭᠡ ᠨᠢᠭᠤᠨ – ᠨᠢᠭᠦᠨ
ᠪᠠᠪᠤᠤ ᠪᠠᠪᠡ	ᠶᠠᠰᠠᠨ ᠶᠡᠰᠡᠨ ᠶᠠᠭᠠᠰᠤᠨ ᠶᠡᠭᠡᠰᠦᠨ	ᠰᠤᠭᠤᠯᠤᠨ ᠰᠦᠭᠦᠯᠡᠨ ᠯᠠᠭᠤᠯᠤᠨ ᠯᠡᠭᠦᠯᠡᠨ	ᠭᠠᠨᠠᠨ ᠭᠡᠨᠡᠨ ᠭᠠᠭᠠ ᠭᠡᠭᠡ ᠨᠢᠭᠤᠨᠠ ᠨᠢᠭᠦᠨᠡ

Санамж

Үйл үг нь « – ᠯᠠᠪ ، – ᠰᠠᠨ ، – ᠰᠡᠨ ، – ᠪᠠ ، – ᠪᠡ » гэсэн цагаар төгсгөх нөхцөлтэй. Эгшгээр төгссөн үгэнд бүх нөхцөлийг шууд залгана. Гийгүүлэгчээр төгссөн үгэнд « – ᠰᠠᠨ ، – ᠪᠠ » нөхцөлийг шууд залгана. « – ᠯᠠᠪ ، – ᠪᠡ » нөхцөлийг залгахад " ᠣ " жийрэглэнэ.

Д 23 **а.** Дараах эхийг уншаад асуултад хариулаарай. **б.** Эхээс цагаар төгсгөх нөхцөлтэй үгийг олж бичээрэй.

- Хүү амжилтад хүрсний учир юу вэ?
- Чи амжилтад хүрэхийн тулд хамгийн түрүүнд юу хийх вэ?
- “**Зөв эхлэл**” гэдгийг чи юу гэж ойлгож байна вэ?





ᠵᠣᠭᠰᠣᠭᠠᠯ

ᠨᠢᠭᠡᠳᠦᠭᠡᠷ ᠰᠠᠷᠠ ᠳᠤ ᠨᠢᠭᠡᠨ ᠳᠤ ᠪᠠᠶᠢᠨ ᠤᠷᠢ

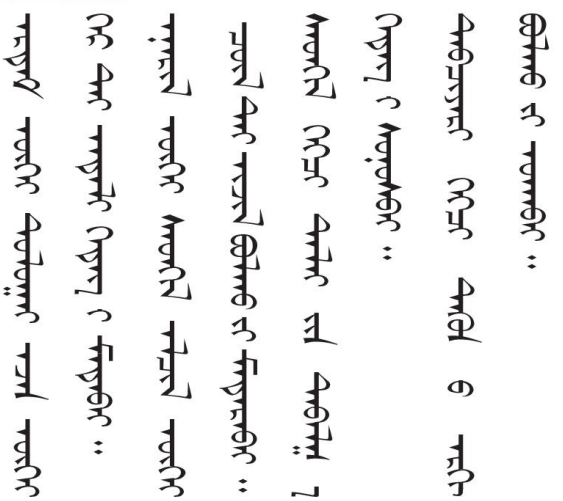
Д 24 Өгүүлбэрүүдийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

Цээжинд нар мандав.
Төгөлдөр хуурыг төгс эзэмшив.
Зохиолч болохыг мөрөөдөх болов.
Аавдаа хөтлүүлэв.
Сургуулийн босго алхав.
Мөрөөдөл биелэв.

Санамж

Өнгөрсөн цагаар төгсгөх « - в, (- ᠪᠠ) » нөхцөлийг эгшгээр болон “**Б**” гийгүүлэгчээс бусад дэвсгэр үсгээр төгссөн үйл язгуур, үндсэнд шууд залгаж бичнэ. Эртний бичиг зохиолд « - ᠪᠠ » гэсэн хэлбэрээр тохиолдоно.

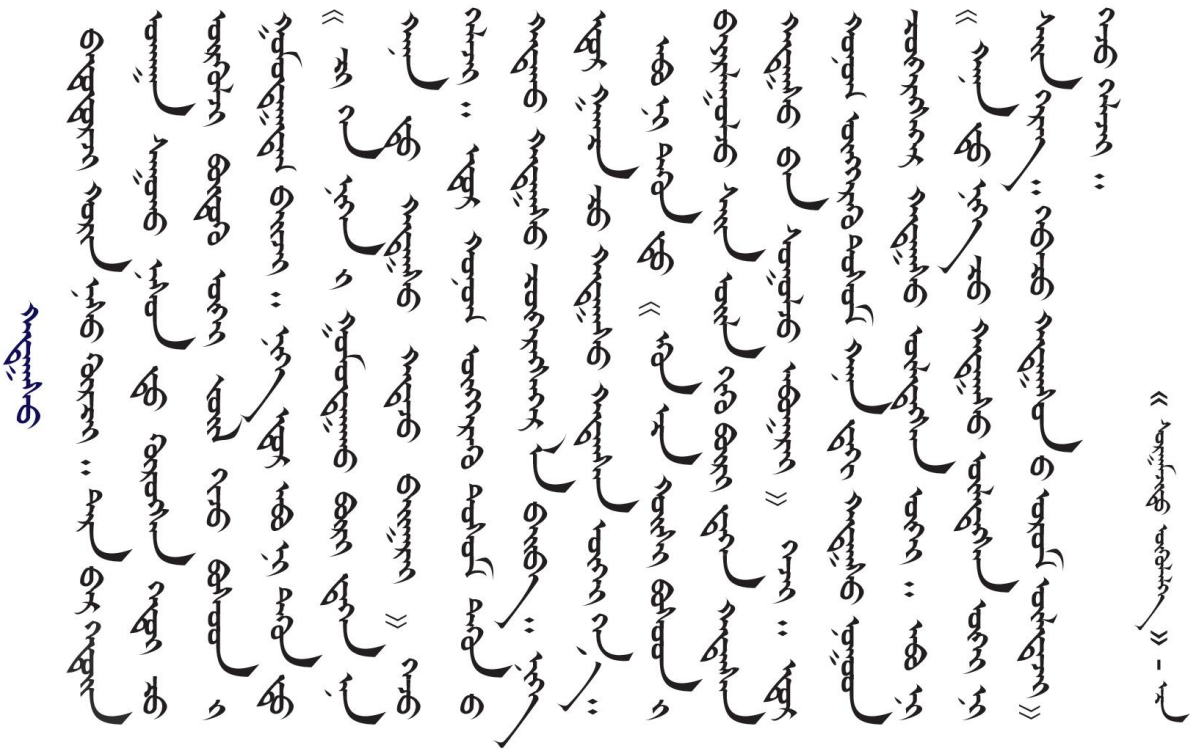
Д 25 **а.** Эртний сургаалыг уншин, хуулж бичээрэй.



б. Оньсогыг таагаад, үндэсний бичгээр бичээрэй.

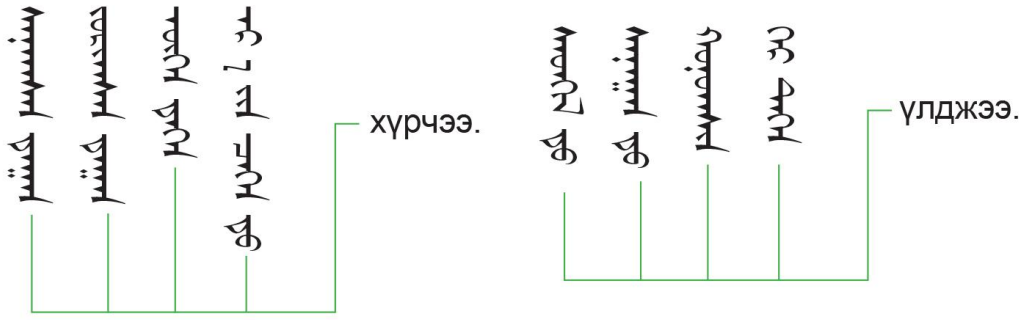
Урту цаган хэүхэн
Ухилан хайилан сагуба. (...)
Гагца исхүлүгэд модун-ду гарба. (...)
Эмүсүгсэн хубцасу-йи ни тайилху-ду
Өбэр-үн эрхэ үгэи ухилаба. (...)
Тосу-йи ни абугад торх-а-йи ни хайаба. (...)

Д 26 **а.** Эхийг уншаад, асуултын дагуу ярилцаарай. **б.** « - ᠮᠠ, - ᠮᠤ » нөхцөлтэй үгийг түүж бичээрэй.

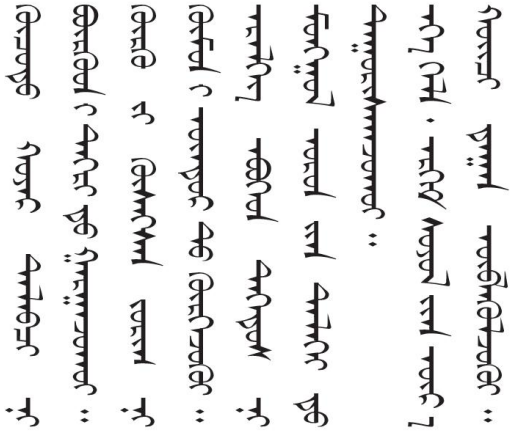


1. Хадаасны ором үлдсэнийг чи юу гэж тайлбарлах вэ?
2. Хадаас хадах болон хадаас сугалах бүрд юу бодогдсон вэ?
3. Аавын зорилго юу байсан бол?

в. Кириллээр өгсөн үйл үгийг эхээс олоод, өгүүлбэр болгон бичээрэй.



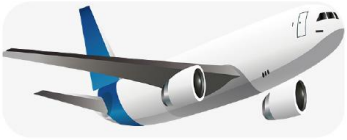
Д 27 **а.** Шүлгийг хуулж бичээд, "**-жээ, -чээ**" нөхцөлтэй үйл үгсийг олоорой. **б.** Галигийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, үйл үгсийг « - ᠵᠡ · - ᠴᠡ » нөхцөлөөр хувилгаарай.



үйилэдчүхүи	олжухуи
нагадчухуи	хижүхүи
гарчухуи	хэлэжүхүи
хүрчүхүи	өблэжүхүи
абчухуи	йабужухуи
босчухуи	ирэжүхүи

Д 28 Өгүүлбэр зохион, үндэсний бичгээр бичээрэй.

жолооджээ нисчээ иджээ ургажээ





хөдөлжээ явжээ тарьжээ түүжээ

Санамж

Өнгөрсөн цагийн -жээ « - ᠵᠡ » нөхцөлийг эгшиг болон зөөлөн дэвсгэр гийгүүлэгчээр төгссөн үндсэнд,-чээ « - ᠴᠡ » нөхцөлийг хатуу дэвсгэр гийгүүлэгчээр төгссөн үндсэнд бичнэ. Эртний бичиг зохиолд « - ᠵᠠᠢᠨ · - ᠵᠠᠶ », « - ᠴᠠᠢᠨ · - ᠴᠠᠶ » гэсэн хэлбэрээр тохиолдоно.

Д 29 **а.** Эхийг уншаад, « -ᠡᠢ ᠭ » нөхцөлтэй үгсийг түүж бичээд, « -ᠥᠭ » нөхцөлөөр хувилгаарай.

ᠰᠡᠶᠢᠳᠡᠭ ᠶᠡᠬᠡ ᠪᠠᠶᠢᠨ ᠬᠦᠮᠦᠨ ᠪᠠᠶᠢᠵᠤ ᠪᠠᠶᠢᠨ ᠭᠡᠵᠦ ᠲᠡᠭᠡᠭᠡᠳ

Д 31 **а.** Кириллээс үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй. **б.** "**үйлд-, хүс-, чад-, цогцол-**" гэсэн үйл үгсийг "**-на[4], -лаа[4]**" нөхцөлөөр хувилгаарай.

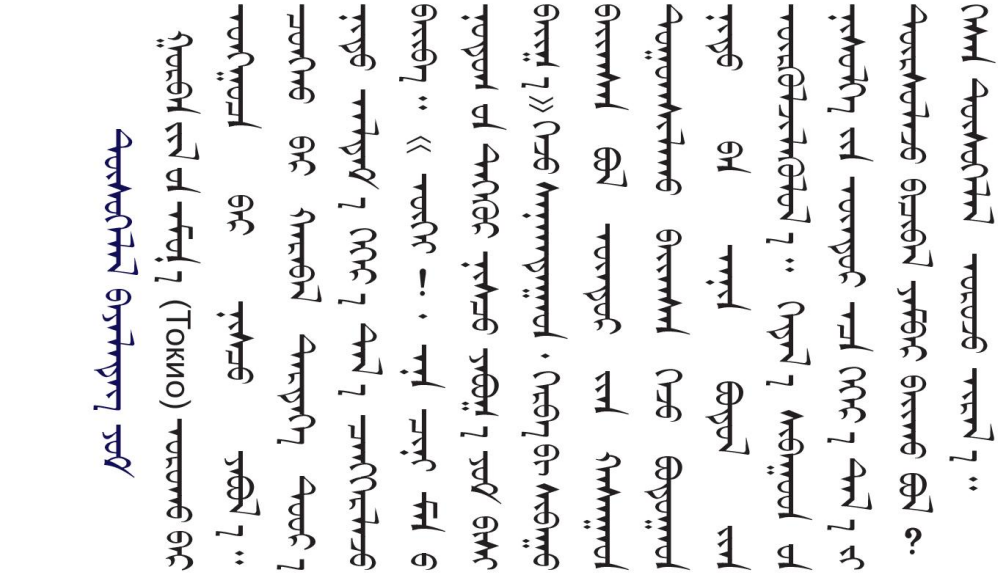
Эрдэм сурч шударгаар зүтгэж олондоо тус үйлдмүй.

Дэлхий дахины хүн тэгш адил сайн болтугай хэмээн хүсмүй.

Гагцхүү арвилан хичээвээс ариун цэвэр болон чадмуй.

Гагцхүү уучлан энэрвээс агуу их буян цогцолмуй.

Д 32 **а.** Эхийг уншиж ойлгоод, галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй. **б.** "**Эхлэх ... Ер нь аливаа зүйлийг эхлэх амаргүй. Тэр тусмаа зохиолыг эхлэх хамгийн хэцүү**" гэсэн цогцолборын утгыг эхийн гол санаатай холбон тайлбарлаарай.

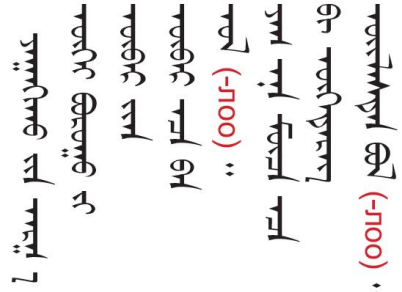


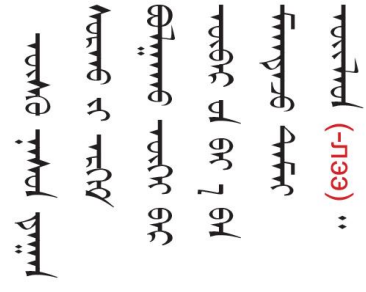
Нигэ лэ мэдэгсэн би өбэр-и-бэн шонгхур шибагу болугад хэгэр-э тал-а-йин дэгэгүр элин халин нисчү йабуг-а-бар ургугулун бодужу йабул-а.

Олан жил-үн эмүнэхи мэдэрэмжи мани сэрижү, роман-ийан шибагуд-ун нисүлгэ-йин өндүр-эчэ эхилэбэл йамбар бол? гэсэн сонигучи бодул толугаи-ду эргилдүл-э. Монггул-даган буцажу ирэгсэн орои-даган бичиг-үн ширэгэн-дэгэн сагугад шигуд ла "Элин халин-а. Шунгбана-а. Дэгүлин нисүн-э" хэмэн бичигэд эхилэгсэн дэ. Г. Мэнд- Ооёо

в. Эхээс "**-лаа[4]**" нөхцөлөөр төгссөн гурван үйл үгийг олоод, "**-на[4]**" нөхцөлөөр хувилгаарай.

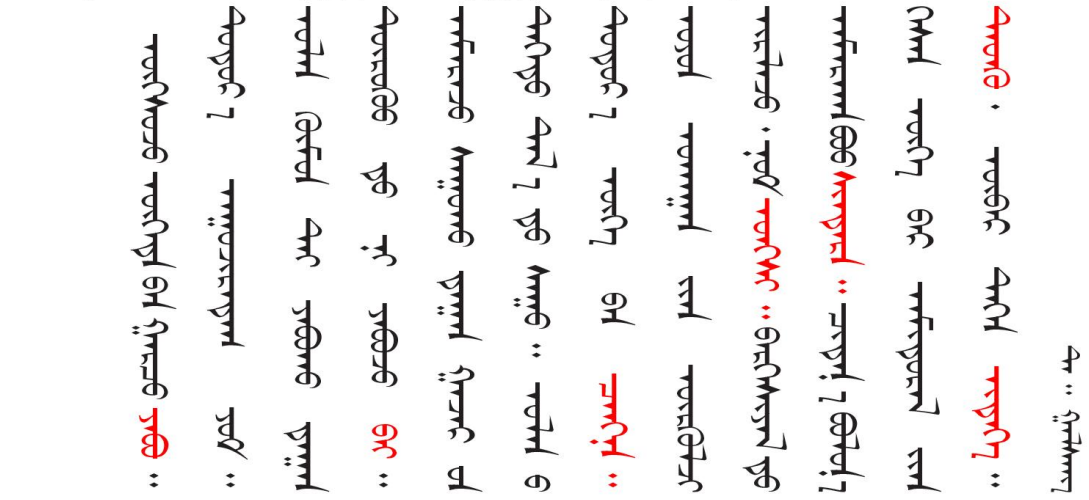
Д 33 Сургаал үгийг уншаад, хуулж бичихдээ "**-лаа[4]**" нөхцөлийг зөв дагуулаарай.





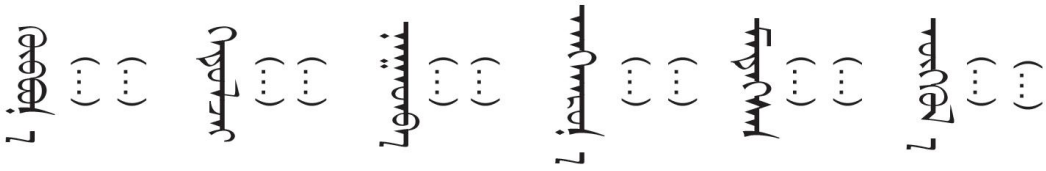
ЮУ СУРСНАА ШАЛГАЦГААЯ.

Эхийг уншиж ойлгоод, даалгавруудыг гүйцэтгээрэй.

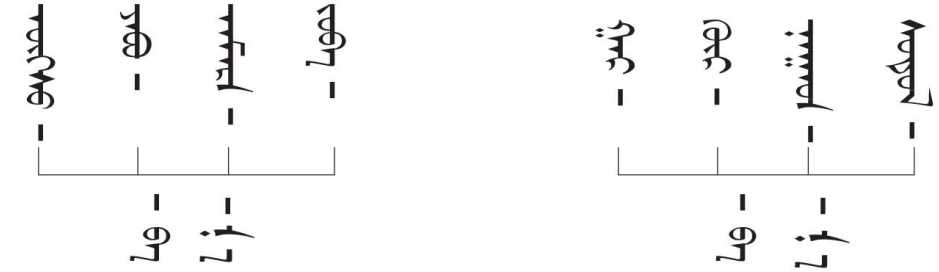


1. Онцолсон үгсэд цагаар төгсгөх « -ᠲᠤ ᠂ ᠳᠤ ᠂ ᠳᠦ ᠂ ᠲᠦ » нөхцөлийг залгаарай.

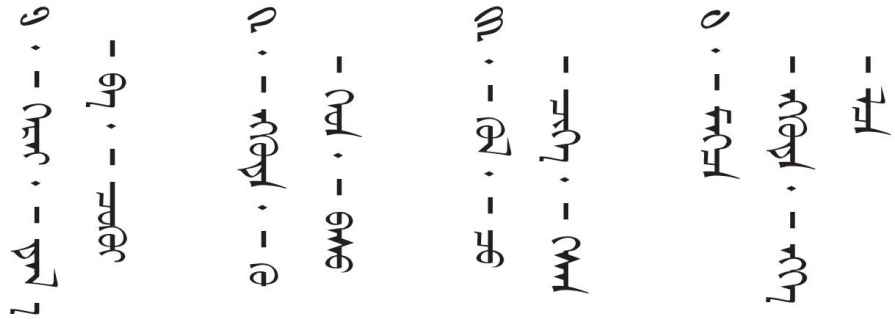
2. Дараах үйл үгсийн хувиллыг ажиглаад, ижил дүрмээр бичигдсэн үг тус бүр хоёрыг олж бичээрэй.



3. Дараах үгсийг өгсөн нөхцөлөөр хувилгаарай. Аль нь холбох эгшгийн дүрмээр бичигдэх вэ?



4. “**Өг -**” гэсэн үйл үгэнд холбох эгшгийн дүрмээр залгах бүлэг нөхцөлийг олж, залгаарай.



V БҮЛЭГ ӨӨРИЙГӨӨ ТАНЬЯ.

Өөрийгөө танин мэдэхүйн сэдэвт эх уншиж ойлгох

Эдгээр үгсийг сонсоод, хэлэх

- Өөрийгөө танин мэдэхүйн сэдэвт эх уншиж ойлгох
- Өөрийгөө танин мэдэхүйн сэдэвт эх уншиж ойлгох
- Өөрийгөө танин мэдэхүйн сэдэвт эх уншиж ойлгох

ДҮРС ЯЛГАН БИЧДЭГ ҮГСИЙГ МЭДЭХ

Д 1 **а.** Эхийг уншаарай. **б.** Онцолсон үгсийг хичээнгүйлэн бичээд, утгыг холбоо үгээр илэрхийлээрэй.

Дутагдлаас ангид байхын тулд яах ёстойг уншиж мэдье.

в. Холбоо үгийг хуулж бичихдээ цэгийн оронд тохирох үгийг дээрх эхээс олоорой.

Д 2 **а.** Холбоо үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.
б. Үгийн утгын тайлбарыг үндэсний бичгээр бичээрэй.

авдрын ёроол
савын ёроол
хувингийн ёроол
далайн ёроол

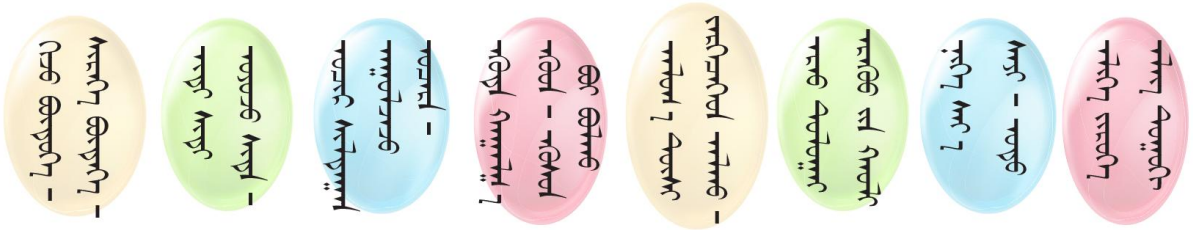
ёроолыг нь харах
ёроолгүй саванд юм тогтохгүй
ёроол мэдэхгүй хүн оройгоос нь барьдаг
ёс мэдэхгүй хүн ёроолоос нь барьдаг



иругар-ёроол

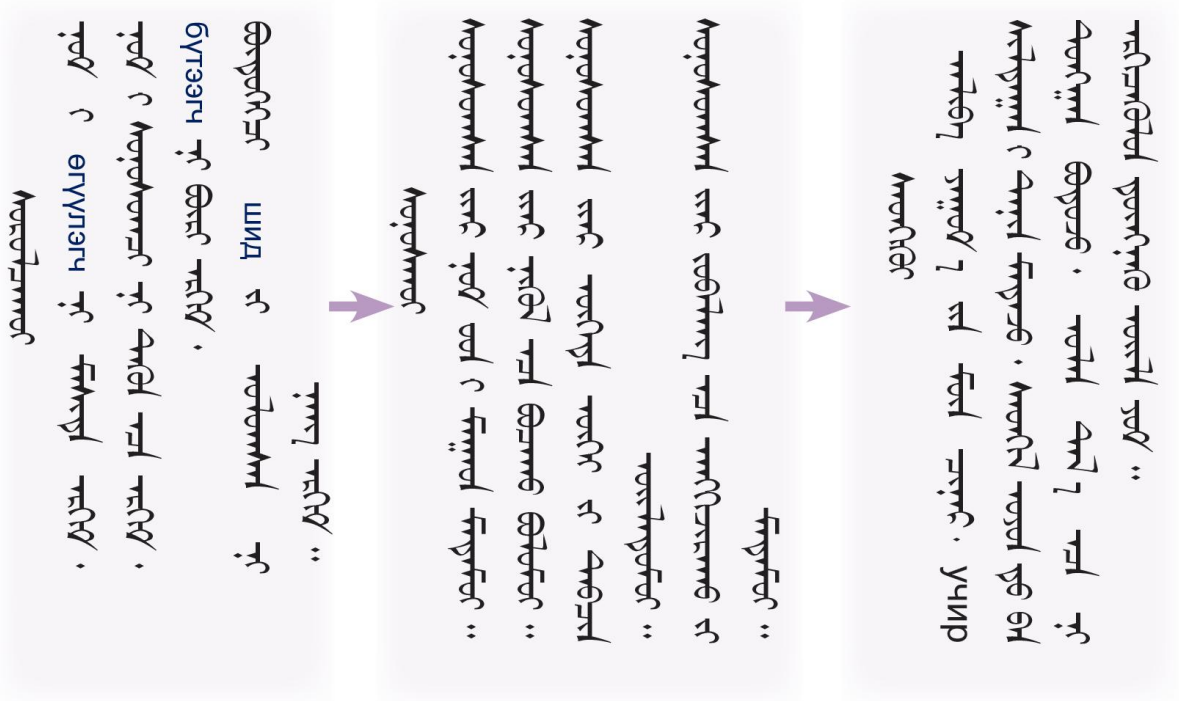
Авдар-а саба зэргэ йагуман-у хабхаг амасар нөгүгэ этэгэд-үн битэгүү тал-а; авдар-а-йин иругар, хубинг-ун иругар.

Д 3 **а.** Дүрс ялган бичсэн холбоо үгсийг хичээнгүйлэн бичээд, нүдлэн тогтоогоорой.

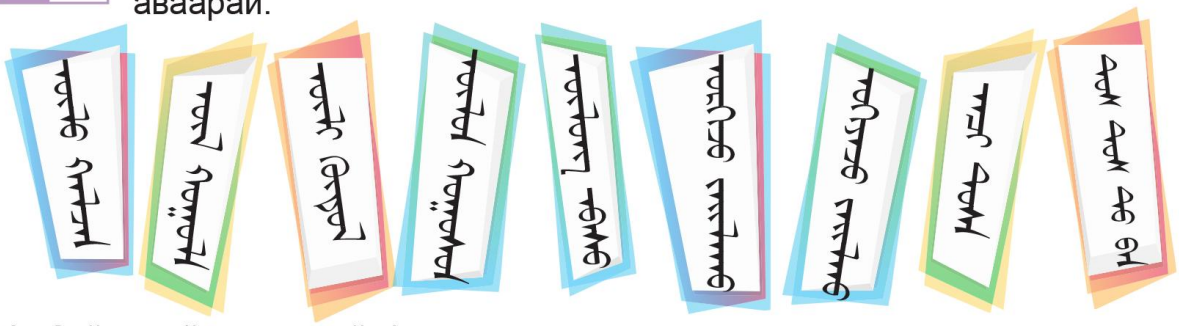


б. Мунхгийн гэмээс ангижрахуйн тухай сургаалыг уншаарай.

в. Хичээнгүйлэн бичихдээ кириллээр өгсөн үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.



Д 4 **а.** Дараах үгсийг уншаад, кириллээр хөрвүүлэн, утгыг мэдэж аваарай.



б. Зүйр үгийг үндэсний бичгээр бичихдээ кириллээр өгсөн үгсийг дээрх холбоо үгсээс олоорой.



в. Холбоо үг, зүйр цэцэн үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

өөр ондоо	өөр бусад
өөрийн нутаг	өөр сургууль
өөр хоорондоо	өөрийн гэр
өөр өнцөг	өөрийн юм
өөрийн буруу	өөр дүүрэг
өөрийн тус	

Өөрөө гэсэн нь ганцаараа
Өөрсдөө гэсэн нь олуулаа

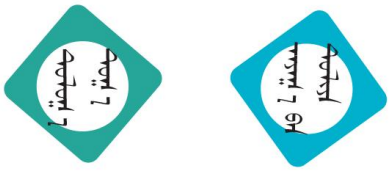
Өөрийн санаа өөртөө зөв
Өрөөл даавуу өмдөндөө зөв

Өөрийн газар дулаахан
Хүний газар хүйтэн

Д 5 Зүйр цэцэн үгийг уншаад, үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

Долоо дахин хэмжиж
Нэг удаа хайчил.

Хуур мэдэхгүй бол чихийг нь битгий мушги
Хууль мэдэхгүй бол хэрэг битгий шүү.



Хуурсан будаа чулуугүй
Хуурамч хүн нөхөргүй.



Долоохгүй бол гашууныг мэдэхгүй
Доголохгүй бол зовлонг мэдэхгүй.

Д 6 **а.** Үндэсний бичгээр бичсэн үгсээс дараах холбоо үгийг олж уншаад, хуулан бичээрэй.

(1) бялдууч хүн, (2) эр бяр, (3) гэнэтийн цохилт, (4) гүйж харайх, (5) гуйж гувших, (6) оноо дүн, (7) дэд бодь, (8) найм ес, (9) ноднин уржнан, (10) нус нулимс, (11) өвдөг тохой, (12) өвдөх шаналах, (13) өнөө маргааш, (14) дунд сургууль,

( ) ᠳᠤᠮᠳᠠ ᠰᠤᠷᠭᠤᠤᠯᠢ
( ) ᠨᠤᠮᠤᠭᠤᠷ ᠨᠢᠯᠢᠮᠰ
( ) ᠰᠠᠶᠢᠬᠠᠨ ᠬᠦᠮᠦᠨ
( ) ᠡᠷ ᠪᠠᠶᠢᠷ
( ) ᠥᠨᠥᠭᠡ ᠮᠠᠷᠭᠠᠭᠰᠢ
( ) ᠥᠪᠳᠥᠭ ᠲᠤᠬᠤᠢ
( ) ᠥᠪᠳᠥᠬ ᠰᠠᠭᠠᠯᠠᠬ
( ) ᠭᠦᠢᠵ ᠬᠠᠷᠠᠢᠬ
( ) ᠭᠤᠢᠵ ᠭᠤᠪᠰᠢᠬ
( ) ᠳᠤᠮᠳᠠᠳ ᠰᠤᠷᠭᠤᠤᠯᠢ
( ) ᠳᠤᠭᠤᠷᠢᠭ ᠤᠷᠵᠢᠨᠠᠨ
( ) ᠥᠪᠳᠥᠭ ᠲᠤᠬᠤᠢᠯᠳᠠᠬ

б. Дараах үгсийн утгыг оноож бичээрэй.

ᠡᠷᠡᠮ ᠪᠠᠭᠠᠵ ᠶᠡᠷᠡᠮ
өрөм багаж
сүүний өрөм

ᠡᠷ ᠬᠦᠨ ᠡᠷᠵ ᠬᠠᠢ
эр хүн
эрж хай

ᠳᠤᠩ ᠤᠨᠤᠭᠠ ᠳᠤᠩ
дүн оноо
дээлийн оноо

ᠨᠥᠮᠥᠷ ᠭᠠᠵᠠᠷ ᠳᠡᠭᠡᠯᠡᠭᠡ ᠨᠥᠮᠥᠷ
нөмөр газар
дээлээ нөмөр

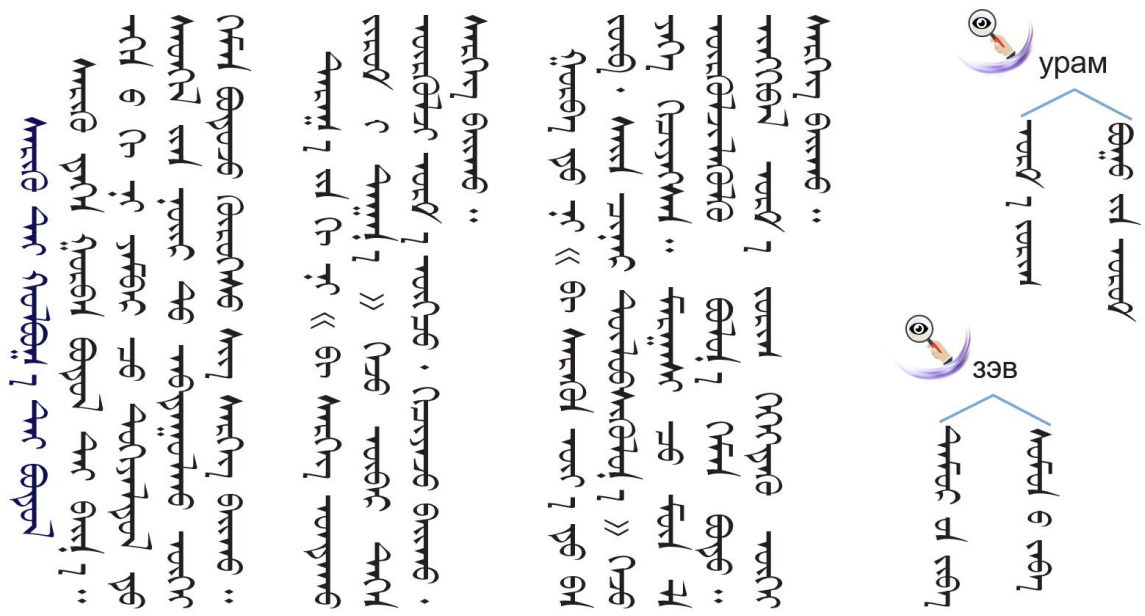
ᠬᠦᠵᠦᠩ ᠰᠢᠯ ᠰᠢᠯ ᠲᠣᠯᠣ
хүзүүний шил
шил толь

Д 7 Дараах эхийг уншаад, хичээнгүйлэн бичээрэй. “**Сэрүүн, гэгээн**” гэдэг үгийн утгыг тогтоогоорой.



ᠡᠷᠳᠡᠨᠢ ᠭᠡᠭᠡᠭᠡᠨ ᠭᠡᠭᠡᠭᠡᠨ ᠪᠤᠯᠤᠭᠠᠨ ᠳᠤᠭᠤᠷᠢᠭ ᠤᠷᠵᠢᠨᠠᠨ ᠰᠠᠶᠢᠬᠠᠨ ᠬᠦᠮᠦᠨ ᠪᠠᠶᠢᠷ ᠪᠠᠶᠢᠷᠲᠠᠢ

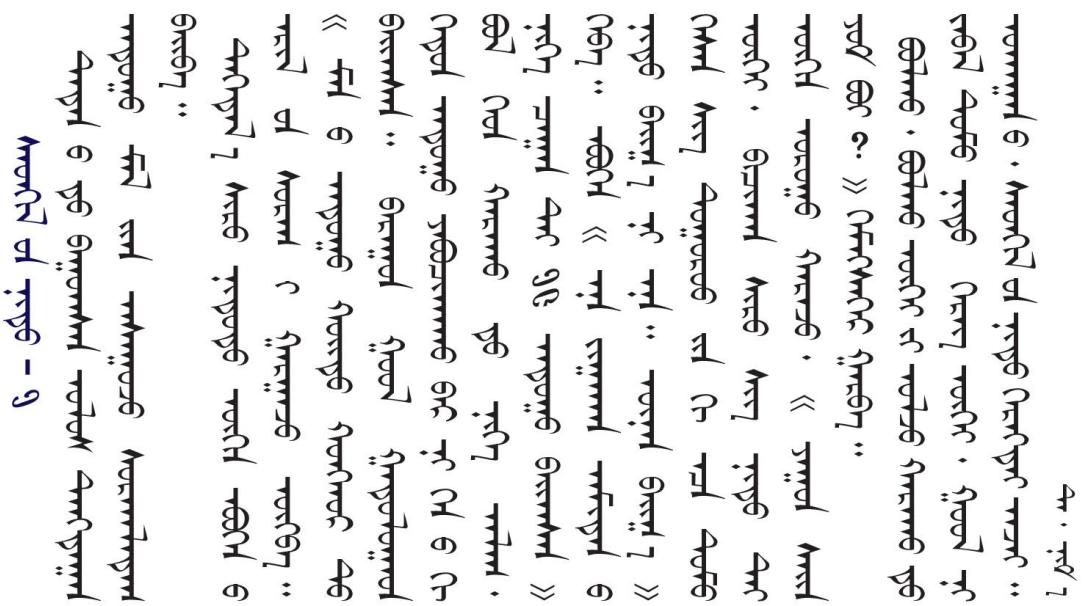
Д 8 **а.** Эхийг уншаад, "**Маргааш үргэлжлүүлэх бодол юу вэ?**" гэдгийг ярилцаарай. **б.** Урам өгөх үгсийг эхээс хуулж бичээрэй.



Уншиж мэдсэнээс өөртөө тусган авч хэрэгжүүлэх хэрэгтэй. Асангагийн эх зохиолоос эшлэн авав.

Д 9 **а.** Эхийг уншаад, хичээнгүйлэн бичээрэй. **б.** Дүрс ялган бичсэн үгсийг хуулж бичээд, тогтоогоорой.

А.



Б.



в. Холбоо үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

нүд орой дээр гарах, эх эцэг, эх орон, усны эх, номын эх, эх зохиол, эхний эгнээ, эхний цаг, нүд алдах, цохиж нүдэх, цай нүдэх

Д 10 Эхийг уншаад, онцолсон үгсийн утгыг холбоо үгээр илэрхийлж бичээрэй.

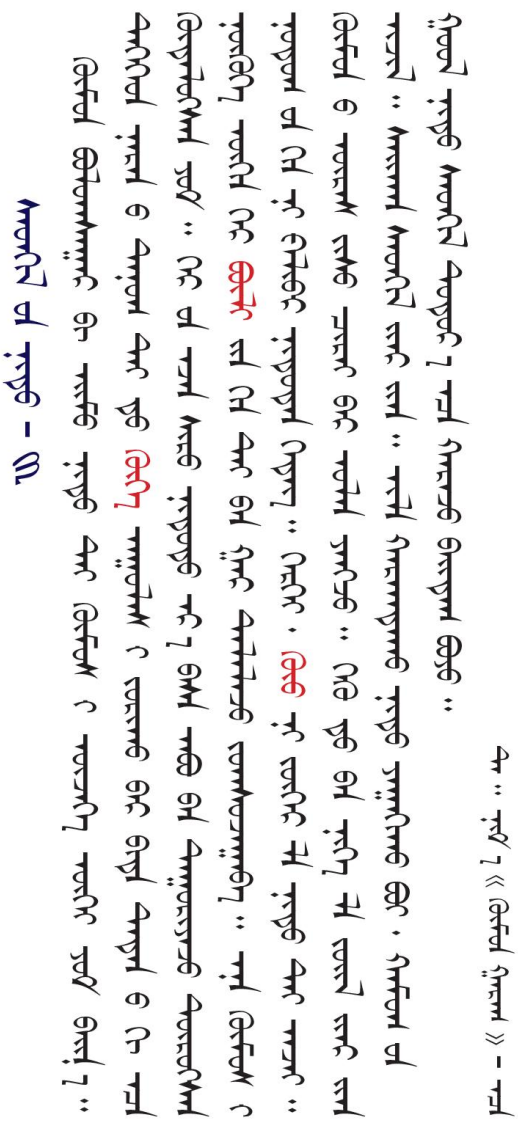
А.

Д 11 Өгүүлбэрүүдийг хуулж бичихдээ кириллээр бичсэн үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, дуудлага ижил, бичлэг өөр үгсийг нүдлэн тогтоогоорой.

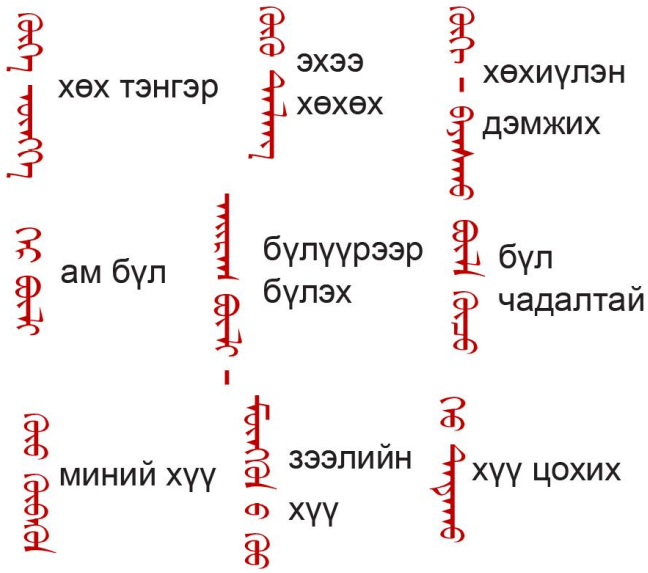
Д 12 Үгийн утга ялгаж бичсэнийг зөв оноож тохируулаарай.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
өөр	өөрийн	дуу	дуу	хужир	тийм	аарц	тэмцээн
ондоо	нутаг	хөгжим	чимээ	шүү	шүү	шүү -	шүү-
а.	б.	в.	г.	д.	е.	ё.	ж.

Д 13 **а.** Эхийг уншаад, **"сэтгэлийн нүд 1, 2"** эхүүдтэй харьцуулан ярилцаад, хуулж бичээрэй. **б.** Эхээс "**охин, шүр**" гэсэн үгсийг олоод, нүдлэн тогтоогоорой.



в. Эхэд онцолсон "**хөх, бүл, хүү**" гэсэн үгсийн бичлэгийг нүдлэн тогтоогоод өгсөн холбоо үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.



г. Дараах холбоо үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, утгыг ярилцаарай.

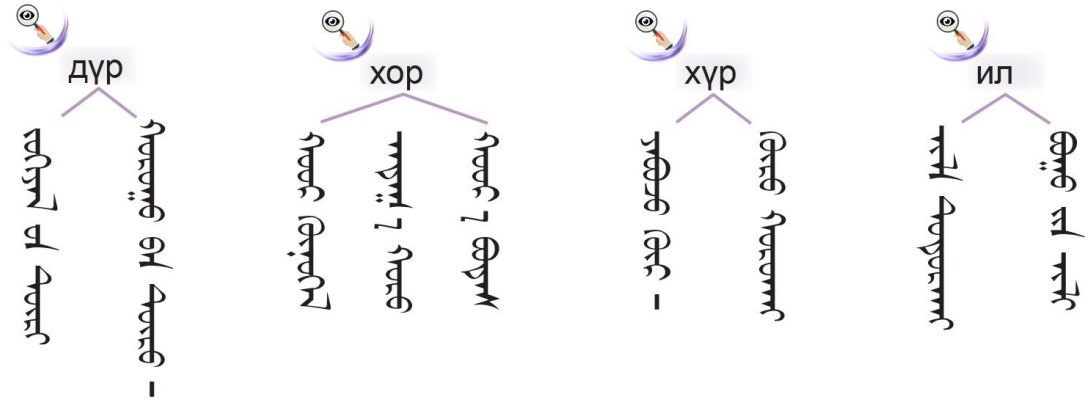
нүд ам	гар сунга-
нүд хөмсөг	гар алдал-
нүд сормуус	гар мухар
цай нүд-	гадагш гар-
хаалга нүд-	орж гар-
гар хөл	орхиод гар-
гар тос-	хаяад гар-

Д 14 **а.** Оньсогыг таагаад, үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй. **б.** Дүрс ялган бичдэг үгсийг хуулж бичээд, тогтоогоорой.

А.

Өдөр гэрийн манаа	Үйрмэг хоолтой	Гэрт дэгээ
Шөнө малын манаа. (...)	Үүдэнд суудалтай. (...)	Гадаа дугуй. (...)

Б.



Д 15 **а.** Эхийг уншаад, “**Харамгүй сэтгэлээр өгвөөс юухан ч гэсэн өглөг болдог. Хэрэв харам сэтгэл төрвөөс уулын чинээ алт өгсөн ч туулайн чинээ сэтгэлээс дорд буюу”** гэдгийн учрыг тайлбарлаарай.

б. Эхээс "**хар, суу**" гэсэн үгсийг олоод, утгыг холбоо үгээр илэрхийлээрэй.

в. Эхийг хичээнгүйлэн бичээд, “**өглөг**” гэдэг үгийн утга, бичлэгийн ялгааг тогтоогоорой.

г. Дараах үгсийг бичээд, бичлэгийг тогтоогоорой.

Д 16 Эхийг хуулж бичихдээ “**өглөгч**” гэдэг үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.



Хятадын Их Хэрэм нь Хятадын хойд хэсэгт оршдог. Их Хэрэм нь Хятадын 15 мужийг дайран өнгөрдөг. Их Хэрэмийн урт нь 21 мянга 196 километр (өглөгч) юм. Их Хэрэмийг МЭӨ 7 - 5 дугаар зуунд (километр) (өглөгч) барьж эхэлсэн. Их Хэрэмийг барихад олон мянган хүн (километр) (өглөгч) оролцсон. Их Хэрэмийг барихад олон мянган хүн (километр) (өглөгч) оролцсон.

Д 17 “**Хэрэм**” гэсэн үгийн бичлэгийг нүдлэн тогтоогоод, эхийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

Цагаан хэрэм

Хүннү нарын довтолгооноос хамгаалан хятадууд нутгийнхаа хойд хилийн өндөрлөг газрыг дагуулан, их цагаан хэрмийг барьж эхэлжээ. Энэ хэрмийг олон жилийн турш барьж байгуулсан бөгөөд эдүгээ сая сая жуулчны нүд хужирлах болжээ.

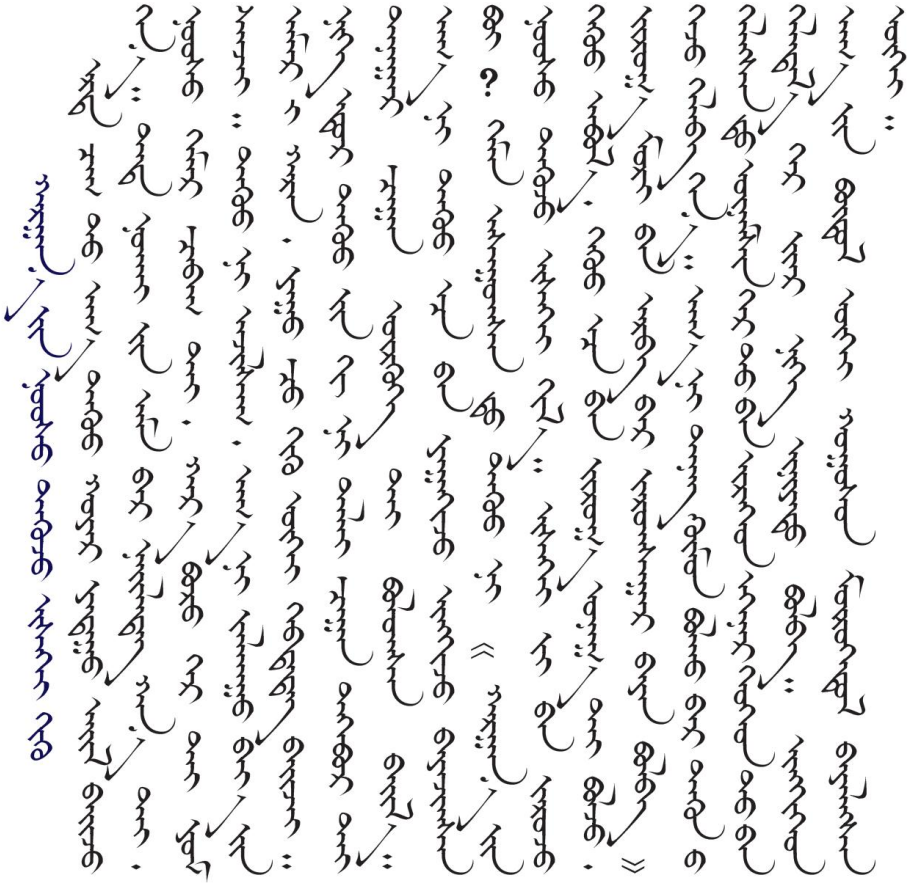




Хэрэм

Шилмүүст ой модонд амьдардаг жижиг амьтан, сүүл урт, үс сахлаг, чих урт, зүс нь дулаан цагт улаан бор, хүйтэн цагт хар саарал болж хувирна.

Д 18 **а.** Дараах эхийг уншаад, “**хий**” гэсэн үгийн утгын ялгааг ойлгож, бичлэгийг тогтоогоорой. **б. "Нохойн амаар нийлэх"** гэсэн хэлц үг бүхий өгүүлбэрийг олж бичээд, утгыг тайлбарлаарай.



Харганы ноос

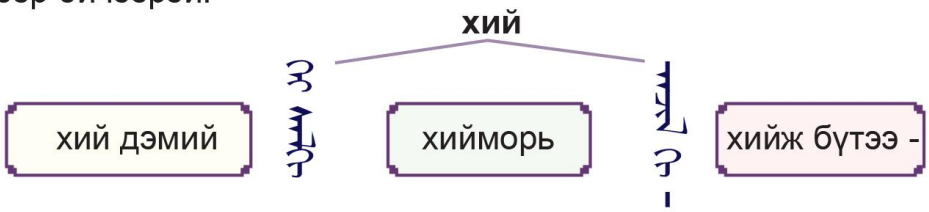
Хонь мал бэлчихэд хэвэл орчмын ноосноос харганад торж үлдсэн үс хялгас



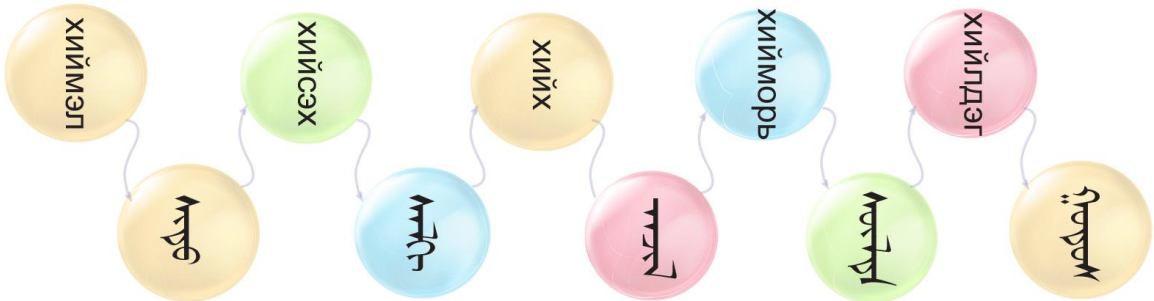
Харгана

Модорхог ургамлын нэгэн төрлийн ерөнхий нэр.

в. "**Хий**" гэсэн үгийн бичлэгийг нүдлэн тогтоогоод, холбоо үгийг үндэсний бичгээр бичээрэй.



Д 19 Дараах үгсийг холбоо үг болгон хуулж бичихдээ кириллээр бичсэн үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.



Д 20 **а.** Эхийг уншаад, “**хаах**” гэсэн үгийг олж бичээд, “**хонины хаа, хаа гуя, хаа хамаагүй**” гэсэн нэр үндсээс ямар ялгаатайг хэлээрэй.

ᠬᠠᠭᠠᠭᠤᠷ ᠬᠤᠷᠤᠭᠤ ᠮᠠᠯᠠᠭᠠᠢ ᠲᠠᠢ ᠂᠂ ᠬᠤᠨᠢᠨ ᠤ ᠬᠠᠭᠠ ᠂ ᠬᠠᠭᠠ ᠭᠤᠶᠠ ᠂ ᠬᠠᠭᠠ ᠬᠠᠮᠠᠭᠠᠭᠦᠢ ᠂᠂

б. Үгийн утгын тайлбарыг үндэсний бичгээр бичээрэй.



ᠬᠡᠪᠯᠡᠯ

(чираа) царай

Жисүү чираа гэдэг үгэ ни үндүсүн-үү бичиг-түү чираа гэжү бичигдэдэг уламжилалту бичилгэ-тэи үгэ йум.

Д 21 Галигийг үндэсний бичгээр бичээд, оньсогыг уншиж таагаарай.

ᠭᠣᠵᠤᠭᠤᠷ ᠰᠣᠪᠬᠤ ᠮᠠᠯᠠᠭᠠᠢ ᠲᠠᠢ
ᠠᠯᠲᠠᠨ ᠥᠩᠭᠡ ᠶᠢᠨ ᠬᠦᠷᠮᠡ ᠲᠡᠢ
ᠭᠤᠤᠯᠢᠨ ᠵᠠᠨᠳᠠᠨ ᠪᠦᠷᠢᠢ ᠲᠡᠢ
ᠭᠤᠷᠪᠠᠨ ᠴᠠᠭ ᠤᠨ ᠬᠤᠷᠠᠯ ᠲᠠᠢ ᠂᠂

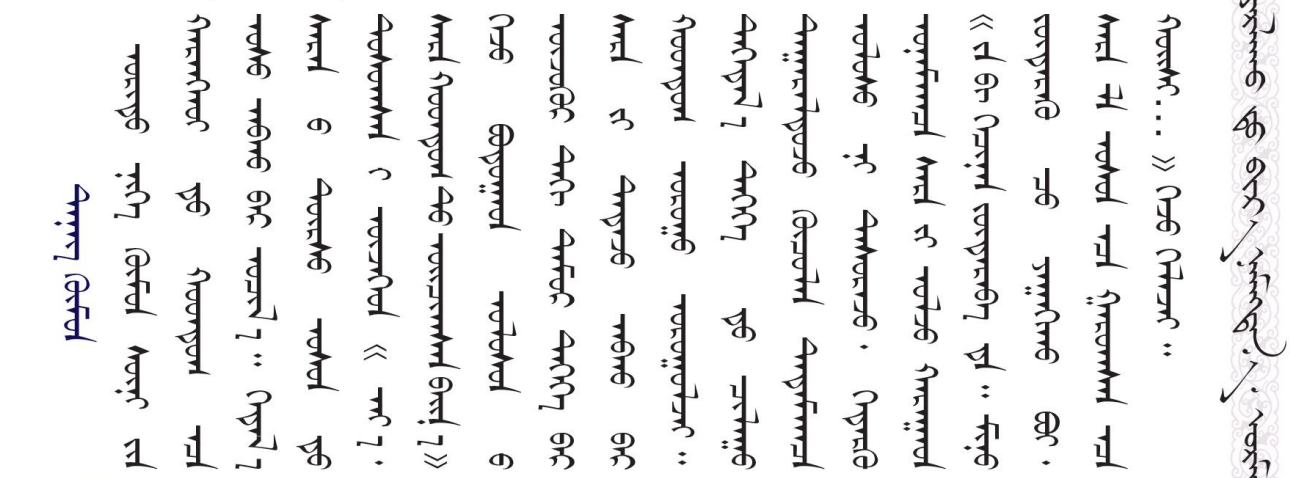
ᠪᠠᠭ ᠤᠯᠠᠭᠠᠨ ᠴᠡᠴᠡᠭ ᠢ
ᠣᠷᠣᠢ ᠳᠡᠭᠡᠷ ᠡ ᠪᠡᠨ ᠬᠠᠳᠬᠤᠵᠤ
ᠪᠡᠢ ᠡ ᠳᠤ ᠪᠡᠨ ᠡᠮᠦᠰᠦᠭᠡᠳ
ᠪᠠᠷᠬᠢᠷᠠᠬᠤ ᠳᠠᠭᠤ ᠪᠠᠷ ᠢᠶᠠᠨ ᠰᠡᠷᠢᠭᠡᠨ ᠡ ᠂᠂



ᠬᠡᠪᠯᠡᠯ

Баг улаган цэцэг-и
орои дэгэр-э-бэн хадхужу
Бэи-э-дү-бэн эмүсүгэд
Бархираху дагу-бар-ийан сэригэн-э.

Д 22 **а.** Дараах эхийг уншаад, хүний сэтгэлийн тухай юу гэж тайлбарлах вэ? **б.** Эхээс "**сар**" гэсэн үгийг олж, утгыг холбоо үгээр илэрхийлээрэй.



Д 23 Дараах холбоо үгийн утыг ярилцаад, хичээнгүйлэн бичээрэй.

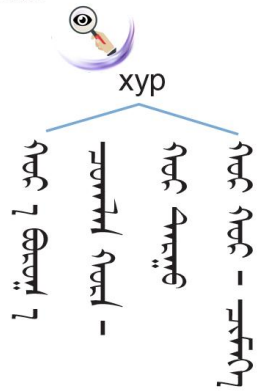


Д 24 Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

Сара мандуба. Унаг-а тамагалаху сар-а эдүр-и тоблаба. Сар шибагу модун-у орои-ду эдүржин сагун-а. Сар сар хихү дагу-бар цочин сэрибэ.

Д 25 Үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, утгыг тайлбарлаарай.

хур азарга	хур өвс	хуран цуглах
хур тарга	хур буух	мал хурах
хур баян	хур орох	тоос хурах
хур хөрөнгө	хур ус	хурал хурах
хур хүч	хур тунадас	хуран чуулах
хур тариа	хурын үүл	ном хурах
хур чийг	хур бороо	гуниг хурах



(хура- хураху) хур- хурах

Хүмүн амитан болун йагумас-ун нигэ доор-а цуглаху, бөгэмнэрэхү: Хурагсан олан, буйан хураху, эгүлэ хураху, хони хураху, чису хураху, хураху цуглаху, ном хураху, хурал хураху

Д 26 **а.** Эхийг уншаад, компьютер тоглоомыг хэтрүүлэх нь ямар хор уршигтай болохыг өгүүлсэн хэсгийг хуулж бичээрэй.



Компьютерийн хор

Компьютер (компьютерын) хэт их хэрэглэх нь хүний эрүүл мэндэд ихээхэн хор уршигтай. Компьютерийн дэлгэцээс гарч буй цацраг нь нүдний эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлдөг. Компьютерийн дэлгэцийг удаан хугацаагаар ширтэх нь нүдний ядаргаа ихэсгэдэг. Компьютерийн дэлгэцийг удаан

Д 28 Холбоо үгийг хуулж бичихдээ, “**нэр**” гэсэн үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

Д 29 **а.** Эхийг уншаад аливааг шийдэх арга ухааныг ойлгож өөртөө дүгнэлт хийгээрэй. **б.** Онцолсон үгийг ажиглаад, “**юм**” гэдэг үгийн утга бичлэгийн ялгааг нүдлэн тогтоогоорой. **в.** Эхийг хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй.

Д 30 **а.** Холбоо үгийг үндэсний бичгээр бичээрэй. **б**. Зүйр цэцэн үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

Юм хураавал хөрөнгө болно

Юм сонсвол хэрэг болно.

Юм сурах хэцүү

Мартах амархан

Юм үзэж

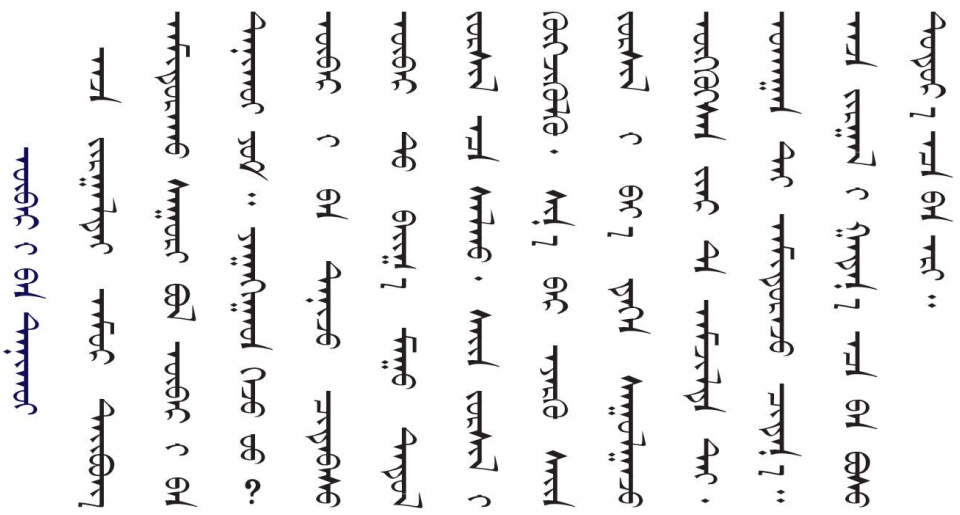
Нүд тайлах

Юманд учир

Модонд мөчир бий.

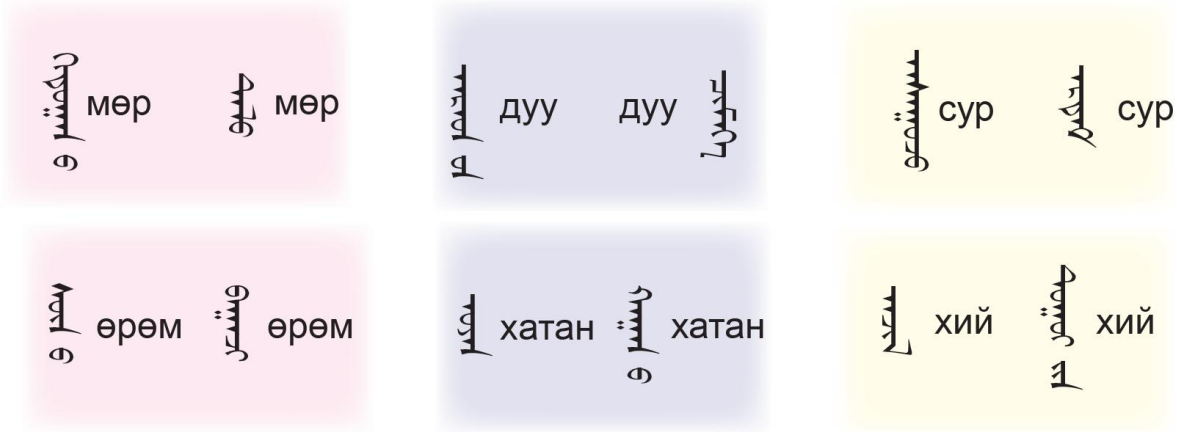
ЮУ СУРСНАА ШАЛГАЦГААЯ.

Эхийг уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.



1. Эхээс **"амар, суу, өөр, эр"** гэсэн үгсийг олоод, утгыг холбоо үгээр илэрхийлж бичээрэй.

2. Холбоо үгсийг уншаад, кириллээр бичсэн үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.



3. Дүрс ялган бичдэг бүлэг үгийг олоорой.

А. бүт, ан, суу, хүч, буу

Б. дал, мал, хур, хуур, хүр

В. тав, даам, эх, бөх, ав, өс, үс, хүс

Г. хана, нэр, шил

VI БҮЛЭГ ТАНИН МЭДЭХҮЙН ЕРТӨНЦӨӨР АЯЛЪЯ.

Шинжлэх ухаан, танин мэдэхүй, технологийн сэдэвт эхийг уншиж ойлгох

Эхлэл үе

- Тэнцвэрт байдал, орчин үеийн, хүний
- Хүний биеийн эрхтэн тогтолцоо, эрүүл мэнд,

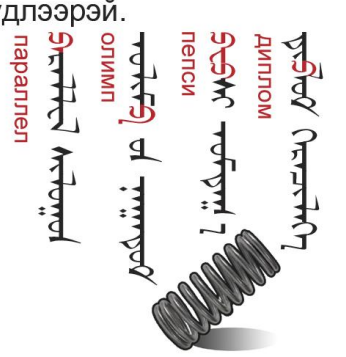
ГАДААД ҮГ, ӨГҮҮЛБЭРИЙГ ЗӨВ БИЧИХ

ᠯᠠᠪᠯᠠᠭᠤᠯᠬᠤ ᠵᠢᠨᠬᠡᠨᠡ ᠪᠢᠴᠢᠭᠰᠡᠨ ᠦᠭᠡ ᠨᠢ ᠭᠠᠳᠠᠳ ᠦᠭ ᠪᠤᠶᠤ ᠭᠠᠳᠠᠳ ᠦᠭᠡᠨᠦᠭᠡᠴᠢᠯᠡᠨ ᠪᠢᠴᠢᠭᠰᠡᠨ ᠦᠭᠡ

Д 2 **а.** Дармал, бичмэл үсгийг ажиглаад, хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй.

ПА ҮСЭГ											
П		ПА		ПЭ (ПЕ)		ПИ		ПО		ПУ, ПӨ, ПҮ	
бичмэл	latin	бичмэл	latin	бичмэл	latin	бичмэл	latin	бичмэл	latin	бичмэл	latin
ᡦ	p	ᡦᡝ	pf	ᡦᡞ	pw pw	ᡦᡟ	pш	ᡦᡠ	P	ᡦᡡ	Pi Pi
ᡦ	p	ᡦᡣ	pf	ᡦᡤ	pw	ᡦᡥ	pш	ᡦᡦ	P	ᡦᡧ	Pi
ᡩ	#	ᡩᡪ	pft	ᡩᡫ	pwA	ᡩᡬ	pшA	ᡩᡭ	P	ᡩᡮ	PA

б. Холбоо үгийг бичээд нүдлээрэй.



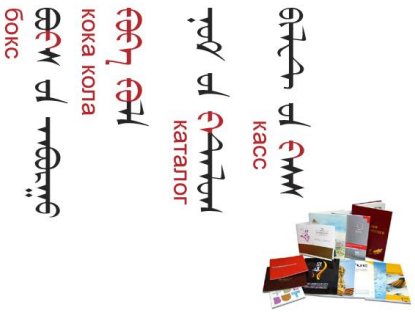
в. Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

Парис хота, Пагму гуваи, Португал улус, паланг-таи хубинг, под под дусуху, сабунг шампуни, Египет-үн пирамид, плита шала, принтер-ийэр хэблэхү, тэмүр пүрши.

Д 3 **а.** Дармал, бичмэл үсгийг ажиглаад, хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй.

КА ҮСЭГ											
К		КА		КЭ (КЕ)		КИ		КО		КУ, КӨ, КҮ	
бичмэл	latin	бичмэл	latin	бичмэл	latin	бичмэл	latin	бичмэл	latin	бичмэл	latin
ᡤ	\	ᡤᡝ	\f	ᡤᡞ	\w \w	ᡤᡟ	\ш	ᡤᡠ	—	ᡤᡡ	| i | i
ᡤ	\	ᡤᡣ	\f	ᡤᡤ	\w	ᡤᡥ	\ш	ᡤᡦ	—	ᡤᡧ	| i
ᡥ	i	ᡥᡪ	\fţ	ᡥᡫ	\wA	ᡥᡬ	\шA	ᡥᡭ	—	ᡥᡮ	| A

б. Холбоо үгийг бичээд нүдлээрэй.



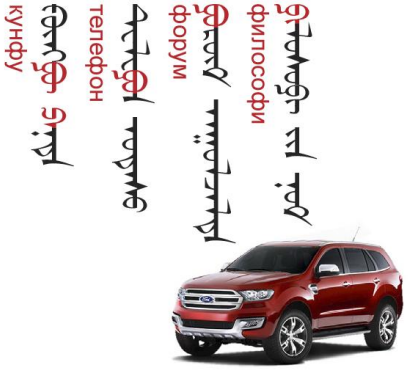
в. Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

Экологи-йин тэнгцэбүри, сакура цэцэг, Канада улус, курс дамжий-а, шихир шоколад, табун килограмм, кабели утасу, карго шиудан, жимис-үн компот.

Д 4 **а.** Дармал, бичмэл үсгийг ажиглаад, хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй.

ФА ҮСЭГ											
Ф		ФА		ФЭ (ФЕ)		ФИ		ФО		ФУ, ФӨ, ФҮ	
бичмэл	latin	бичмэл	latin	бичмэл	latin	бичмэл	latin	бичмэл	latin	бичмэл	latin
ᡨ	b	ᡨᡝ	qf	ᡨᡞ	qw qw	ᡨᡟ	qш	ᡨᡠ	Q	ᡨᡡ	Qi Qi
ᡨ	b	ᡨᡣ	qf	ᡨᡤ	qw	ᡨᡥ	qш	ᡨᡦ	Q	ᡨᡧ	Qi
ᡰ	@	ᡰᡪ	qfţ	ᡰᡫ	qwA	ᡰᡬ	qшA	ᡰᡭ	Q	ᡰᡮ	QA

б. Холбоо үгийг бичээд нүдлээрэй.



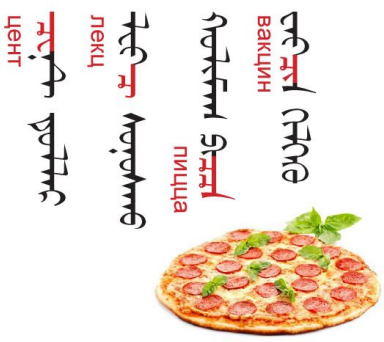
в. Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

Форд машин, марафон гүйүлтэ, файил нэгэгэхү, факс йабугулху, Филиппин улус, үйилэдбүри фабрик, Титта Руффо (Итали-йин дагучин).

Д 5 **а.** Дармал, бичмэл үсгийг ажиглаад, хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй.

ЦА ҮСЭГ											
Ц		ЦА		ЦЭ (ЦЕ)		ЦИ		ЦО		ЦУ, ЦӨ, ЦҮ	
ᠴᠡᠴᠡᠭ	bucimeg	ᠴᠠᠴᠠ	bucimeg	ᠴᠡᠴᠡᠭ	bucimeg	ᠴᠡᠴᠡᠭ	bucimeg	ᠴᠣᠴᠣᠭ	bucimeg	ᠴᠦᠴᠦᠭ	bucimeg
ᠮ	ᠨ	ᠮ	ᠨ	ᠮ	ᠨ	ᠮ	ᠨ	ᠮ	ᠨ	ᠮ	ᠨ
ᠮ	ᠨ	ᠮ	ᠨ	ᠮ	ᠨ	ᠮ	ᠨ	ᠮ	ᠨ	ᠮ	ᠨ
ᠮ	ᠨ	ᠮ	ᠨ	ᠮ	ᠨ	ᠮ	ᠨ	ᠮ	ᠨ	ᠮ	ᠨ

б. Холбоо үгийг бичээд нүдлээрэй.



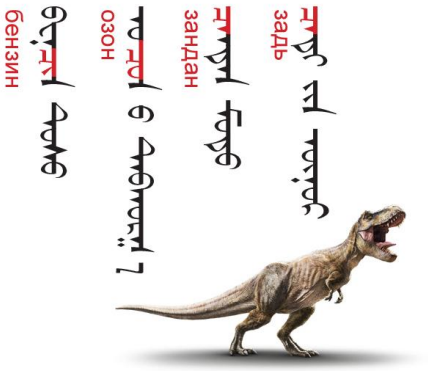
в. Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

Цилиндр дүрсү, концерт үзэхү, Франц улус, хорин дециметр, трапеци хэлбэри, улаган перец, цемент-үн үйилэдбүри, сонин-у редакц.

Д 6 **а.** Дармал, бичмэл үсгийг ажиглаад, хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй.

ЗА ҮСЭГ											
З		ЗА		ЗЭ (ЗЕ)		ЗИ		ЗО		ЗУ, ЗӨ, ЗҮ	
ᠵᠡᠵᠡᠭ	ᠵᠡᠵᠡᠭ	ᠵᠠᠵᠠ	ᠵᠠᠵᠠ	ᠵᠡᠵᠡᠭ	ᠵᠡᠵᠡᠭ	ᠵᠡᠵᠡᠭ	ᠵᠡᠵᠡᠭ	ᠵᠣᠵᠣᠭ	ᠵᠣᠵᠣᠭ	ᠵᠦᠵᠦᠭ	ᠵᠦᠵᠦᠭ
ᠮ	ᠰ	ᠮ	ᠰ	ᠮ	ᠰ	ᠮ	ᠰ	ᠮ	ᠰ	ᠮ	ᠰ
ᠮ	ᠰ	ᠮ	ᠰ	ᠮ	ᠰ	ᠮ	ᠰ	ᠮ	ᠰ	ᠮ	ᠰ
ᠮ	ᠰ	ᠮ	ᠰ	ᠮ	ᠰ	ᠮ	ᠰ	ᠮ	ᠰ	ᠮ	ᠰ

б. Холбоо үгийг бичээд нүдлээрэй.



в. Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

Физик-үн хичийэл, Ази тиб, телевиз-үн нэбтэрэгүлгэ, лимүзин машин, замбутиб-үн наран, дизайин-у мэргэжил, динозавр-ун музеи, резин бөмбүгэ.

Д 7 **а.** Дармал, бичмэл үсгийг ажиглаад, хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй.

ХА ҮСЭГ											
Х		ХА		ХЭ (ХЕ)		ХИ		ХО		ХУ, ХӨ, ХҮ	
ᠬᠡᠬᠡᠭ	bucimeg	ᠬᠠᠬᠠ	bucimeg	ᠬᠡᠬᠡᠭ	bucimeg	ᠬᠡᠬᠡᠭ	bucimeg	ᠬᠣᠬᠣᠭ	bucimeg	ᠬᠦᠬᠦᠭ	bucimeg
ᠷ	F~	ᠷ	F~e	ᠷ	F~w	ᠷ	F~i	ᠷ	F~o	ᠷ	F~oi
ᠷ	~	ᠷ	~e	ᠷ	~w	ᠷ	~i	ᠷ	~o	ᠷ	~oi
ᠷ	~A	ᠷ	~a	ᠷ	~wA	ᠷ	~I	ᠷ	~o	ᠷ	~oA

б. Холбоо үгийг бичээд нүдлээрэй.



в. Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

Хануи хота, Хенан мужи, Праг хота, хром гутул, Хавана, Хамбург, Ховард, Архимед.

Д 8

а. Дармал, бичмэл үсгийг ажиглаад, хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй.

ЛХА ҮСЭГ											
ЛХ		ЛХА		ЛХЭ (ЛХЕ)		ЛХИ		ЛХО		ЛХҮ, ЛХУ, ЛХӨ	
ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ
ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ
ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ
ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ	ᠯᡥ	ᠯᡥᠠ

б. Холбоо үгийг бичээд нүдлээрэй.

Лхүндэв Лхагва Лхам Лхас Лхүнрүб

в. Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

Лхүмбү, Далха, Милха, Лхүнрүб, Балхажаб, Лхажаб.



Д 9

а. Дармал, бичмэл үсгийг ажиглаад, хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй.

ЖА ҮСЭГ									
Ж		ЖА		ЖЭ (ЖЕ)		ЖИ		ЖО		ЖУ, ЖӨ, ЖҮ	
ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ
ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ
ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ
ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ	ᠵᡥ	ᠵᡥᠠ

б. Холбоо үгийг бичээд нүдлээрэй.

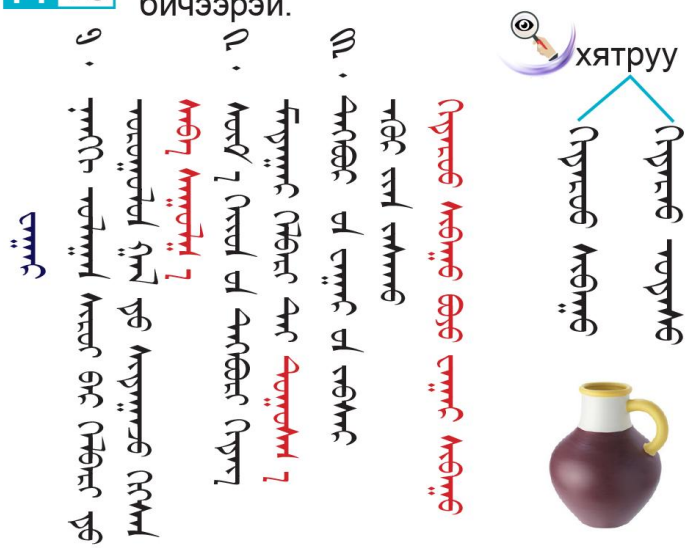
Жордон Жонсон Журнал Жорж Жан

в. Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

Жан, Жак, Жек, Жон, Жуков, Женев, Жанет, Жери.

Д 10

а. “**Ваар**” гэдэг үгийн утгын тайлбарыг хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй.



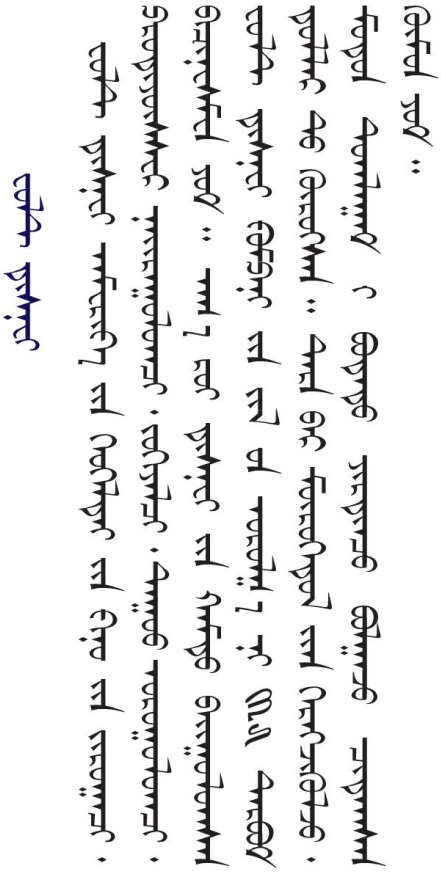
б. Үгийн утгын тайлбарыг үндэсний бичгээр бичээрэй.

в. Зүйр цэцэн үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

Ваар гэрийн бялзуухай

Шавар гэрийн тагтаараа айлгах

Д 11 **а.** Эхийг уншаад **"Уолт Дисней, Америк, кино, доллар, продюссер, бизнесмен, Рои Дисней, компани"** гэсэн гадаад үгсийг олж, хуулан бичээрэй.



б. Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

Тэгүн-ү хамуг-ун алдар-таи бүтүгэл ни Микки Мауз буйу Микки хулуган-а бөгэд олан жил өбэр-үн энэ багатур-ун-ийан дагуу-йи оругулжу байиба. Диснеи Америк-ун кино академи-йин шангнал-ду 59 удаг-а нэр-э дэбшижү, Оскар-ун хамуг-ун йэхэ буйу 26 шангнал хүртэгсэн нэрэтү уран бүтүгэлчи байиба.

в. Дараах үгсийг хичээнгүй бичээд нүдлээрэй.





Д 12 Дүрэмд тохирох жишээг олж уншаад, зөв харгалзуулан бичээрэй.

1. Санамж

а. Гадаад үгийн "**з, ц**" үсгийг ялгах үүднээс өөр өөр үсгээр тэмдэглэнэ.

2. б. Гадаад үгийн "**о**" үсгийг үгийн дунд адагт "ᠣ" хэлбэрээр, "**у**" үсгийг үгийн дунд "ᠤ", үгийн адагт "ᠥ" хэлбэрээр бичнэ.

3. в. Гадаад үгийн "**д**" үсгийг үгийн эхэнд, дунд, адагт "ᠳ · ᠳ · ᠳ" гэж, "**т**" үсгийг "ᠲ · ᠲ · ᠲ" гэж тэмдэглэнэ.

4. г. Монгол хэлэнд эрт орсон харь үгийг уламжлал баримтлан бичнэ.

Монгол хэлний үгийн эхэнд давхар гийгүүлэгч байдаггүй тул "**гшан, гхир**" гэж бичээд "**агшин, хир**" гэж дуудна.

Д 13 Дараах үгсээс зурагт тохирохыг сонгож, хичээнгүйлэн бичээрэй.









Д 14 Холбоо үгийг бичихдээ кириллээр бичсэн гадаад үгийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

даваа	
мессеж	
холливудын	
вирус	
панда	
спортын	
олимпиад	
кофе	
цементийн	
циркийн	
марафон	
электрон	
лидер	
концерт	
паркетан	

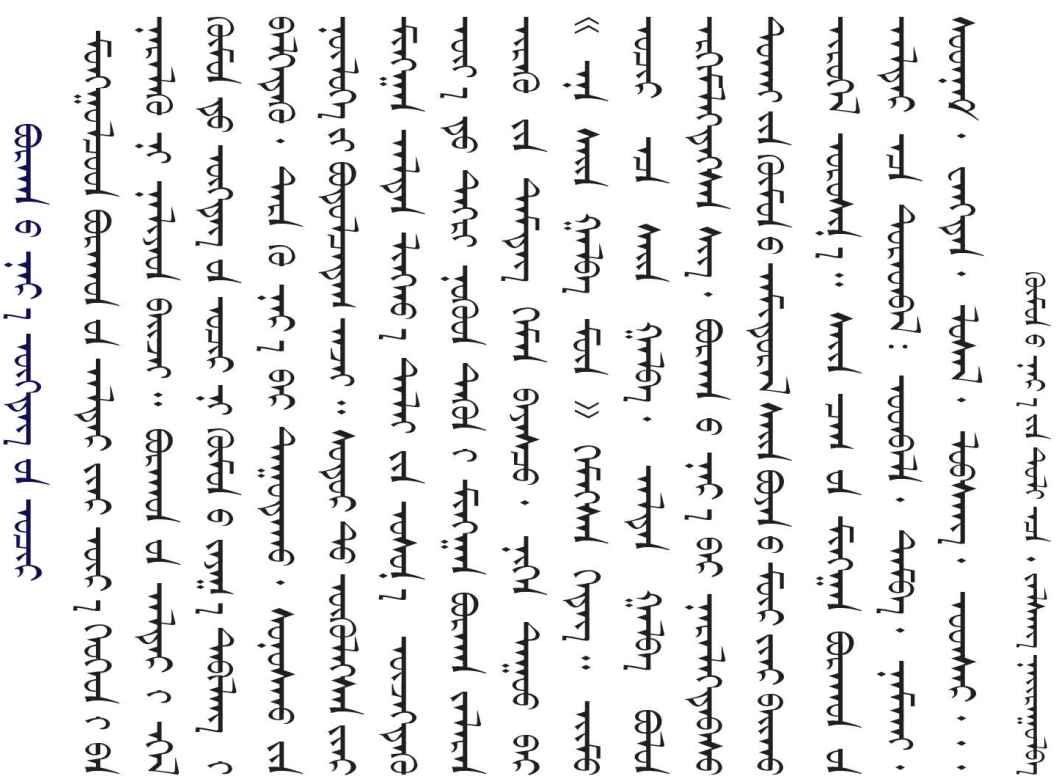
Д 15 Дараах үгсийг хуулж бичээрэй. Бичлэгийн хэлбэрийг ажиглаж, нүдлээрэй.

цонх	шүлэг	цоож	маяг	самбар
цонгху	шилүг	цоожи	майиг	самбар-а
гэвш	хуаран	театр	техник	намтар
гэвши	хуваран	тийатр	техниг	намтар

Санамж

Монгол хэлэнд эрт цагт орж, одоо нийтэд гадаад үг гэж мэдэгдэхээ больсон үгийг монгол бичгийн хэлэнд хэвшсэн дүрмийг баримталж бичнэ. Гадаад үгэнд 2 өөр эгшиг нэг дор орсон байвал ихэвчлэн дунд нь « ᠤ » болон « ᠦ » гийгүүлэгч жийрэглэнэ. Жишээ нь: хуаран - ᠬᠤᠸᠠᠯᠠᠨ, олимпиад - ᠣᠯᠤᠮᠫᠢᠠᠳ

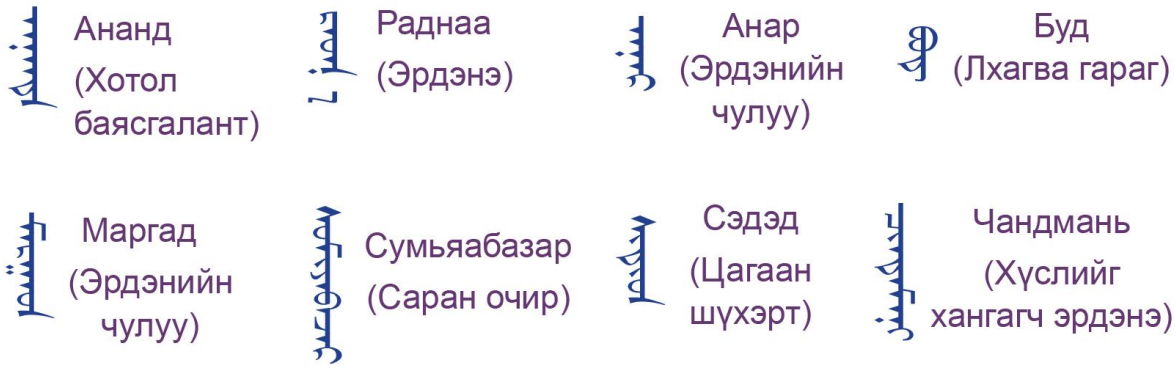
Д 16 Эхийг уншаад, монголчууд хүүхдэдээ бурхны нэр өгдөг байсны учрыг илэрхийлсэн хэсгийг хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй.



Д 17 Дараах бурхны нэрээр нэрлэсэн хүний нэрийг бичээд тогтоогоорой.

нэр	Даваа	Дорж	Ринчен	Даш	Лосол	Сүрэн	Бадам	Ойдов	Жамц
Нэрийн утга	Саран	Очир	Эрдэнэ	Өлзийт	Саруул Оюут	Сахиус	Лянхуа	Шид бүтээл	Далай

Д 18 Санскрит гаралтай хүний нэрийн утга, бичлэгийг харьцуулан уншаад, үндэсний бичгээр хичээнгүйлэн бичээрэй.



Д 19 Галигийг үндэсний бичгээр бичиж, холбоо үг бүтээгээрэй.

инэдэг	-а-хийлэ/ -өө-хийлэ	хүргэх	үзэглэх	уу	ойр	цолтой	улс	нойтон	сайд	банштай

нижний	ахмад	их	мөнгө							

Санскрит гаралтай үг Манж гаралтай үг Хятад гаралтай үг

Д 20 Үгсийг харьцуулан уншаад, хуулж бичихдээ монголоор юу гэж нэрлэдгийг сайн тогтоогоорой.

Д 21 Гадаад үгсийг үндэсний бичгээр хөрвүүлээд, холбоо үг болгон бичээрэй.

принтер	секц	паспорт	аппарат	фонд	редактор	нот	пунлуу	хобби	офицер	цифр

шампунь	альбом	менежер	материал							

Д 22 **а.** Эхийг уншаад асуултын хариултыг олж, үндэсний бичгээр бичээрэй.

1. Номын зохиогч хэн бэ?
2. Яагаад дэлхийн шилдэг 100 номын нэгээр шалгарсан бэ?

Жоанна Кэтлин Ролинг (Жоан Кэтлин Ролинг) нь 1965 оны 7 дугаар сарын 31-нд Английн Йорк хотод төрсөн. Тэрээр Эксетер их сургуулийг англи хэл, сонгодог соёлын чиглэлээр төгссөн. Ролинг 1990 оны үед Манчестер хотод амьдарч байхдаа Гарри Поттер тухай санаагаа бодож эхэлсэн. Тэрээр Португалийн Порто хотод англи хэлний багшаар ажиллаж байхдаа анхны номоо бичиж эхэлсэн. Ролинг 1993 онд Португалийн иргэнтэй гэрлэсэн боловч 1995 онд салсан. Тэрээр Эдинбург хотод ирж, охиноо өсгөн хүмүүжүүлэхийн зэрэгцээ Гарри Поттер номоо бичиж дуусгасан. Ролинг 1997 онд Гарри Поттер ба Философийн чулуу номоо хэвлүүлсэн. Энэ ном маш их алдартай болсон. Ролинг 2001 онд Гарри Поттер ба Азкабаны хоригдол, 2003 онд Гарри Поттер ба Анагаахын уран зураг, 2005 онд Гарри Поттер ба Хагас цусан ухаантан, 2007 онд Гарри Поттер ба Үхлийн эрдэнс номуудаа хэвлүүлсэн. Ролинг Гарри Поттер цувралаа бичиж дуусгасны дараа Нью-Йорк хотод ирж, Харри Поттер ба Үхлийн эрдэнс номоо уншиж, хүүхдүүдэд зориулсан ном бичихээ больсон. Ролинг 2012 онд Хүлээлтийн сан номоо хэвлүүлсэн. Энэ ном нь насанд хүрэгчдэд зориулсан ном юм. Ролинг 2013 онд Корморан Страйк нэртэй детектив роман бичсэн. Энэ ном нь Ролингийн анхны насанд хүрэгчдэд зориулсан ном юм. Ролинг 2015 онд Корморан Страйк номоо хэвлүүлсэн. Энэ ном нь Ролингийн хоёр дахь насанд хүрэгчдэд зориулсан ном юм. Ролинг 2016 онд Корморан Страйк номоо хэвлүүлсэн. Энэ ном нь Ролингийн гурав дахь насанд хүрэгчдэд зориулсан ном юм. Ролинг 2017 онд Корморан Страйк номоо хэвлүүлсэн. Энэ ном нь Ролингийн дөрөв дэх насанд хүрэгчдэд зориулсан ном юм. Ролинг 2018 онд Корморан Страйк номоо хэвлүүлсэн. Энэ ном нь Ролингийн тав дахь насанд хүрэгчдэд зориулсан ном юм.

б. Эхээс дараах үгсийг олж бичээрэй.

Харри Поттер, Англи, Лондон, Жоанна Жо Ровлинг, кино, театр, доллар

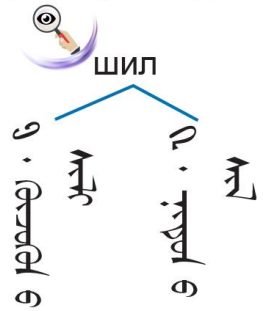


Д 23 Зохиолын хэсгийг үндэсний бичгээр хичээнгүйлэн бичээрэй.

Харри Поттер-ача

...Харри бол шөбүгэр чираи-таи, ноб ногуган нидү-тэи, хар-а үсү-тэи жигал йум. Баса скочи-ийар бэхилэгсэн тому дугуриг шил зэгүгсэн байин-а. Өнүдүр үйэли Дудли-йин төрүгсэн эдүр байил-а. Тэгүн-дү зоригулугсан бэлэг-эчэ урулдуган-у дугуи, видео камер, компийүтер-ун шин-э тоглагам-таи хайирцаг гаргажу ирэхү-йи Харри нагацу Вернон хойар харажу сагул-а... Дурсли-йин-хин хүү Дудли-йин төрүгсэн өдүр-ийэр Лондон уругу очижу, ресторан, кино үзэбүри-дү орудаг йум ла да...







ᠰᠢᠨᠵᠢᠯᠡᠬᠦ ᠤᠷᠤᠨ ᠪᠤᠯᠤᠨ ᠬᠡᠯᠡᠨ ᠤ ᠵᠢᠷᠤᠭ ᠤᠨ ᠵᠠᠭᠪᠤᠷ ᠤᠨ ᠵᠢᠨᠰᠦᠨ ᠤ ᠵᠢᠨᠰᠦᠨ ᠤ ᠵᠢᠨᠰᠦᠨ ᠤ

в. Үгийн утгын тайлбарыг үндэсний бичгээр бичээрэй

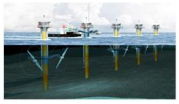
Энерги

Матер-ун үндүсүн чинар-уд-ун нигэ бөгэд тэгүн-ү хөдэлгэгэн-ү хэмжий-э. Ажил бүтүгэхү чидабури, эрчим, хүчүн. Механиг энерги, дулаган-у энерги, цахилган-у энерги, атом-ун энерги.

Д 26 Манай улсад ашиглаж байгаа усан ба салхин цахилгаан станцын нэрийг бичээд тогтоогоорой.

Д 27 Эхийг уншаад, гадаад үгийг олж, хичээнгүйлэн бичээрэй.

Д 28 **а.** Галигийг үндэсний бичгээр бичээд, сэргээгдэх ба сэргээгдэхгүй эрчим хүчний талаар ярилцаарай.



далайн эрчим хүч



нарны эрчим хүч



салхины эрчим хүч



усны эрчим хүч



нарны эрчим хүч



дулааны эрчим хүч



ургамал



хүн



цөмийн эрчим хүч

Сэргүгэгдэхү эрчим хүчүн-ү нөгэцэ.

Сэргүгэгдэхү эрчим хүчү гэдэг ни байигали дэгэр-э бэлэн байиг-а нөхүн сэргүгэгдэжү байидаг энерги бөгэд эгүн-и буи болгаху-йин тулада эхэ эгүсгүр-үд хэрэг-тэи болдаг. Монггул улус ни наран-у, салхин-у, усун-у, атом-ун, биоэнерги-йин, газар-ун гүн-ү, дулаган-у, усун-у зэргэ эрчим хүчү сэргүгэгдэхү нөгэцэ болун чилагун нэгүрэсү, ои моду зэргэ сэргүгэгдэхү үгэи нөгэцэ-бэр чү байалиг орун. Усу, агар халагаху, хөрүгэхү, сагуца хүлэмжи-йин халагалта болун малчин-у гэр-тү телевизор, радио, гар утасу хэрэглэхү-дү наран-у эрчим хүчү-йи ашиглажу байин-а.

б. Эхийг уншиж ойлгоод, хичээнгүйлэн хуулж бичээрэй.

ᠳᠤ ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰ ᠳᠤ ᠬᠡᠷᠡᠭᠯᠡᠭᠡᠳᠡᠭ ᠦᠭᠡᠢ ᠡᠷᠴᠢᠮ ᠬᠦᠴᠦᠨ ᠤ ᠡᠭᠦᠰᠬᠡᠯ ᠨᠢ ᠪᠠᠶᠢᠭᠠᠯᠢ ᠳᠡᠭᠡᠷ ᠪᠠᠢᠭᠠᠯᠢ ᠳᠤ ᠪᠠᠢᠭᠠ ᠬᠥᠬᠦᠨ ᠭᠡᠷᠡᠭ ᠪᠠᠢᠳᠠᠭ ᠡᠨᠧᠷᠭᠢ ᠪᠥᠭᠡᠳ ᠡᠭᠦᠨ-ᠢ ᠪᠤᠶᠤ ᠪᠣᠯᠭᠠᠬᠤ-ᠶᠢᠨ ᠲᠤᠯᠠᠳᠠ ᠡᠬᠡ ᠡᠭᠦᠰᠭᠦᠷ-ᠦᠳ ᠬᠡᠷᠡᠭ-ᠲᠡᠶ ᠪᠣᠯᠳᠠᠭ. ᠮᠣᠩᠭᠤᠯ ᠤᠯᠤᠰ ᠨᠢ ᠨᠠᠷᠠᠨ-ᠤ, ᠰᠠᠯᠬᠢᠨ-ᠤ, ᠤᠰᠤᠨ-ᠤ, ᠠᠲᠣᠮ-ᠤᠨ, ᠪᠢᠣᠡᠨᠧᠷᠭᠢ-ᠶᠢᠨ, ᠭᠠᠵᠠᠷ-ᠤᠨ ᠭᠦᠨ-ᠦ, ᠳᠤᠯᠠᠭᠠᠨ-ᠤ, ᠤᠰᠤᠨ-ᠤ ᠽᠡᠷᠭᠡ ᠡᠷᠴᠢᠮ ᠬᠦᠴᠦ ᠰᠡᠷᠭᠦᠭᠡᠳᠬᠡᠬᠦ ᠨᠥᠭᠡᠴᠡ ᠪᠣᠯᠤᠨ ᠴᠢᠯᠠᠭᠤᠨ ᠨᠡᠭᠦᠷᠡᠰᠦ, ᠣᠢ ᠮᠣᠳᠤ ᠽᠡᠷᠭᠡ ᠰᠡᠷᠭᠦᠭᠡᠳᠬᠡᠬᠦ ᠦᠭᠡᠢ ᠨᠥᠭᠡᠴᠡ-ᠪᠡᠷ ᠴᠤ ᠪᠠᠢᠠᠯᠢᠭ ᠣᠷᠤᠨ. ᠤᠰᠤ, ᠠᠭᠠᠷ ᠬᠠᠯᠠᠭᠠᠬᠤ, ᠬᠥᠷᠦᠭᠡᠬᠦ, ᠰᠠᠭᠤᠴᠠ ᠬᠦᠯᠡᠮᠵᠢ-ᠶᠢᠨ ᠬᠠᠯᠠᠭᠠᠯᠲᠠ ᠪᠣᠯᠤᠨ ᠮᠠᠯᠴᠢᠨ-ᠤ ᠭᠡᠷ-ᠲᠦ ᠲᠡᠯᠡᠪᠢᠽᠣᠷ, ᠷᠠᠳᠢᠣ, ᠭᠠᠷ ᠤᠲᠠᠰᠤ ᠬᠡᠷᠡᠭᠯᠡᠬᠦ-ᠳᠦ ᠨᠠᠷᠠᠨ-ᠤ ᠡᠷᠴᠢᠮ ᠬᠦᠴᠦ-ᠶᠢ ᠠᠰᠢᠭᠯᠠᠵᠤ ᠪᠠᠢᠢᠨ-ᠠ.

в. Үгийн утгын тайлбарыг үндэсний бичгээр бичээрэй

Эрчим хүчү

Атом-ун энерги. Бодас-ун цөм-э-йин хэсэг-үд-үн харилцан үйилэчилэл-эчэ эгүсхү эрчим хүчү.

Дулаган-у энерги.

Атом, молекул зэргэ хэсэг-үд-үн хөдэлгэгэн-эчэ эгүсхү эрчим хүчү.

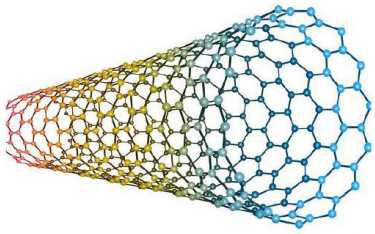
Д 29 Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

Хэүхэд-үд-э, та-нар нано технологи, нано материйал гэсэн нэр-э томий-а-йи эдүр бүри унгшижу сонусчу байиг-а. Өчүхэн жижиг, энг-үн нидүн-дү үлү үзэгдэхү “**нано хэлбэри-дү**” орушиху бөгэм-үд, бараг-а бүтүгэдэхүн-ү “**ухагалиг**” эд англи-нугуд хэлбэри-бэр бидэн-ү амидурал-ду оружу ирэгсэгэр байин-а.

Д 30 **а.** Эхийг уншиж асуултад хариулаарай. **б.** Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй. **в.** Дараах үгсийг эхээс олж, үндэсний бичгээр хичээнгүйлэн бичээрэй.

Нано технологи, нано материал, нано метр, нано хоолой молекул, атом, микрон, температур, вакум

Нано хогулаи гэдэг ни нэгүрэсүтөргүчи-йин сай-а гаруи атом-ача бүридүгсэн молекул бөгэд нигэ нано метр дийаметр хэдүн арбан микрометр урту-таи хогулаи йум.



г. Үгийн утгын тайлбарыг үндэсний бичгээр бичээрэй.

нано Нано

Нано гэдэг грег-ийэр өчүхэн баг-а, одои гэсэн удх-а-таи бөгэд йамбар нигэ нигэжэ-йи нигэ тэрбум хубийагсан-таи тэнгцэгүү йум.

ЮУ СУРСНАА ШАЛГАЦГААЯ.

Галигийг үндэсний бичгээр бичээрэй.

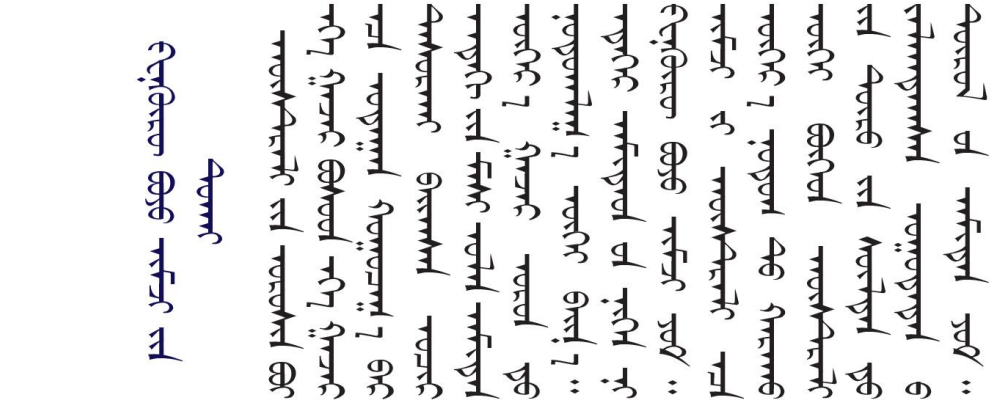
Робинзон Крузо-йи бичигсэн бичихан тэүхэ

Анггли-йин зохийалчи Даниел Дефо Лондон хота-ду худалдугачин Жеймс По-йин гэр бүли-дү төрүжэи. Дефо баг-а-ача-бан уран зохийал сонирхажу, олан йангзу-йин сэдүб-тэи шилүг-эчэ эхилэгэд роман хүртэл-э 250 гаруи зохийал бичижэи. Эдэгэр-эчэ “Робинзон Крузо-йин амидурал ба гайихамшигту адал йабудал-уд” гэдэг зохийал ни дэлэхэи-йин сонггудаг уран зохийал-ун тэүхэн-дү тэгүн-ү нэр-э-йи мөнгхэлэжэи. Дефо, Номухан далаи-йин Хуан Фернандес гэгчи эзэн-үгэи арал дэгэр-э дөрбэн жил, дөрбэн сар-а амидурагад эхэ орун-даган буцажу ирэгсэн Александр Селкрик хэмэхү усун цэриг-үн үнэн бодату амидурал, тэүхэ-эчэ санаг-а абчу бичигсэн ажэи.

1. Дараах холбоо үгсийг толь бичиг ашиглан үндэсний бичгээр хөрвүүлээрэй.

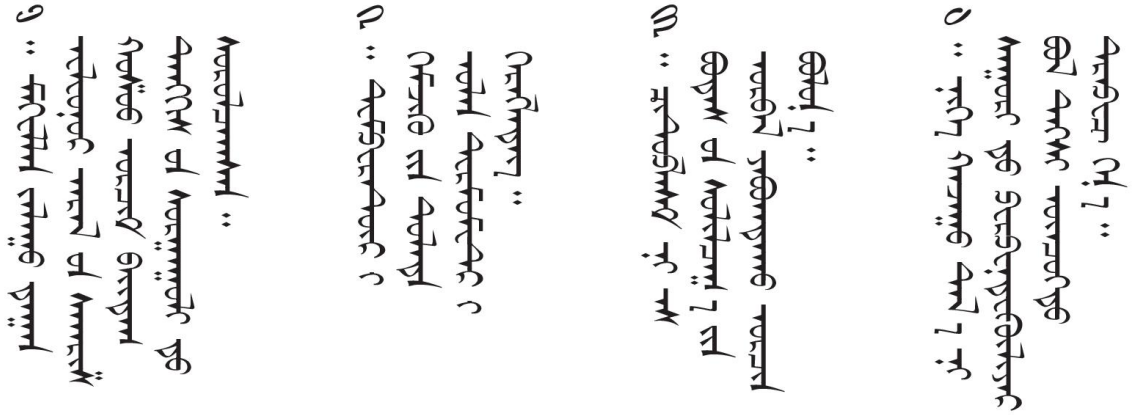
Математикийн ном, эсийн мембран, альгебрийн илэрхийлэл, ургамлын фотосинтез, радио долгион, өгөгдөл ба диаграмм, масштабаар хэмжих

2. Эхийг уншаад, гадаад үгсийг түүж, бичээрэй.



3. Өгүүлбэрүүдийг уншаад, гадаад үгийг зөв харгалзуулаарай.

а. температур б. перпендекуляр в. Магеллан, Элеонор г. цитоплазм



ГАДААД ҮГИЙН ТОЛЬ

автобус		диагональ		номинац	
автомат		доктор		номер	
альбом		донор		нобел	
анатоми		имиж		обой	
антарктид		и-мейл		онлайн	
антен		интернет		оператор	
аппарат		инстаграм		олимпиад	
арми		инерц		органик	
архив		интоор		паспорт	
атом		канон		пирамид	
балет		камер		пицца	
бар код		карго		принтер	
бассейн		каталог		пост	
батерей		кафе		программ	
банк		киви		процессор	
бейсбол		костюм		прокурор	
бизнес		кофе		пүүз	
бирж		лазер		радио	
блог		лагер		радиус	
бокс		лак		робот	
босс		латин		салат	
ботинк		ламп		салон	
боулинг		лекц		твиттер	
брокер		лого		теллер	
брэнд		ломбард		теннис	
вариант		логик		таблиц	
галерей		лоттерей		тийз	
гарааш		марафон		файл	
гамбургер		марк		фейсбүүк	
геологи		масло		фитнес	
гитар		медаль		цифр	
грамм		менежер		цилиндр	
групп		микро		шампунь	
гуаш		милл		шкаф	
дизайн		мисс		шоколад	
дизель		модем		эсээ	
диплом		монтаж		экватор	
диск		мотоцикл		экспорт	
диско		метр		электрон	
дециметр		нот		элемент	

ДҮРС ЯЛГАН БИЧИХ ҮГИЙН ТОЛЬ



ав-(авах)

ав (ан)

авир-(авирах)

авир (зан)

аж-(ажих)

аж (ахуй)

аугаа (асар их)

агуу (уудам их)

амар-(амрах)

амар (хялбар)

амар (тайван)

асар-(асрах)

асар (том)

асар (тэнгэр)

асар (майхан)

ижил (дасал)

ижил (адил)

ил (далд)



ил (илий буюу согооны зулзага)

илд (яр)

илд (сэлэм)

ир-(ирэх)

ир (хутганы)

нөмөр (газар)

нөмөр-(нөмрөх)

нэрс (олон нэр)

нэрс (жимс)

няц (цохих)

няц (няцах)

өл (хөтөл)

өл (халзан)

өлөн (хоол)

өлөн (өвс)

өөр (ондоо)

өөр (хувь бие)

өрөм (багаж)

өрөм (сүүний)



унах (ойчих)

унах (морь)

урьд (түрүүн)

урьд (эрт)

уул (хад)

уул (угийн)

уух (шингээх)

уух (ус)

ухах (мэдэх)

ухах (газар)

учир-(учрах)

учир (шалтгаан)

үзэг (харах)

үзэг (харандаа)

үлдэх (хоцрох)

үлдэх (хөөх)



үнс (хог)

үнс-(үнсэх)

үүд (хаалга)

үүд-(үүдэх)

үүр (шувууны үүр)

үүр (цайх)

үүр-(нуруундаа)

эд (эдгээр)

эд (хөрөнгө)

элэг (доог)

элэг (хүний эрхтэн)

эм (эр)

эм (тариа)

эрхлэх (тоглох)

эрхлэх (ажил хөдөлмөр)

эс (үл)

эс (эд)

эх (орон)

эх (адаг)